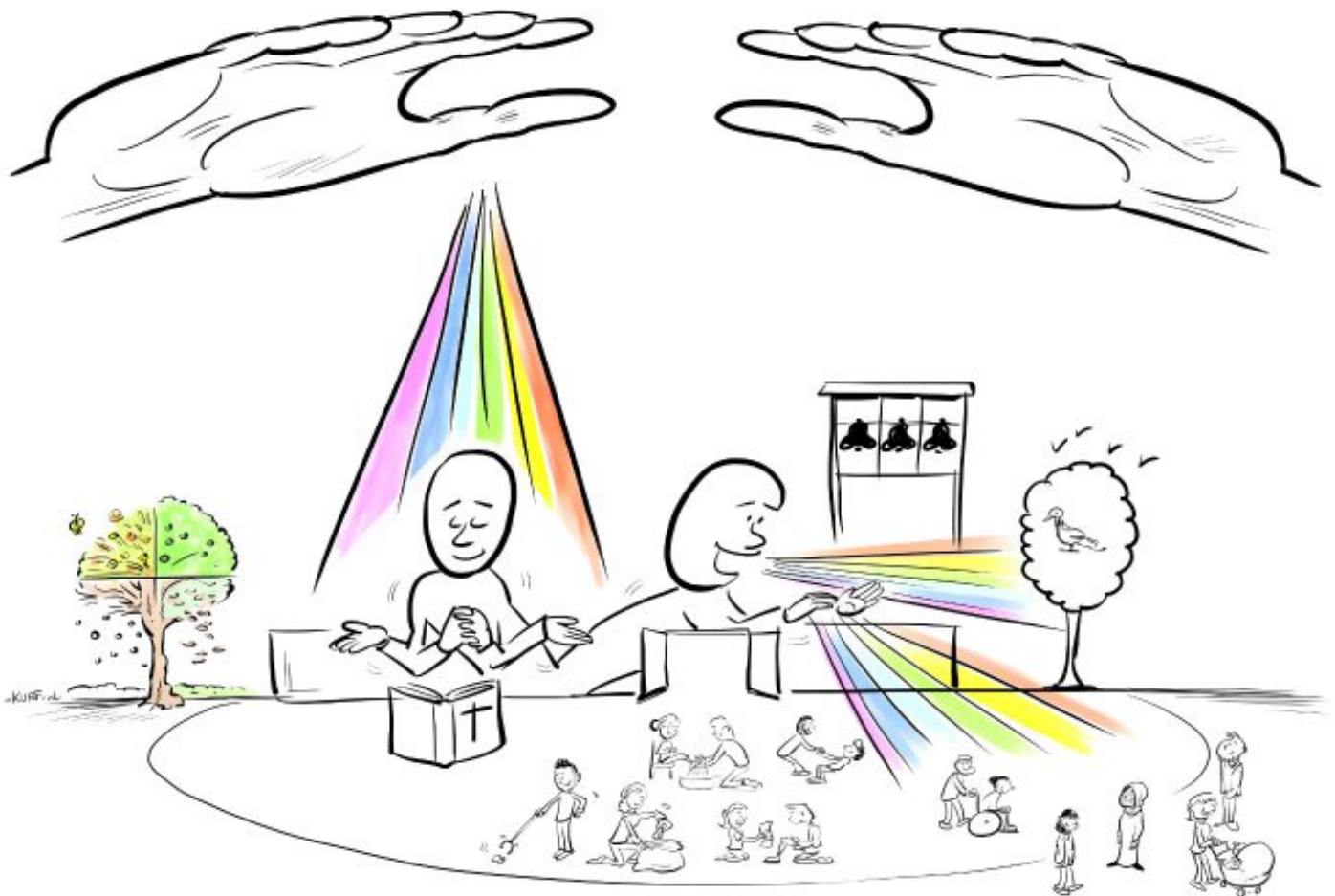

Ambt-dragers van de kerk?

Kerkrechtelijk en praktisch theologisch onderzoek naar de gevolgen van het tekort aan ambtsdragers in de Protestantse Kerk in Nederland en de Nederlandse Gereformeerde Kerken voor de wijze van kerkregering en het kerkzijn van plaatselijke gemeenten.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	4
H1 Inleiding	5
1.1 Context, aanleiding en initiële vraag	5
1.2 Probleemstelling, het externe doel van het onderzoek	6
1.3 Vooronderzoek	6
1.4 Onderzoeksvraag	8
1.5 Deelvragen	8
1.6 Methode en onderzoek	8
H2 Huidige situatie	11
2.1 Cijfers anno 2020-2030	11
2.1.1 PKN	12
2.2.1 NGK	16
2.2 Deelconclusie	17
H3 De wijze van kerkregering in de PKN en de NGK	20
3.0 Ontstaan van de Nederlandse Gereformeerde Kerken	21
3.1 Leidinggeven	22
3.2 Presbyteriaal-Synodaal	23
3.2 De gemeente	24
3.2.1 De kerkorde	25
3.2.3 De predikant als ambtsdrager onder de ambtsdragers	27
3.3 Andere regelgeving	28
3.4 Deelconclusie	29
H4 Effecten van het tekort aan ambtsdragers in de PKN en de NGK	32
4.1 Kerkzijn	32
4.2 Sacramenten	32
4.3 Zondagse eredienst	34
4.4 Herderlijke zorg	35
4.5 Missionaire arbeid	36
4.6 Vorming en toerusting	36
4.7 Diaconale arbeid	36
4.8 Deelconclusie	37
H5 Functie van de ambten	39
5.1 Ambten in de Bijbel	39
5.1.1 De discipelen	40
5.1.2 De zeventig	40
5.1.3 De apostelen	40
5.1.4 De oudsten (presbuteroi) en opzichters (episkopoi)	41

5.1.5 De zeven	42
5.1.6 De diakenen (diakonos)	42
5.2 Ambten door de eeuwen heen	42
5.2.1 Van oudsten en helpers naar bisschop en priesters	43
5.2.2 Van bisschop en priesters naar ministerie en algemeen priesterschap der gelovigen	44
5.3 De ambtsstructuur in de Nederlandse gereformeerde kerken	47
5.3.2.1 Convent van Wezel (1568)	47
5.3.2.2 Synodes van 1571 tot en met 1619	48
5.4 Huidige functie ambten	49
5.4.1 Predikanten	50
5.4.2 Ouderlingen	52
5.4.3 Diakenen	53
5.5 Deelconclusie	54
H6 Conclusie	58
H7 Resultaten discussie	63
7.1 Onvolkomenheden	63
7.2 Vervolgonderzoek	63
Bibliografie	64
Primaire bronnen	64
Websites	64
Artikelen	66
Boeken	66
Bijlage	69
Organogram PKN	73

Woord vooraf

"Aan alles komt een einde". En dat is ook echt zo. Ik ben begonnen aan een spannend, relevant en actueel onderzoek. Dat onderzoek is met dit document tot een einde gebracht. Tegelijkertijd is dit onderzoek ook het einde van mijn master theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen. Met dit onderzoek komt aan veel een einde. Een einde aan de master, een einde aan mijn studententijd.

Maar ook een nieuw begin! Het begin van een tijdperk waarin ik me mag inzetten voor de kerken. En dan ben ik ook nog bevoorrecht dat ik er voor betaald mag worden.

Dit onderzoek draagt mijn naam, maar ik heb het niet alleen gedaan. Allereerst wil ik de Here bedanken. Hij regeert zijn kerk en doet dit door mensen te roepen tot Zijn dienst. Het is overvloedige genade dat Hij ook mij geroepen heeft om te werken in Zijn wijngaard. De cijfers die in dit onderzoek naar voren komen zijn niet even hoopvol. Kijkend naar de toekomst zijn diezelfde cijfers me soms ook aangevlogen. Toch blijft het Zijn Kerk. En dat geeft moed. Hij laat niet los wat Zijn hand begon, ook de kerk, de kerkenraden, classes/regionale vergaderingen, synodes, ouderlingen, diakenen en dominees niet. Hem zij alle lof!

Niemand kan tippen aan de Here zelf, maar mijn dank gaat ook uit naar mijn begeleider! Dank, prof. dr. Leon van den Broeke, voor het geduld, het delen van inzichten en de supervisie. Je enthousiasme voor dit prachtige vak is aanstekelijk! Daarnaast was het ook gewoon leuk om met jou samen te werken, als gast-PKN'er van de Bazuinkerker.

Ook wil ik prof. dr. Hans Schaeffer bedanken voor zijn tijd en kennis om dit onderzoek mede te beoordelen.

En ook Jolanda Zweers kan niet ontbreken. Die in alle drukte en soms onduidelijkheid van deze verhuizingsperiode die de TUK ondergaat, toch cool en kalm een lokaal reserveert voor de verdediging van deze scriptie. Ooit zei prof. dr. Theo Boer dat je 'de ziel van de universiteit bent'. Jolanda, je bent de ziel, de spil en de TU-moeder. Je bent het allemaal!

Tenslotte wil ik mijn man bedanken, voor alles wat ik van hem, in hem en door hem mag ontvangen. Bedankt voor je pretoogjes, je kopjes thee en je eindeloze liefde. Wat bijzonder dat ik al dat goede D.V. eind februari terug mag zien in het grote cadeau dat we samen mogen ontvangen: nieuw leven!

H1 | Inleiding

1.1 Context, aanleiding en initiële vraag

In de afgelopen jaren zien we in toenemende mate aandacht voor het komende tekort aan predikanten.¹ Die tendens zien we in meerdere kerkgenootschappen.² De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) vergrijst. In 2019 publiceerde Trouw het volgende: “Dat het ledenbestand van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) vergrijst, was bekend. Maar ook het overgrote deel van de dominees komt steeds dichterbij de pensioengerechtigde leeftijd. Het gaat om predikanten die zijn verbonden aan een gemeente: van de bijna 1550 gemeentepredikanten gaan er de komende tien jaar zo’n 740 met pensioen, bijna 50 procent.”³ Het tekort dat ontstaat doordat predikanten met emeritaat mogen worden niet opgevuld door theologiestudenten die afstuderen en gemeentepredikant willen worden. En dat zorgt, op korte termijn, voor problemen in de plaatselijke gemeenten, maar ook voor predikanten die op zoek zijn naar een volledige predikantsplaats omdat kerken krimpen.

Ook in de toenmalige Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv), nu de Nederlandse Gereformeerde Kerken (NGK), dreigt eenzelfde tekort. In november 2020 publiceerde het Nederlands Dagblad: “In de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt zullen er naar verwachting de komende jaren twee keer zo veel predikanten met emeritaat gaan (of om andere redenen uit het ambt verdwijnen) als er aan beroepbare kandidaten bijkomen. Het aantal vacatures zal dan ook fors toenemen.”

De Generale Synode van de PKN publiceerde op 2 juli 2022 dat de synode het rapport ‘Geroepen door Christus’ heeft aanvaard. Het rapport ‘Geroepen door Christus’ is door de generale synode aanvaard als een verantwoorde en toekomstgerichte protestantse ambtstheologie. Dat betekent onder meer dat er voor kerkelijk werkers, die geen ‘dienaar des Woords’ zijn, ruimte is voor een nieuw ambt. Dat laatste werd nader bekeken door de werkgroep Beroepsprofielen in het rapport ‘Werkers aan het mozaïek van kerkplekken’. Op de synode van de PKN van april 2023 is het rapport van deze werkgroep aangenomen. Dit rapport heeft een weg geopend voor kerkelijk werkers die - onder bepaalde voorwaarden - ook bevestigd kunnen worden als dienaar des Woords. Daarnaast zal het profiel ‘kerkelijk specialist’ ontwikkeld worden voor kerkelijk werkers die op een of meerdere deelterreinen als jeugd, ouderen, diaconaal en/of missionair werk een roeping hebben.⁴ Zo lijkt de PKN het predikantentekort op te willen lossen.

Naast het tekort in het ambt van predikant, ontstaan er ook steeds meer tekorten in de ambten van ouderlingen en diakenen. Voor verschillende gemeenten is het moeilijk om

¹ Bijvoorbeeld in Trouw van 18 november 2019, in het Algemeen Dagblad van 4 april 2022, in het Nederlands Dagblad van 17 april 2023 en op NPO Radio 1 op 3 april 2023.

² Janse, C. S. L., “predikantentekort verschilt sterk per kerk” in *Reformatisch Dagblad*, 14 november 2020. <https://www.rd.nl/artikel/394407-predikantentekort-verschilt-sterk-per-kerk>

³ Roetman, B., “Dreigend dominees te kort; de helft van de PKN predikanten gaat de komende tien jaar met pensioen” in TROUW, 18 november 2019. <https://www.trouw.nl/religie-filosofie/dreigend-domineestekort-de-helft-van-de-pkn-predikanten-gaat-de-komende-tien-jaar-met-pensioen~bc2d186f/>

⁴ <https://protestantsekerk.nl/nieuws/protestantse-kerk-krijgt-drie-beroepsprofielen-predikant-pastor-en-kerkelijk-specialist/>

alle vacatures op te vullen.⁵ Prof. dr. Schaeffer deed onderzoek naar het ambtsdragers tekort in de GKv. Hij geeft aan dat het ambt is uitgehold door de toenemende organisatorische taken van de ambtstaak, waardoor het ambt minder aantrekkelijk is geworden. Daarnaast geeft hij aan dat de wereld individualiseert, waardoor ook gemeenteleden zich minder wil binden aan een lange termijnstaak als het ambtswerk. Het ambt heeft geleden onder informalisering, waardoor het ambt minder in aanzien staat als vroeger. Tenslotte zijn de verwachtingen van gemeenteleden voor het ambtswerk hoog, wat voor stress en onzekerheid zorgt en het ambt minder aantrekkelijk maakt.⁶

Kortom: alle ambten lijken te maken te hebben met een dreigend tekort of kampen al met een tekort. Tekort aan predikanten, ouderlingen en diakenen. Kerkenraden zoeken op dit moment naar korte termijn oplossingen door de plaatselijke regeling aan te passen en uit te gaan van het minimum aantal ambtsdragers. Maar wat als het minimum aantal ambtsdragers in een kerkenraad niet meer gehaald kan worden? Hoe beïnvloedt dat het welzijn en het kerkzijn van de plaatselijke gemeente?

1.2 Probleemstelling, het externe doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om op een kritische, beargumenteerde wijze bij te dragen aan de kennis en theologische evaluatie van het tekort aan ambtsdragers in de plaatselijke gemeenten van de Protestantse Kerk in Nederland en de Nederlandse Gereformeerde Kerken op het kerkzijn om zo bij te dragen aan het zoeken naar mogelijkheden voor gemeenten die te maken hebben met een ambtsdragers tekort.

1.3 Vooronderzoek

Wanneer er gesproken wordt over de Nederlandse Gereformeerde kerken (NGK), dan spreken we in deze scriptie over het recent ontstane kerkgenootschap. Zij is ontstaan door een eenwording tussen de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Voor de Nederlandse Gereformeerde kerken wordt de afkorting NGK gebruikt.

Wanneer er gesproken wordt over de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), dan spreken we in deze scriptie over het in 2004 ontstane kerkgenootschap. Zij is ontstaan door een eenwording tussen de Nederlandse Hervormde Kerk, Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden. De afkorting PKN wordt gebruikt.

In dit vooronderzoek zal ik een aantal werkdefinities geven van ambt en de verhouding tot de kerkenraad en kerkzijn. Zowel de PKN als de NGK zijn presbyteriale kerken waarin de leiding van een gemeente is toevertrouwd aan het presbyterium (kerkenraad). In de kerkenraad komen de ambten bijeen en zij geven samen leiding aan de plaatselijke gemeente. Wanneer we spreken over de ambten, dan spreken we over het ambt van predikant, het ambt van ouderling en het ambt van diaken. Dat zegt niet automatisch dat deze ambten ook onderdeel zijn van de kerkenraad. In de kerkorde van de GKv (2014) artikel B29.1 staat: 'In elke kerk is een kerkenraad, die bestaat uit de predikant(en) en de

⁵ Bos, J., "Tekort aan ambtsdragers vraagt oplossingen" in *Reformatisch dagblad*. 17 maart 2022. <https://www.rd.nl/artikel/967987-tekort-aan-ambtsdragers-vraagt-oplossing> en Os, A, van den., "Oorzaak van het tekort aan ambtsdragers is de geestelijke crisis in de gemeente" in *Nederlands Dagblad*. 7 juni 2023. <https://www.nd.nl/opinie/opinie/1178293/oorzaak-van-het-tekort-aan-ambtsdragers-is-de-geestelijke-cri#:~:text=Oorzaak van het tekort aan>

⁶ Praktijkcentrum, *Ambtsdragers in beeld*, 6.

ouderlingen.’ De diakenen zijn geen onderdeel van de kerkenraad. In de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt was het al langer een plaatselijke gang van zaken dat diakenen geen lid waren van de kerkenraad. Per 1 juli 2015 koos de synode ervoor het oude principe⁷ van differentiatie tussen ouderlingen en diakenen consequenter door te voeren, door ook in de kerkorde op te nemen dat diakenen geen onderdeel zijn van de kerkenraad. De diaconie is als het ware een commissie die bij noodzakelijke agendapunten te gast is op de kerkenraad.⁸ In de nieuwe kerkorde (2023) van de Nederlandse Gereformeerde kerken (NGK) is een nuancering aangebracht. In artikel B2.1 staat: ‘In elke kerk is een kerkenraad die gevormd wordt door de predikanten en de ouderlingen, al dan niet met de diakenen.’ De plaatselijke gemeente mag zelf bepalen of zij het onderscheid, zoals in de kerkorde van 2014 beschreven is, vasthoudt of anders invult. Dat stelde de toenmalige Werkgroep Toekomstige Kerkorde voor. Wel blijft het onderscheid dat ook het Akkoord van Kerkelijk Samenleven kent: de diakenen doen niet mee in de toepassing van de kerkelijke tucht.⁹

Het te kort aan ambtsdragers, zo zou mijn hypothese zijn, heeft ook invloed op het kerkzijn. Schaeffer stelt zich bij het nadenken over kerkzijn allereerst deze vraag: ‘Voor mij is de kerk...?’¹⁰. Kerkzijn gaat niet enkel over de grote theorieën over hoe de kerk zou moeten zijn, gaat niet om blauwdrukken¹⁰, maar over geleefd geloof. Het gaat allereerst over praktijken van kerkzijn.¹¹ Dat kunnen best veel praktijken zijn. De liturgie en de kerkdienst zijn het centrum van kerkzijn.¹² Maar Schaeffer zegt terecht dat de liturgie gaat over het hele leven. Zowel het leven in de kerk als dat erbuiten. Daar zit een beweging in. Vanuit het centrum komt het hele (kerkelijke) leven in beeld: zij die nauw betrokken zijn bij het centrum en zij die aan de marge staan. De definitie van kerkzijn wordt in deze scriptie aangevuld met artikel IV.1 van de kerkorde van de PKN. De PKN heeft in haar kerkorde vastgelegd dat een gemeente geroepen is tot de dienst van het Woord tot opbouw van het lichaam van Christus. Dat komt tot uiting in ‘de prediking en viering van de sacramenten, in de dienst van de gebeden, in de missionaire arbeid, in het diaconaat, in de herderlijke zorg en in de geestelijke vorming.’¹¹

Zoals al is beschreven bij 1.1 is met name de PKN en haar synode al concreet aan het nadenken over een oplossing voor het predikantentekort. Zo is er opgeroepen om tijdens

⁷ Vanaf de vroege kerk zien we dat de oudsten de taak van het opzicht uitvoerden. Zij gaven leiding aan de gemeente en bewaarde op die manier de gemeente bij het Woord. Diakenen waren de helpers van de gemeente en gaven geen leiding. Dat is ten dele een reden waarom diakenen geen onderdeel van de kerkenraad zijn. In de GKv speelde er ook nog een ander argument mee, die te vinden is bij de toelichting op de kerkorden van 2015: De vergaderingen van de kerkenraad worden efficiënter, omdat voor de wijziging van de kerkorde van de GKv in 2015 voor sommige vergaderingen de diakenen aan moest sluiten. Daarnaast neemt de vergaderdruk voor diakenen af (Harmannij, in Dienst, 105-106).

⁸ K. Harmannij, *Kerkenraad zonder diakenen even wennen*, in Dienst, 105.

⁹ TOELICHTING bij de KERKORDE ten dienste van het samengaan van GKv en NGK eerste publiek concept juni 2019.

¹⁰ N.M. Healy, *Church, World and the Christian Life: Practical-Prophetic Ecclesiology* (Cambridge: University Press, 2000), 36.

¹¹ J.H.F. Schaeffer, *Kerk om te vieren* (Kampen: Summum Academic Publications, 2019), 16.

¹² Schaeffer, *Kerk om te vieren*, 25.

de Pinksterdiensten aandacht te besteden aan het thema ‘roeping’.¹³ Hierin gaat het niet alleen om de roep aan predikanten, maar ook het tekort aan vrijwilligers in de kerk, waaronder de ambtsdragers. Daarnaast heeft de PKN-synode op 21 april 2023 knarsetandend akkoord gegeven dat de hbo-opgeleide werker een gelijkwaardige plaats in de Protestantse Kerk in Nederland krijgt naast de universitair geschoolde predikant.¹⁴ In de NGK is in januari 2020 een besluit genomen dat HBO-theologen preekbevoegdheid kunnen ontvangen, wanneer zij een extra of vergelijkbare module homiletiek aan de Theologische Universiteit Kampen/Utrecht hebben gevolgd en behaald. Verder heeft een HBO-theoloog en een kerkelijk werker niet dezelfde positie als de predikant.¹⁵

1.4 Onderzoeksvraag

Wat zijn de gevolgen van het tekort aan ambtsdragers in de Protestantse Kerk in Nederland en de Nederlandse Gereformeerde Kerken voor de wijze van kerkregering en het kerkzijn van plaatselijke gemeenten?

1.5 Deelvragen

Deelvraag 1: Wat is het tekort aan ambtsdragers in de PKN en de NGK?

Deelvraag 2: Hoe is de wijze van kerkregering in de PKN en de NGK geregeld?

Deelvraag 3: Wat zijn de effecten van het tekort aan ambtsdragers in de PKN en de NGK?

Deelvraag 4: Wat is de functie van de ambten in de PKN en de NGK?

1.6 Methode en onderzoek

Deelvraag 1 zal beantwoord worden aan de hand van het beschrijven en analyseren van de terugloop van predikanten en andere ambtsdragers in de PKN en de NGK en is empirisch van aard. Er zijn data bekend over de terugloop van predikanten binnen de PKN. Dit is te lezen in het onderzoeksrapport dat in januari 2022 uitkwam: ‘Geroepen om te dienen: een onderzoek naar kerkelijk werkers en predikanten in de kerk’. Die cijfers zijn er niet als het gaat om de terugloop van predikanten binnen de NGK. Om cijfers te achterhalen heb ik contact gezocht met Merijn Wijma, een van de samenstellers van het jaarboek 2023 van de Nederlandse Gereformeerde kerken. Zij beschikt over de aantallen en leeftijden van de huidige predikanten. Daarnaast heb ik contact gezocht met Steunpunt Kerkenwerk (SKW). Ook zij beschikken over data met betrekking tot het aantal

¹³ <https://protestantsekerk.nl/nieuws/besteed-aandacht-aan-het-thema-roeping-tijdens-eerste-pinksterdag/>

¹⁴ “Knarsetandend” omdat 1/3 van de synodeleden tegen het voorstel stemde. Tegenstemmers vonden onder andere het rapport onvoldoende om ‘zo’n wissel in te zetten’. Het tegenvoorstel van ds. Henk van den Belt had twee stemmen te kort, wat de verdeeldheid rondom kerkelijkwerkers en predikanten aangeeft. <https://www.nd.nl/geloof/protestant/1172255/kerkelijk-werkers-krijgen-na-veel-discussie-gelijkwaardige-pl>.

¹⁵ Gebaseerd op de kerkorde van de NGK Zoetermeer 2022 en de Generale Synode 2017 in Meppel. In de PKN kunnen HBO-theologen kerkelijk werker worden wanneer ze zich laten inschrijven in het register kerkelijk werkers. Op dit moment heeft de HBO-theoloog nog niet dezelfde positie als de predikant, maar na het synodebesluit van april 2023 komt daar dus verandering in en zal de kerkelijk werker een gelijkwaardige plek krijgen naast de predikant en de kerkelijk specialist. De kerkelijk specialist is een kerkelijk werker die op een of meerdere deelterreinen als jeugd, ouderen, diaconaal en/of missionair werk een roeping heeft.

predikanten in de NGK, maar ook het aantal studenten dat zich jaarlijks beroepbaar stellen als predikant in de NGK.

Er is minder onderzoek gedaan naar en derhalve minder data bekend over de ambten van ouderlingen en diakenen. Het praktijkcentrum voor onderzoek en dienstverlening publiceerde in januari 2019 onder leiding van Hans Schaeffer het onderzoek 'Ambtsdragers in beeld. Een onderzoek naar de invulling en taken van ambtsdragers binnen de GKv'. Drs. Hayo Wijma publiceerde in 2017 namens hetzelfde praktijkcentrum een onderzoek naar de taken en functies in de vrijgemaakte kerk. Deze cijfers zijn niet bekend in de PKN. Om toch een beeld te krijgen van het tekort aan ouderlingen en diakenen, heb ik contact gezocht met alle elf classispredikanten van de PKN.

Deelvraag 2 beantwoordt de vraag wat kerkregering in de kerk nu eigenlijk is. Daarbij richt ik me vooral op de plaatselijke kerk en de daarbij komende plaatselijke vergaderorganen. Enkel waar het op plaatselijk niveau van toepassing is om ook de meerdere vergaderingen te beschrijven, gebeurt dat. De kerkorde van de PKN beschrijft uitgebreid hoe de kerk op allerlei verschillende niveau's bestuurd wordt en wie welke bevoegdheid heeft. Dat is anders bij de NGK, waar de kerkorde vooral veel ruimte geeft om plaatselijk invulling te geven aan hoe de plaatselijke gemeente bestuurd wordt. Van 't Spijker beschrijft in zijn boek: *'De Kerk, Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting'* de verschillende organisatievormen die kerkgenootschappen kunnen hebben. In het geval van de PKN en de NGK is dat het presbyteriaal-synodaal stelsel. De PKN kent de ambtelijke vergaderingen en de NGK kent de kerkelijke vergaderingen en zij geven leiding.¹⁶ We behandelen daar met name de kerkenraad en waar van toepassing de classicale vergadering¹⁷ voor de PKN en de regionale vergadering voor de NGK en de generale synode van beide kerken. Deze meerdere vergaderingen hebben ook een (breed) moderamen, net als ondersteunende commissies en college's. Voor de beantwoording van deze deelvraag maak ik met name gebruik van de kerkordes van de PKN uit januari 2023 en de kerkorde van de NGK uit mei 2023 en de generale regelingen van de beide kerken.

Aan de hand van deelvraag 3 wordt geanalyseerd wat de effecten van het tekort aan ambtsdragers in de PKN en de NGK zijn op het geheel van het kerkzijn.¹⁸ Allereerst bestudeer ik de kerkorden¹⁹ en generale regelingen, omdat daar met name in de PKN al wordt ingespeeld op de mogelijke gevolgen van het tekort aan ambtsdragers op het reilen en zeilen van de plaatselijke gemeente. Daarnaast raadpleeg ik ook de rapporten *'Lichter verkend'* en *'Lichter ingevuld'* dat namens de synode van de PKN is uitgegeven. Daar worden de moeiten met betrekking tot het vullen van de ambten van (kleine) plaatselijke gemeenten beschreven en al mogelijk, met name kerkrechtelijke oplossingen aangedragen.

¹⁶ De PKN is één kerk, de NGK is een kerkverband, bestaande uit verschillende plaatselijke kerken. Wanneer de ambtelijke vergadering van de PKN samenkomt, dan komen de ambtsdragers van de ene kerk samen, ongeacht of dit een meerdere of mindere vergadering is. Wanneer er een meerdere vergadering is van de NGK, dan komen de afgevaardigden van de plaatselijke kerken samen.

¹⁷ Maar ook zeker de classispredikant, die veel in contact staat met de plaatselijke gemeenten.

¹⁸ Waar de definitie van Hans Schaeffer en de kerkorde van de PKN behulpzaam is.

¹⁹ Bijvoorbeeld ord. 2-4-11 en artikelen 5 tot en met 7 in de kerkorde van de PKN en de artikelen D en E over Het toezicht en Kerkelijk samenleven in de kerkorde van de NGK.

Deelvraag 4 zal historisch van aard zijn omdat aan de hand van belangrijke momenten in de kerkelijke geschiedenis de ontwikkeling van het ambt wordt beschreven. Voor de opbouw van de hoogtepunten uit de geschiedenis gebruik ik de doctoraalscriptie van Miranda Renkema-Hoffman. Beginnend bij de Bijbel²⁰, met daarop volgend de vroege kerk, de zestiende eeuwse Reformatie en de ambtsstructuur in de Nederlandse gereformeerde kerken, waarbij er nader wordt gekeken naar het Convent van Wezel en de daaropvolgende synodes van Emden, Dordrecht, Middelburg en Den Haag. Tot slot wordt de huidige status van het ambt beschreven. Daar gebruik ik onder andere het boek 'Ambten in de apostolische kerk : een exegetisch mozaïek' van J. van Bruggen bij. Hij geeft een kort, maar volledig exegetisch overzicht van de ambtsontwikkeling in de Nieuwtestamentische tijd. Bij het ontrafelen van de ontwikkelingen in de ambten en visies op de ambten vanaf de eerste gemeenten gebruik ik als introductie het boek van Dr. A. van de Beek: 'Lichaam en de Geest van Christus'. Hij beschrijft de ontwikkeling van het ambt van het nieuwe testament naar de vroege kerk. Voor de verdiepingsslag heb ik het boek van Brienen gebruikt, *van ambt naar dienst*, omdat hij ook nadrukkelijk de ambten vanuit de vroeg christelijke geschriften beschrijft. Maar ook voor de ambten in de tijd van de Reformatie heb ik zijn boek gebruikt, omdat hij ook nadrukkelijk ingaat op Luther, Brucer en Calvijn. Steeds op de achtergrond zijn de boeken *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland* van Van den Broeke en Van der Borgh en *Christelijke Dogmatiek* van Van den Brink en Van der Kooi, die niet hoofdzakelijk schrijven over ambten, maar die wel relevante stukken hebben opgenomen over de ambten voor dit onderzoek. Voor informatie over de synode en de kerkorde van Dordrecht is onder andere de dissertatie van Van Harten-Tip geraadpleegd, omdat zij niet alleen de betekenis van die synode beschrijft, maar ook de ontwikkeling, context en theologie.

Al deze informatie zal in de conclusie behulpzaam zijn om concrete aanwijzingen voor oplossingen te geven, die geworteld zijn in de geschiedenis van de kerk. Hoewel de context en de tijd van 2023 anders is dan bijvoorbeeld die van de vroege kerk, geeft de ambtsvisie uit die tijd wellicht oplossingsrichtingen voor het tekort aan ambtsdragers in deze tijd.

²⁰ In de Bijbel is het woord 'ambt' vooral te vinden in het Oude Testament: het ambt van zangers en poortwachters, van priesters en Levieten en dat van de hogepriester. In het Nieuwe Testament wordt het woord 'ambt' alleen gebruikt bij de opziener (1 Tim. 3:1). In het kerkelijk spraakgebruik zijn tal van omschrijvingen in omloop, maar die komen niet perse overeen met de Bijbelse ambten.

H2 | Huidige situatie

Zoals al eerder werd beschreven in dit onderzoek is er steeds meer aandacht voor de terugloop van het aantal predikanten. Daarnaast verwoorden verschillende gemeenten, zoals de classis Noord-Holland en Groningen-Drenthe in de PKN zorgen, problemen en oplossingen voor het tekort aan ambtsdragers in de gemeente.²¹ Ook in de GKv/NGK worden zorgen verwoord. Volgens Hayo Wijma, die onderzoek deed naar ambtsdragers in de GKv, zijn deze berichten over het tekort aan ambtsdragers niet van de laatste tijd: "Al een tijd is er het idee dat het aantal ambtsdragers terugloopt en dat taken die deze mensen van oudsher hadden uit handen worden gegeven aan mensen met andere, nieuwe functies of niet worden vervuld."²² In dit hoofdstuk worden de verhalen en ervaringen van verschillende gemeenten en classes, zoals die van Noord-Holland en Groningen-Drenthe, beargumenteerd met data waardoor er antwoord kan worden gegeven op de vraag wat het tekort aan ambtsdragers is in de PKN en de NGK. Allereerst wordt er aan de hand van het al uitgevoerde onderzoek door expertisecentrum Kaski een beeld gegeven hoe groot het tekort aan predikanten zal zijn in de PKN. Daarna breng ik, aan de hand van gesprekken met de classispredikanten, het tekort aan ouderlingen en diakenen in de PKN in beeld. Vervolgens bereken ik met de aangeleverde data van Merijn Wijma en Steunpunt Kerkenwerk het tekort aan predikanten in de NGK. Tenslotte breng ik aan de hand van het al uitgevoerde onderzoek door Steunpunt Kerkenwerk in beeld hoe groot het tekort aan ouderlingen en diakenen is in de NGK.

2.1 Cijfers anno 2020-2030

Wat er over het algemeen gezegd kan worden is dat de PKN en NGK krimpen in ledenaantallen. In 2017 had de PKN 1.850.000 leden.²³ Op het moment van schrijven telt de PKN 1.531.787 leden.²⁴

De NGK hadden in 2020 145.491 leden.²⁵ In 2023 heeft de NGK 138.379 leden.²⁶ Het verloop van het ledenaantal ziet er als volgt uit²⁷:

²¹ [https://www.classisnoordholland.nl/documenten/Handreiking "Als de kerk kleiner wordt....".pdf](https://www.classisnoordholland.nl/documenten/Handreiking%20Als%20de%20kerk%20kleiner%20wordt....) en <https://classisgroningendrenthe.nl/regiopredikant-heleen-maat-als-je-taken-verdeelt-is-er-heel-veel-mogelijk/>

²² H. Wijma, *Want zij zijn het die uw zielen hoeden* (Zwolle: Praktijkcentrum, 2017), 5.

²³ <https://www.rd.nl/artikel/801848-pkn-verliest-dagelijks-meer-dan-150-leden> (geraadpleegd op 25 mei 2023).

²⁴ [https://protestantsekerk.nl/over-ons/#:~:text=De Protestantse Kerk in Nederland heeft 1.531.787 leden,](https://protestantsekerk.nl/over-ons/#:~:text=De%20Protestantse%20Kerk%20in%20Nederland%20heeft%201.531.787%20leden,) (geraadpleegd op 13 augustus 2023).

²⁵ GKv telde 112593 leden en de NGK 32898 leden, in ND: *Een overzicht van de ledenaantallen: Veel kerken in de min, met af en toe een plus*, van 12 juni 2020.

²⁶ Kuiper & Louwerse, *Jaarboek 2023 van de Nederlandse Gereformeerde kerken* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2023), 190.

²⁷ Van deze jaartallen waren er van alle kerkgenootschappen cijfers beschikbaar. Het gaat hier over het totaal aantal leden. In 2023 zijn de GKv en de NGK een kerkgenootschap geworden. Samen hebben zij 138.379 leden.

	Leden PKN	Leden GKv	Leden NGK
2023	1.531.787	138.379	138.379
2017	1.850.000	116.721	32.934
2010	2.100.000	123.502	33.239
2005	2.500.000	126.159	32.261

Ledenverloop PKN, GKv en NGK vanaf het jaar 2005

2.1.1 PKN

Predikanten

In de PKN waren er begin 2021 1.506 predikanten voor gewone werkzaamheden 'in dienst'.²⁸ Kaski, het expertisecentrum voor religie en samenleving van de Radboud Universiteit, heeft een prognose gemaakt van het aantal predikanten, kerkelijk werkers, leden en gemeenten in de PKN tot 2030. In dat onderzoek is er rekening gehouden met factoren als het verlies van leden in de afgelopen jaren en de leeftijdsopbouw van predikanten.²⁹ Het aantal gemeentepredikanten zal naar verwachting de komende tijd afnemen met 38%. Waren er in 2021 1.506 werkzame predikanten, dat zullen er 940 zijn in 2030. Vanuit de opleiding van de PThU in Groningen en Amsterdam is de verwachting dat er in 2030 90 beroepbare predikanten beschikbaar zijn, wat betekent dat er vanuit de opleiding studenten bijkomen, maar lang niet genoeg om het komende tekort te overbruggen. Daarnaast gaat de terugloop van gemeenten minder snel dan verwacht, namelijk met 21%.

Totaal aantal predikanten in 2021 - het aantal predikanten dat uit dienst treedt³⁰ + nieuw beroepbare predikanten (1506 - 566 + 90) = 1030 predikanten in 2030.

De PKN heeft 1.531.787 leden verdeeld over 1487 gemeenten. Ervan uitgaande dat krimp van gemeenten 21% is tot 2030, dan kan geconcludeerd worden dat er in 2030 ongeveer 1175 gemeenten zijn. Dat betekent dat er een tekort van een kleine 150 predikanten ontstaat als iedere gemeenten een eigen predikant zou hebben.³¹

²⁸ Foppen e.a., *Geroepen om te dienen* (Utrecht: Dienstencentrum, 2022), 6.

²⁹ Foppen e.a., *Geroepen om te dienen*, 7.

³⁰ Vanwege emeritaat of anderszins.

³¹ Hier gaat het niet om predikanten die voor 1 fte beschikbaar zijn. Enkel een predikant voor een gemeente. Hier zijn de pioniersplekken die wellicht een gevestigde gemeente willen worden, niet mee gerekend.

Tabel 1

	<i>gemeente*</i>			<i>**bijz. opdracht/alg. dienst</i>			<i>***beroepbaar</i>		
	<i>absoluut</i>	<i>%</i>	<i>% vrouw</i>	<i>absoluut</i>	<i>%</i>	<i>% vrouw</i>	<i>absoluut</i>	<i>%</i>	<i>% vrouw</i>
tot 30	12	1%	25%	3	1%	33%	0	0%	-
30-39	157	10%	37%	23	4%	52%	11	8%	55%
40-49	278	18%	29%	64	12%	53%	10	8%	30%
50-59	535	36%	34%	178	34%	49%	53	40%	53%
60-66	515	34%	23%	166	32%	42%	46	35%	46%
67 of ouder	9	1%	5%	88	17%	27%	13	10%	23%
totaal	1.506	100%	29%	522	100%	43%	133	100%	46%

* De gemiddelde leeftijd is 53,5 jaar. Gemiddeld werkt een gemeentepredikant voor 0,83 fte.

** De gemiddelde leeftijd is 59,5 jaar. De gemiddelde omvang van de aanstelling is niet bekend.

*** De gemiddelde leeftijd is 59 jaar.

Leeftijdsopbouw predikanten PKN 2021 (Onderzoeksrapport 'geroepen om te dienen')

Ouderlingen en diakenen

In de twee gemeenten waar ik werkzaam ben (een plaatselijke PKN gemeente in Overijssel en in Drenthe) constateer ik ook zorgen en moeiten om ouderlingen en diakenen te vinden. Het is moeilijk om mensen bereid te vinden om ouderling of diaken te worden. Dat zijn mijn plaatselijke waarnemingen, maar op landelijk niveau is er geen onderzoek gedaan en ook nooit in kaart gebracht of en hoe er een tekort is aan ouderlingen en diakenen. De PKN heeft echter wel classispredikanten. Iedere classispredikant is onderdeel van zijn of haar eigen classis en regio. De classispredikant bezoekt in de classis elke gemeente, elke predikant en elke kerkelijk werker die in het ambt of in de bediening is gesteld in de regel eenmaal per vier jaar en geeft zo gestalte aan de verantwoordelijkheid van de classicale vergadering om toe te zien op gemeenten en ambtsdragers.³² Zij kunnen informatie geven over het tekort aan ouderlingen en diakenen in hun eigen regio.

Na telefonisch contact te hebben gelegd met alle classispredikanten blijkt het volgende:

De regio Noord Nederland (Classes Friesland en Groningen-Drenthe) en Zuid Nederland (Classis Noord-Brabant, Limburg en Réunion Wallonne) lijken het meest moeite te hebben om de vacatures voor ouderlingen en diakenen ingevuld te krijgen. Ds. Wim Beekman van Friesland schat in dat 98% van zijn gemeenten zorgen hebben over het vervullen van de vacatures.³³ Volgens de classispredikant van Groningen-Drenthe hebben al zijn gemeenten moeite om de vacatures te vervullen. Wanneer hij kerkenraden bezoekt, staat de werving van nieuwe ambtsdragers hoog op de agenda en dat is vaak ook een punt van zorg.³⁴ Een dergelijke situatie is ook in de classis Noord-Brabant, Limburg en Réunion Wallonne. Ds. Marco Luijk ziet dat gemeenten het heel moeilijk vinden om kerkenraadsleden te vinden.³⁵ Hij heeft 135 gemeenten in zijn regio. 1/3 van de

³² Ord. 4-16-1 en 4-16-3 van de PKN

³³ Telefonisch contact met ds. Wim Beekman op 26 mei 2023.

³⁴ Telefonisch contact met ds. Jan Hommes op 25 mei 2023.

³⁵ Telefonisch contact met ds. Marco Luijk op 26 mei 2023.

kerkenraden zijn naar zijn schatting goed bezet, waarmee hij bedoelt dat die kerkenraden meer dan 20 ambtsdragers hebben en een beperkt aantal openstaande vacatures. Naar schatting voldoet 1/3 aan de kerkordelijke eis van het minimum van 7 ambtsdragers. Het aantal gemeenten dat minder dan 7 ambtsdragers heeft is ook 1/3. Maar hij ziet dat het tekort aan ambtsdragers in alle gemeenten een punt van zorg is.

Ook de classispredikant van Delta rekent zichzelf tot de regio's die veel moeite hebben met het vervullen van vacatures. In totaal zijn er zo'n 170 gemeenten in de classis Delta. 40% van de gemeenten zijn klein en hebben minder dan 7 ambtsdragers. 40% heeft net genoeg ambtsdragers. 20% van de gemeenten hebben een kerkenraad met ongeveer 10-40 ambtsdragers. Dan zijn er ook nog ongeveer 20 tot 25 gemeenten die minder dan 6 ambtsdragers hebben en gebruik maken van de regeling in ordinantie 4-6-5.³⁶

Daarna volgen classes Noord Holland, Flevoland-Overijssel en Gelderland Zuid-Oost. De classispredikant van Noord-Holland constateert dat alle 170 kerkenraden zich zorgen maken over het aantal ambtsdragers en het aantal vacatures binnen de kerkenraad. Niet alle gemeenten hebben er even veel moeite mee, maar de meesten wel.³⁷

De classispredikant van Gelderland Zuid-Oost heeft onderzoek gedaan naar de moeite in het vullen van de vacatures. Ook in zijn regio ziet hij grote zorgen in de tekorten die optreden. Classispredikant Jaap van Beelen deed onderzoek in zijn eigen regio. Van de 133 kerkenraden in totaal, hebben 66 kerkenraden gereageerd op het onderzoek. De groep respondenten is representatief voor de hele regio Gelderland Zuid-Oost, kijkend naar de geografische ligging en de verschillende modaliteiten. Uit onderzoek blijkt dat niet alleen kleinere gemeenten moeite hebben om de vacatures te vullen, maar ook grotere gemeenten. Verschillende respondenten lieten weten waarom ze bijvoorbeeld geen ouderling willen worden. Respondenten zien op tegen het aantal jaren van ouderlingschap, ze zien op tegen hen die al in de kerkenraad zitten, tegen publiekelijk geestelijk leiderschap tonen door bijvoorbeeld hardop te bidden, sommigen hebben geen tijd of hebben al tijden in de kerkenraad gezeten. Anderen vinden zichzelf te oud of te jong om ambtsdrager te worden. Grote moeite ziet Van Beelen ook in het vervullen van de 'bijzondere' ambten: bijvoorbeeld voorzitters, scriba's en penningmeesters. Met het ontbreken van personen op deze functies gaat er ook kennis verloren. Van Beelen ziet veel kerkenraden in een overlevingsstand, omdat de druk op de ambtsdragers hoog is om de kerk 'draaiende' te houden. Daarnaast gaat het in vergaderingen vaak enkel over de 'regelzaken' en vindt het geloofsgesprek niet meer plaats.

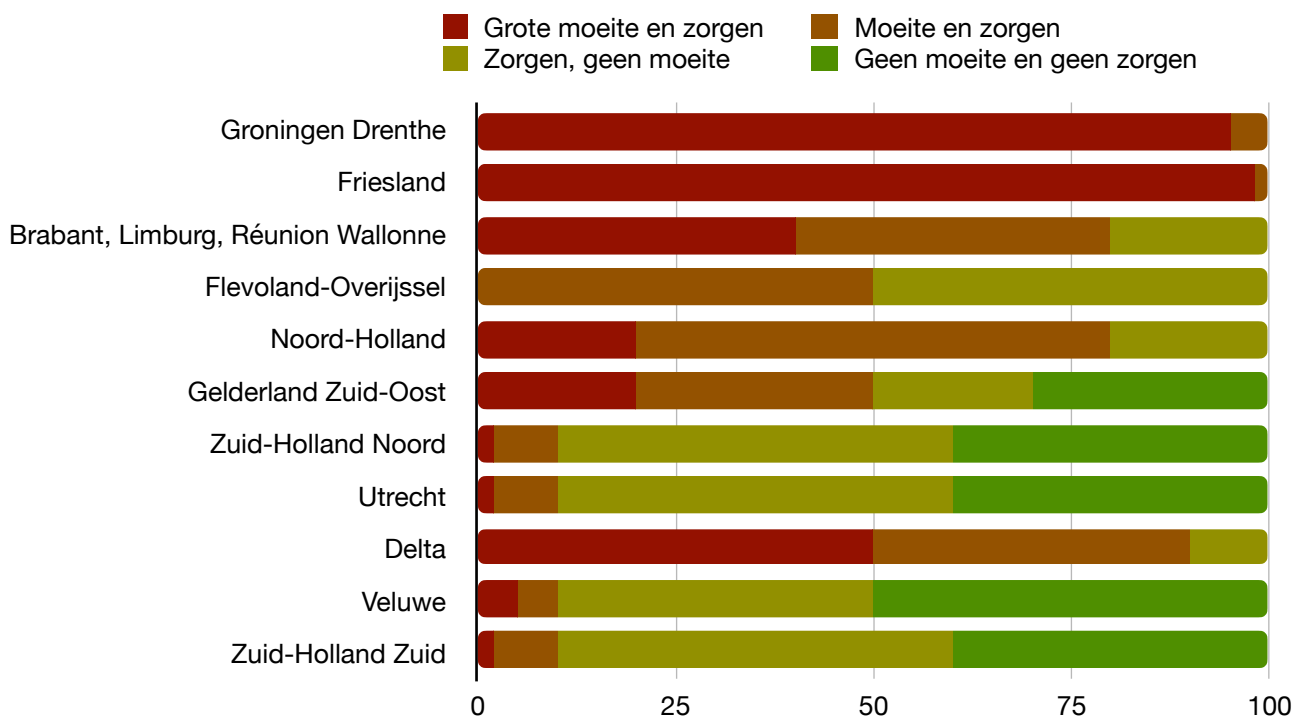
Flevoland/Overijssel ziet dat 50% van zijn gemeenten moeite heeft met het volkrijgen van de kerkenraden. In zijn regio zijn er veel verschillen te zien. Zo vallen Kampen en Urk ook onder de classis Flevoland/Overijssel. Zij hebben relatief weinig moeite met het vinden van ambtsdragers. Maar andere, met name kleinere dorpen, hebben heel veel moeite om de kerkenraad van nieuwe ambtsdragers te voorzien. Hij ziet met name dat er creatieve oplossingen worden gevonden voor het tekort aan ambtsdragers. De plaatselijke regeling wordt aangepast of men maakt onderscheid in 'vergader-ouderlingen' en 'pastorale ouderlingen'.³⁸

De classispredikanten van Zuid-Holland Noord, Zuid-Holland Zuid, Veluwe en Utrecht herkennen het probleem, maar ervaren zelf weinig hinder in de gemeenten. Ds. Trinette Verhoeven ziet het wel in de regio Utrecht en ziet ook dat gemeenteleden zich liever

³⁶ Videocall met ds. Arie van der Maas op 1 juni 2023.

³⁷ Telefonisch contact met ds. Peter Verhoeff op 25 mei 2023.

³⁸ Telefonisch contact met ds. Klaas v.d. Kamp op 25 mei 2023.

Ouderlingen en diakenen te kort in beeld

inzetten voor afgebakende taken die geen lang commitment vragen. Maar het probleem is niet groot in Utrecht. Ze heeft 170 gemeenten in haar classis, 17 gemeenten hebben minder dan 300 leden. 153 gemeenten hebben meer dan 300 leden. Haar schatting is dat op dit moment 10% van de gemeenten acuut moeite heeft en directe gevolgen ervaart van een tekort aan ouderlingen en diakenen.³⁹ In Zuid Holland Noord is een vergelijkbare situatie te zien. Veel gemeenten hebben geen acute zorg over of hinder aan het tekort aan ambtsdragers. Volgens ds. Julia van Rijn zou dat kunnen komen door het aantal grote, van oorsprong christelijke gemeenten in haar regio, zoals Katwijk. Ze ziet dat er over het algemeen minder moeite is in de Gereformeerde Bonds- en confessionele gemeenten om de ambten te ‘vullen’. Dit kan te maken hebben met het roepingsbegrip.⁴⁰ Dat herkennen ds. Gerrit van Meijeren en ds. Wilbert van Iperen ook in de classis Zuid-Holland Zuid en Veluwe. Classis Zuid-Holland Zuid kent ongeveer 220 kerkenraden in haar classis. Veel gemeenten met een ‘bondssignatuur’ hebben nauwelijks zorgen om en problemen met vacatures en stellen zelfs nog dubbeltallen. Ongeveer twee gemeenten maken op dit moment gebruik van ord. 4-6-5. De rest van de gemeenten zitten ver boven het minimum van zeven kerkenraadsleden. De classis is heel vitaal. Een deel van de gemeenten die rond het minimum zitten zijn aan het nadenken over andere structuren van kerkenraad zijn. Wel bemerkt Van Meijeren dat de zorgen toenemen, zelfs bij de Gereformeerde Bondsgemeenten in Zuid-Holland Zuid.⁴¹ Classis Veluwe kent 145 gemeenten. Enkele gemeenten maken zich zorgen over de invulling van de kerkenraad, vijf gemeenten zitten onder het minimum aantal ambtsdragers in de kerkenraad. De meeste kerkenraden hebben zeven of meer ambtsdragers. Sommige gemeenten hebben de plaatselijke regeling wat aangepast om zo het aantal vacatures te lijf te gaan, maar de meeste gemeenten redden het goed. Van Iperen merkt wel op dat het voornamelijk de

³⁹ Telefonisch contact met ds. Trinette Verhoeven op 26 mei 2023.

⁴⁰ Telefonisch contact met ds. Julia van Rijn op 30 mei 2023.

⁴¹ Telefonisch contact met ds. Gerrit van Meijeren op 19 juni 2023.

bondsgemeenten zijn die in de kerkenraad meer dan twintig ambtsdragers hebben en dat het met name moeilijk is om ambtsdragers met een bijzondere of specifieke functie te vinden, zoals die van voorzitter of scriba.⁴²

2.2.1 NGK

Predikanten

In de nieuw ontstaande NGK zijn er 322 gemeenten en ca. 312 predikanten.⁴³ In tabel 1 is te zien dat de gemiddelde leeftijd van deze predikanten 53 jaar is. 23% van de predikanten is binnen 5 jaar op de pensioen gerechtigde leeftijd en zou met emeritaat mogen. In 2033 is 44% van het aantal predikanten op de pensioengerechtigde leeftijd en zou dan met emeritaat mogen. Volgens Steunpunt Kerkenwerk (SKW) treden er jaarlijks acht nieuwe GKv predikanten toe en drie nieuwe NGK⁴⁴ predikanten toe. Het SKW schat dat er per jaar twaalf predikanten van de NGK⁴⁵ met emeritaat gaan, zes predikanten uitstromen naar een ander beroep en er jaarlijks elf studenten bijkomen. Dat betekent dat er een daling is van zeven predikanten per jaar. SKW ziet een aanzienlijke daling, maar het aantal predikantsplaatsen daalt ook. Het tekort neemt zeker toe, maar wordt in de praktijk momenteel nog creatief opgevangen.⁴⁶

Totaal aantal predikanten in 2023 - het aantal predikanten dat uit dienst treedt⁴⁷ + nieuw beroepbare predikanten (312 - 185 + 110) = 237 predikanten in 2033.

Tabel 2

Leeftijd	Aantal	Percentage		
29-	2	0,64	Gemiddelde leeftijd	52,74
30-39	48	15,38	min	29
40-49	55	17,63	max	67
50-59	100	32,05		
60-69	107	34,29		
Totaal	312	99,99		
Aantal mensen ouder dan 57 (dus binnen tien jaar met emeritaat)	138	44,23%		
Aantal mensen ouder dan 62 (dus binnen vijf jaar met emeritaat)	74	23,72%		

Leeftijdsopbouw predikanten NGK 2023

⁴² Telefonisch contact met ds. Wilbert van Iperen op 19 juni 2023.

⁴³ In het document staat 319 predikanten, maar een aantal predikanten dienen in meerdere gemeenten en zijn dubbel geteld. Jaarboek 2023 Nederlandse Gereformeerde kerken, 130 en mailing Merijn Wijma.

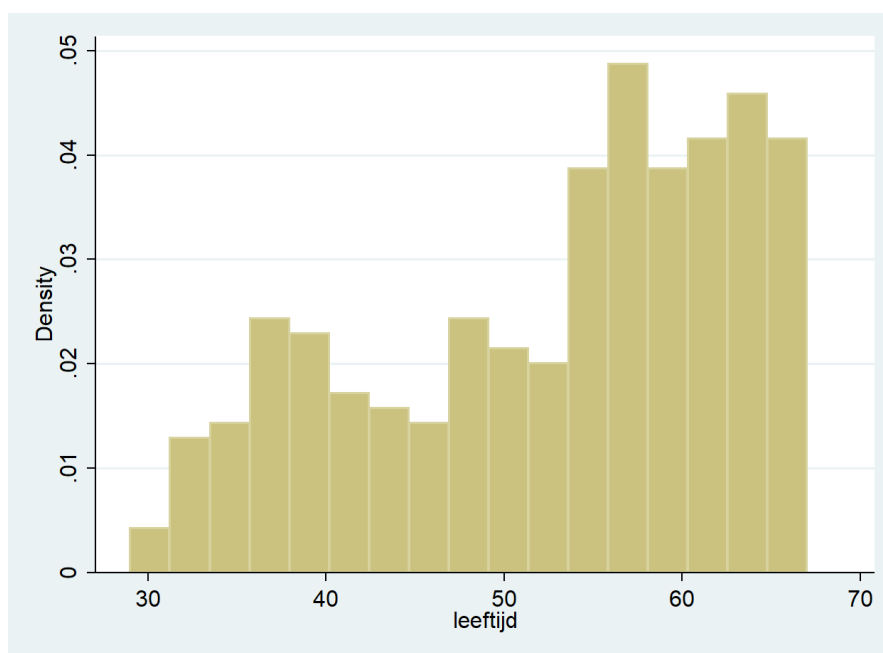
⁴⁴ Nederlands Gereformeerde kerk.

⁴⁵ Nederlandse Gereformeerde kerk.

⁴⁶ Mailing directeur SKW Ruurd Kooistra, ontvangen op 9-6-2023.

⁴⁷ Vanwege emeritaat of anderszins.

Afbeelding 1

Leeftijdscurve predikanten NGK 2023

Ouderlingen en diakenen

In 2014 bleek dat 77 van 210 GKv gemeenten moeite hebben met het vervullen van vacatures voor ouderlingen en diakenen. Daarnaast is een terugkerend thema in de bladen *Dienst en Onderweg* dat de aantallen ambtsdragers teruglopen, maar het thema is niet nieuw.⁴⁸

In 2019 is er onderzoek gedaan naar het aantal ambtsdragers (ouderlingen en diakenen) in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv). 43% van de toenmalige GKv gemeenten hebben de enquête ingevuld. Dat waren gemeenten van een totaal aan 56 gemeenteleden tot 1826 gemeenteleden. 22% van de ouderlingenvacatures werd toen niet vervuld. 12% van de diakenenvacatures werd toen niet vervuld. Dit kan wijzen op de verwachtingen die gemeenteleden hebben van de beide ambten. Het ambt van diaken, zoals we in hoofdstuk 5 zien, is een ambt waarmee van oorsprong een helper en/of dienaar wordt aangeduid. Een ouderling is verantwoordelijk voor het opzicht en het toezicht. Wijma geeft in zijn onderzoek geen verklaring voor het verschil van 10% tussen de vervulde ouderlingenvacatures en die vervulde diakenenvacatures. Classispredikant Van Beelen ondervond in zijn onderzoek wel een verklaring voor het verschil. Hij merkt op dat veel respondenten opzien tegen het ambt van ouderling. Met name omdat een ouderling in het openbaar geestelijk werk doet, op huisbezoeken geacht wordt voor te gaan in gebed en Bijbel te lezen. Daarnaast concludeert hij dat sommige respondenten denken dat een ouderling een 'voorbeeldchristen' moet zijn, zodat hij de gemeente geestelijk voor kan gaan. Dat legt druk op het ambt van ouderling en schrikt misschien ook af. Die druk lijkt het ambt van diaken minder te kennen.

2.2 Deelconclusie

De resultaten liegen er niet om: er is in zowel de PKN als in de NGK een tekort aan predikanten en dat tekort wordt alleen maar groter. Allereerst omdat er heel veel predikanten binnen nu en 5 jaar met emeritaat gaan (36% in de PKN, 32% in de NGK) en

⁴⁸ Wijma, *Taken en functies in de vrijgemaakte kerk*, 6.

er al jaren een trend te zien is dat er steeds minder predikanten bij komen. Het percentage predikanten rond de 30 jaar is in de PKN 1% en in de NGK nog geen 1%. Er mist een generatie jonge predikanten die de kerk nog 30 jaar zouden kunnen dienen. Enerzijds komt dit door de steeds kleiner wordende studentenpopulatie die theologie wil gaan studeren. Anderzijds lijken net afgestudeerde theologiestudenten niet direct toe te treden tot het ambt en/of neemt de groep 'late roepingen'⁴⁹ verhoudingsgewijs toe. De aanwas van net afgestudeerde predikanten is op beide opleidingen⁵⁰ laag en kan het ontstane tekort aan predikanten niet opvullen, waardoor het tekort aan predikanten procentueel alleen maar toeneemt: Een grote groep oudere predikanten gaat binnenkort met emeritaat en een kleine groep jongere predikanten blijft over of komt de kerk versterken.

Daarnaast concludeert de PKN dat de krimp van het aantal gemeentes minder snel gaat dan gedacht. Meer gemeentes hebben nog predikanten nodig.

Ook kan geconcludeerd worden dat de geruchten over het tekort aan ouderlingen en diakenen blijken te kloppen: In de PKN is er geen enkele classis die zich geen zorgen maakt over het vullen van de kerkenraad. Veel plaatselijke gemeentes, kunnen met moeite vacaturen vullen, met uitzondering van de classes Utrecht en Zuid Holland Zuid en Noord en de Veluwe. Maar ook in die regio's wordt er met regelmaat op classes of op kerkenraden gesproken over het werven van ambtsdragers en de moeiten die daarbij komen kijken. Wat opvalt is dat veel classispredikanten merken dat de 'rechterflank' van dan de PKN, de Gereformeerde Bond (GB), minder moeite heeft met het vinden van ouderlingen en diakenen. De classispredikanten weiden dit aan het verstaan van het woord roeping. Leden van de GB ervaren de vraag om ambtsdrager te worden niet enkel als een vraag uit de gemeente, maar als een vraag van God. God roept een mens door en via de gemeente. Bedanken voor de taak waar God je toe roept, doe je niet zomaar.⁵¹

Luisterend naar de classispredikanten kan er geconcludeerd worden dat gemeentes creatief en flexibel (willen) zijn. Zo worden structuren aangepast om zo alsnog kerk te zijn: Kerken maken met toestemming van het breed moderamen gebruik van noodmaatregelen zoals beschreven in ord. 4-6-5 of maken gebruik van generale regeling 12-2-2. Daarnaast heeft de werkgroep Kleine Gemeentes Lichter in 2021 voor de synode een onderzoek uitgevoerd en concrete mogelijkheden gegeven die de huidige kerkorde kent om lichter gemeente te zijn. Ook heeft zij enkele voorstellen beschreven. Daarin spreekt de werkgroep de hoop uit dat de voorstellen eraan bijdragen dat gemeentes voluit gemeente kunnen zijn. De werkgroep richt zich op kleine gemeentes, terwijl classispredikanten ook aangeven dat de problematiek niet enkel speelt in kleine gemeentes, maar ook in grote gemeentes. De vraag kan gesteld worden of deze maatregelen in de kerkorde of suggesties van de werkgroep Kleine Gemeentes Lichter een permanente oplossing zijn voor het te kort aan ambtsdragers of dat dit voornamelijk een tijdelijke oplossing is of het uitstellen van drastische structuurwijzigingen⁵².

⁴⁹ Dat zijn de theologiestudenten die na een eerste carrière toch de roeping ervaren om predikant te worden. Aan de TUK/U kunnen zij, wanneer ze aan de eisen voldoen, de 'kerkelijke route' volgen en zo versneld predikant worden.

⁵⁰ De Protestantse Theologische Universiteit in Groningen en Amsterdam voor de PKN en de Theologische Universiteit in Kampen en Utrecht voor de NGK.

⁵¹ Telefonisch contact met ds. Julia van Rijn op 30 mei 2023.

⁵² Eventuele structuurwijzigingen worden beschreven in ordinantie 2-5. Een gemeente kan dan een bijzondere gemeente worden, bijvoorbeeld een huisgemeente na opheffing van de gemeente.

Ook in de toenmalige GKv is er een poging gedaan om de organisatie te herstructureren, nadat er geconcludeerd werd dat veel ambtsdragers zich voornamelijk bezig hielden met bestuurlijke zaken en daardoor niet toe kwamen aan hun pastorale taken. Om dit te bewerkstelligen is in 1999 het Nieuw Bestuursconcept (NBC) opgesteld, een voorstel om de structuur van kerken te veranderen. De bestuurlijke zaken worden in handen gegeven van een commissie, zodat de ambtsdragers ruimte krijgen voor verkondiging, pastoraat, diaconaat en catechese, kortom, de geestelijke verzorging van de gemeente.⁵³ In juli 2012 heeft SKW een nieuwe handreiking geschreven. Ondanks herstructureringen en handreikingen blijft het ook in de GKv en nu in de NGK moeilijk om vacatures in te vullen.⁵⁴

Het ambtsdragerstekort is groot. Het speelt niet enkel meer in de kleine gemeenten, maar ook in de grotere gemeenten. De kerkorde, handreikingen van SKW en de suggesties van van de werkgroep Kleine Gemeenten Lichter geven oplossingen voor de korte termijn. Maar om blijvend een bloeiende gemeente te zijn, lijken er drastischere maatregelen genomen te moeten worden.

⁵³ Wijma, *Taken en functies in de vrijgemaakte kerk*, 9.

⁵⁴ Kijk bijvoorbeeld naar het aantal vacatures in NGK Kampen-Zuid of naar de oplossing die GKv Ommen-West heeft gevonden: <https://www.onderwegonline.nl/6298-gkv-ommen-west-introduceert-ambtsdrager-in-opleiding> [geraadpleegd op 4 augustus 2023]

H3 | De wijze van kerkregering in de PKN en de NGK

Uit de behandeling van deelvraag 1 werd duidelijk hoe groot het tekort aan ambtsdragers binnen de PKN en NGK is. Ambtsdragers spelen een grote rol in het regeren van de Kerk.⁵⁵ Hoe wordt de regering in de kerk vormgegeven, wat is er eigen aan en wat is het mogelijke effect van het geconstateerde tekort aan ambtsdragers binnen de PKN en NGK? Allereerst beschrijf ik de ontstaansgeschiedenis van de Nederlandse Gereformeerde kerken. Daarna sta ik stil bij wat leidinggeven in het algemeen en in de kerkelijke context inhoudt. Daarvoor gebruik ik een boek van Jackson Carroll en van Alexander Haslam. Beide zijn theologen die vanuit hun eigen expertise hebben geschreven over leiderschap, autoriteit en macht in de kerk. Vervolgens geef ik weer wat eigen is aan het presbyteriaal-synodale stelsel waar de PKN en NGK onderdeel van zijn, om vervolgens verder in te zoomen op de gemeente, de kerkorde en de bijzondere positie van de predikant. Tenslotte beschrijf ik nog andere regelgevingen waar rekening mee moet worden gehouden wanneer de kerk geregeerd wordt. Daarmee probeer ik antwoord te geven op de vraag hoe de wijze van kerkregering van de PKN en de NGK geregeld is.

De PKN en NGK kennen verschillende organen en vergaderingen. In deze deelvraag zullen we ons met name richten op de plaatselijke gemeente en dus de kerkenraad. Waar de meerdere vergadering relevant is om te noemen, zullen deze kort beschreven worden. Daarnaast richt deze deelvraag zich tot de gereformeerde en hervormde traditie en blijft de lutherse traditie buiten beschouwing.⁵⁶

Tabel 3

Vorm van kerkzijn	Leiding
Kerk in haar geheel	Generale Synode en de kleine synode
Classis	Classicale vergadering en hun moderamina en classica college's
Plaatselijke gemeente	Kerkenraad of Wijkkerkenraad en hun moderamina
Eventuele wijkgemeenten	Algemene Kerkenraad
Streekgemeenten	Streekkerkenraad
Alle Lutherse gemeenten	De evangelisch-lutherse synode

Leidinggevende organen in de PKN

⁵⁵ Artikel B2.1 en E2.2 kerkorde NGK en Ordinantie 1-6-3 van de kerkorde van de PKN.

⁵⁶ Voor het volledige organogram van de PKN, waar de Lutherse traditie ook is meegenomen, zie de bijlage.

Tabel 4

Vorm van kerkzijn	Leiding
Kerk in haar geheel	Synode
Kerk in de regio	Regionale vergadering
De plaatselijke gemeente	De kerkenraad

Leidinggevende organen in de NGK

3.0 Ontstaan van de Nederlandse Gereformeerde Kerken

Bij de vorming van de PKN kwamen er drie kerkgenootschappen met hun tradities bij elkaar, namelijk de NHK, GKN en de ELK. Afgelopen jaar ontstond de NGK: een hereniging van de GKv en de NGK. In 1967 ontstond er een scheuring in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, waarna de Nederlands Gereformeerde kerken ontstonden. Voor dit onderzoek gaat het te ver om uitgebreide achtergrondschets op te nemen waarom en waardoor de scheuring plaatsvond. Maar een aantal oorzaken van de scheuring staat in verband met leidinggeven, gezag en kerkorde en is daarom ook relevant om hier kort te benoemen.

In 1963 werd ds. Van der Ziel van Groningen-Zuid door zijn kerkenraad in eigen verantwoordelijkheid geschorst.⁵⁷ Zijn schorsing ging tegen de kerkorde in. Een deel van de GKv van Groningen-Zuid erkende de schorsing van ds. van der Ziel niet. Deze gemeente zou bekend staan als de 'Tehuis-gemeente'.⁵⁸ Er volgde een 'Open Brief' waarin voorgangers hun loyaliteit ondertekende tegenover ds. van der Ziel. Ondertekenaars van deze brief werden vervolgens geweigerd als afgevaardigde van de synode, zoals onder andere ds. B.F.J. Schoep.⁵⁹ Er speelden nog meer oorzaken mee waardoor de kerk scheurde, maar de Open Brief en de gevolgen daarvan waren een soort katalysator. Er ontstond een nieuw verband: De Nederlands Gereformeerde kerken. Zij vormden in 1982 een Akkoord Kerkelijk Samenleven (AKS), een soort kerkorde. De AKS is tot stand gekomen onder de schaduw van de 'hiërarchische tendensen' van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en de historische nasleep van de scheiding van 1967.⁶⁰ De reden dat het lang geduurd heeft om de AKS op te stellen is vanwege de angst dat de kerkorde een te grote en beslissende rol gaat spelen. De Nederlands Gereformeerde kerken doen de volgende uitspraak: "De kerken spreken uit, dat het al of niet aanvaarden van het (een) kerkelijk akkoord geen oorzaak van breuk of verwijdering mag zijn tussen gemeenten die één zijn in geloof en belijden." De vrijheidsdrang van sommige plaatselijke gemeenten in de NGK was zo sterk, en de angst voor reglementenheerschappij en synodocratie zo groot, dat zij zich niet wilden binden.⁶¹ Ze

⁵⁷ F.J. Bakker, *Soo de nutticheydt der Kercken vereyschet* (Masterscriptie Theologische Universiteit Kampen, 2022), 66.

⁵⁸ Brink, G.van den, *Een kerk ging stuk. Relas van de breuk die optrad binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in de jaren 1967-1974* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 1992), 66.

⁵⁹ Bakker, *Soo de nutticheydt der Kercken vereyschet*, 67.

⁶⁰ Cf. Akkoord van kerkelijk samenleven van de Nederlands Gereformeerde Kerken (Breukelen: LV NGK, 1982), 7.

⁶¹ Bakker, *Soo de nutticheydt der Kercken vereyschet*, 70.

besluiten in de AKS grote nadruk te leggen op de plaatselijke kerk en verre te blijven van hiërarchie en vergaderingen: Niet de kerkenraad, maar de gemeente beroept, alle ambtsdragers vormen de kerkenraad, consulentie geschiedt op verzoek en de kerken zullen niet over elkaar heersen, maar oefenen geduld.⁶²

Op 11 november 2017 spraken de Generale Synode van de GKv en de Landelijke Vergadering van de NGK gezamenlijk uit dat zij wilden komen tot een hereniging. Daarbij ontstond ook het verlangen om tot een gezamenlijk ontwerp voor de kerkorde te komen. Hoewel beide groepen zeggen te staan in de traditie van Dordt, zijn er grote kerkordelijke verschillen tussen beiden waar te nemen. Na de breuk van 1967 vermeden de NGK zelfs de naam 'kerkorde', maar gaf de Landelijke Vergadering de voorkeur aan 'AKS': een Akkoord voor Kerkelijk Samenleven. Ook de binding aan dit akkoord is veel losser dan de binding binnen de GKv aan de kerkorde.⁶³

De nieuwe kerkorde van de ontstane NGK heeft als startpunt de kerkorde van de GKv uit 2014. De provinciale synode is in de nieuwe kerkorde van de NGK opgedoekt. De regionale vergadering heeft daardoor meer taken en verantwoordelijkheden gekregen.

Ook de NGK is een presbyteriaal-synodale kerk. Enerzijds wordt er rekening gehouden met de plaatselijke gemeente om deze alle mogelijke ruimte te geven, en anderzijds wil men rekenen met elkaar als zusterkerken. Niet voor niets staat het woord presbyteriaal voorop: de plaatselijke gemeente is het belangrijkste, maar beseffend dat ze de wijsheid plaatselijk niet in pacht hebben, verbinden de gemeente zich aan elkaar.⁶⁴

3.1 Leidinggeven

In de kerkorde wordt beschreven dat de kerkenraad leidinggeeft.⁶⁵ Leidinggeven en leiderschap staat in relatie tot macht en gezag. Gezag is verkregen macht. De belichaming van die gekozen of verkozen macht is leiderschap. Leiderschap in de kerk, bijvoorbeeld in de kerkenraad is ten dele hetzelfde als leiderschap in een willekeurige organisatie. Ook een kerk en haar bestuurlijke organen moeten zich houden aan de Nederlandse Wet.

Wat leiderschap in de kerk bijzonder maakt is dat Christus het hoofd is van de kerk, Christus is de CEO, in plaats van een predikant of een evangelist. Christus roept mensen tot een ambt en dus ook tot leidinggeven in de gemeente, maar altijd in dienst van en voor Hem en van en voor het gehele lichaam van Christus.

Ook Jackson W. Carroll ziet dat leiderschap in kerkelijk context bijzonder is. Wat leidinggeven in een kerkelijke context bijzonder maakt is dat de vaak weinige betaalde krachten met veel, zoals Carroll het noemt, 'leken' te maken heeft. Die leken, vrijwilligers zetten zich allemaal in voor de goede zaak, met Christus als Hoofd van de organisatie. Tegelijkertijd is daar ook de predikant die als betaalde en opgeleide kracht leidinggeeft in de gemeente. Rooms-Katholieken noemen predikanten 'dragers van het Heilige'. Dat zorgt voor een bijzondere verhouding. In die context heb je als predikant of kerkenraad de keuze om asymmetrisch of symmetrisch tegenover de gemeente te staan. Sta je als pastor tegenover de gemeente of sta je als pastor gelijk aan de gemeente?

⁶² AKS uit 1982.

⁶³ Bakker, *Soo de nutticheydt der Kercken vereyschet*, 85.

⁶⁴ H.J. Selderhuis, e.a., *Handboek gereformeerd kerkrecht* (Heerenveen: Groen, 2019), 272.

⁶⁵ Ord. B1.2 van de NGK en Ord. 1-4-3 van de PKN.

Alexander Haslam kijkt naar leiderschap met inzichten vanuit sociale psychologie en identiteitstheorie. Hij geeft in zijn boek, *The New Psychology of Leadership; Identity, Influence and Power*, vier fundamentele regels voor goed leiderschap: “Be one of us⁶⁶, do it for us⁶⁷, craft a sense of us⁶⁸, and make us matter⁶⁹”. Van belang bij dit alles is dat een leider een compromis of akkoord vindt tussen eigen voorstellen en de identiteit van de groep. Macht verwerven doe je als leider niet over de groep heen, maar via/door de groep zelf. Daarom wordt er door Haslam ook gewaarschuwd voor toxisch leidinggeven. Leaders die zich hieraan schuldig maken, proberen vaak kampen te creëren en zichzelf te verheffen boven de rest van de groep. Om dat in de kerk te voorkomen, kennen de NGK en de PKN een kerkorde en bevinden zij zich in een bepaald stelsel die toxisch leiderschap en alleen heersen zouden moet voorkomen.⁷⁰

3.2 Presbyteriaal-Synodaal

Nu leiderschap in het algemeen en specifiek in kerkelijke context kort beschreven is, is het goed om te kijken naar de invloed van de kerkstructuur op het leiderschap van de PKN en NGK.

De NGK en de PKN hebben een presbyteriale-synodale kerkstructuur. Presbyteriaal-synodaal betekent dat de bevoegdheid om de leer van de kerk te formuleren, de bevoegdheid om leiding te geven en de bevoegdheid om recht te spreken door de kerkorde wordt toebedeeld aan de ambtsdragers. Maar presbyteriaal-synodaal betekent ook dat alle ambtelijke bevoegdheid uitsluitend collegiaal wordt uitgeoefend in ambtelijke vergaderingen zoals de kerkenraad (het presbyterium), classis en de synode.⁷¹ Kortom: De regering van de kerk ligt in handen van de kerkenraad, classis en generale synode. Die

⁶⁶ Een ambtsdrager of gehele kerkenraad die duidelijk “een van ons” is, die verbonden is aan de gemeente en daar niet boven staat.

⁶⁷ Een ambtsdrager of gehele kerkenraad die voor de gemeente opkomt en zich voor haar belangen inzet. Als de gemeente dit ziet van een kerkenraad, maakt dit een gemeente gemotiveerd om ook zelf aan de slag te gaan. Zonder een leider/leidersgroep die actie neemt, kunnen gemeenteleden de visie van de gemeente wel ondersteunen, maar kan het tegelijk ook blijven hangen bij gedachten alleen, zonder daadwerkelijke actie.

⁶⁸ Een ambtsdrager of gehele kerkenraad stuurt en schaaft de identiteit van de gemeente bij en wijst op hun normen en waarden als belichaming van die identiteit. Het beleid van de kerkenraad moet afgestemd zijn op de identiteit van de gemeente, die als het goed is in Christus is, maar de identiteit van de groep kan ook door de kerkenraad gevormd worden.

⁶⁹ Een ambtsdrager of gehele kerkenraad maakt duidelijk dat en hoe de gemeente van Christus een rol speelt in de werkelijkheid van het bestaan. De kerkenraad laat zo de gemeente zien dat ze ertoe doen, dat ze de omgeving kunnen beïnvloeden of veranderen en dat zijzelf daarmee invloedrijk en waardevol zijn.

⁷⁰ Helaas gaat het in de kerken ook mis: <https://www.nd.nl/geloof/geloof/992284/dominee-vathorst-weg-door-misbruik> of <https://www.nd.nl/geloof/geloof/651698/ds-w-van-der-aa-geschorst>

⁷¹ L.C. Van Drimmelen, e.a., *Kerk en recht* (Utrecht: Uitgeverij Lemma, 2004), 245. Zie voor verdere informatie Bijlage A.

organen worden gevormd door ambtsdragers en die ambtsdragers worden vanuit de plaatselijke gemeente⁷² geroepen door middel van verkiezingen⁷³.

Dit stelsel kent geen uitvoerende organen. Zij heeft zich beperkt tot de overleg-helft van de kerkelijke organisatie en is afhankelijk van derden.⁷⁴ Het stelsel is in grote mate gedeeld leiderschap en veel mensen worden ingeschakeld en betrokken bij leidinggeven. Besluitvorming is vaak traag en complex, maar voorkomt dat er alleenheersers het voor het zeggen krijgen in de gemeente.

De hoofdkenmerken van dit stelsel zijn, dat men uitgaat van de plaatselijke kerk, die met andere kerken samen in een kerkverband leeft. Zo organiseren zij zich tezamen in vrijheid ten opzichte van de staat.⁷⁵ Plaatselijke kerk en kerkverband zijn geen concurrenten van elkaar, maar ze vullen elkaar juist aan. Bijzonder is dat zowel de plaatselijke kerk als de landelijke kerk het woord *ecclesia* krijgen. Ze horen dus bij elkaar.

Het gaat hier over de concrete uitoefening van gezag, namelijk de uitoefening van *episcopaten*, het sleutelbegrip om het kerkelijke ambt te beschrijven; het houdt de verantwoordelijkheid in om zorg te dragen voor het op gang komen en het in gang houden van de belangrijkste dynamieken binnen het leven van de gemeenschap van de kerk, namelijk vieren, getuigen en dienen, daarin bestaat ook het toezicht dat *episcopaten* etymologisch inhoudt.⁷⁶ De plaatselijke gemeente en het kerkverband zijn geen concurrenten van elkaar. Ze horen bij elkaar, omdat ze beide de kerk zijn.

3.2 De gemeente

In het presbyteriaal-synodaal stelsel ligt de regering van de kerk in handen van de kerkenraad, classis en generale synode. De PKN kent meer en verschillende organen die op eigen terrein verantwoordelijkheid dragen.⁷⁷ De NGK kent minder verschillende organen.⁷⁸ In het presbyteriaal stelsel worden ambtsdragers vanuit de plaatselijke gemeente geroepen voor de kerkenraad, de classis en generale synode.

⁷² Het zijn de leden van de gemeente die de ambtsdragers kiezen. In de PKN zijn stemgerechtigden belijdende leden, tenzij de kerkenraad en de gemeente besluiten dat ook anderen stemgerechtigd zijn (Ord. 3-2-3). In de NGK zijn belijdende leden stemgerechtigd (Ord. B16.3).

⁷³ Ord. 3-6 van de PKN. Plaatselijke gemeenten kunnen ambtsdragers kiezen met behulp van reguliere verkiezingen of met behulp van dubbeltallen. Of Ord. B16 van de NGK. De kerkenraad vraagt de gemeente om belijdende leden voor te dragen. De kerkenraad beoordeelt de geschiktheid en kiest. Wanneer er veel geschikte broeders en zusters zijn voorgedragen, kiezen de belijdende leden wie de nieuwe ambtsdrager wordt.

⁷⁴ Leon van den Broeke en Eddy van der Borght (red.), *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland* (Utrecht: Kok boekencentrum, 2020), 208.

⁷⁵ W. van 't Spijker, *De Kerk, Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: Uitgeverij De Groot Goudriaan, 1990), 326.

⁷⁶ Leon van den Broeke en Eddy van der Borght (red.), *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland*, 259.

⁷⁷ Zie voor de opsomming tabel 3.

⁷⁸ Zie voor de opsomming tabel 4.

3.2.1 De kerkorde

De plaatselijke gemeente heeft een roeping, namelijk tot de dienst van het Woord van God.⁷⁹ De gemeente geeft gehoor aan haar roeping door onder leiding van de kerkenraad⁸⁰ de samenhang in haar leven en werken te bevorderen en alles te richten op de lofprijzing van de Naam des Heren en de dienst in de wereld.⁸¹ Gedurende de jaren 1560 tot 1619 hebben de Nederlandse gereformeerden (eerst vaak als vluchtelingen in het buitenland) gewerkt aan de ordening van hun kerk.⁸² De Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus waren twee belangrijke documenten die aan de gereformeerden richtlijnen gaven voor de inrichting van het kerkelijk leven.⁸³ Alle kerkorden die in de eerste periode binnen de Nederlandse gereformeerde kerken ontworpen zijn, gaan uit van de belijdenis dat de gemeente van Christus geregeerd hoort te worden door de gezamenlijke ambten. Plaatselijk vindt deze vergadering van de ambten plaats in de kerkenraad. Daarom mag in geen gemeente de kerkenraad ontbreken.⁸⁴ De kerkenraad wordt gevormd door de bij de gemeente dienstdoende predikanten, de ouderlingen en de diakenen⁸⁵ en geeft leiding aan het leven en werken van de gemeente.⁸⁶ De kerkenraad kan, onder behoud van zijn uiteindelijke verantwoordelijkheid, de zorg voor de opbouw van de gemeente delen met door hem in te stellen werkgroepen en kan geen besluiten nemen in situaties die voor het leven van de gemeente van wezenlijk belang zijn, zonder de gemeente daarin niet eerst te horen en te kennen.⁸⁷ Het dagelijks bestuur van de kerkenraad wordt gevormd door het moderamen. Het moderamen heeft tot taak het voorbereiden, samenroepen en leiden van de bijeenkomsten van de kerkenraad, de uitvoering van die besluiten van de kerkenraad waarvoor geen anderen aangewezen zijn, en voorts, onder verantwoording aan de

⁷⁹ In de Kerkorde van de PKN wordt de roeping vervolgens gespecificeerd: in de prediking van het Evangelie en de viering van doop en avondmaal in de openbare eredienst, in de dienst van de gebeden, in de missionaire arbeid, in het diaconaat, in de herderlijke zorg, in de geestelijke vorming en ook in alle andere arbeid tot opbouw van het lichaam van Christus.

⁸⁰ Naast dat er een kerkenraad bestaat, bestaat er ook een kleine kerkenraad met werkgroepen. Daarbij vertrouwt de kerkenraad een deel van zijn taak toe aan werkgroepen. Er is in ieder geval in de kerkorde vastgelegd dat de kerkenraad zich kan laten bijstaan door commissies die door hem zijn ingesteld. Ook de NGK kent werkgroepen/gemeenteleden die de kerkenraad ondersteunen.

⁸¹ Ord. 1-4-3 van de PKN. De NGK beschrijft het als volgt in haar kerkorde B1.2: 'De ambtsdragers hebben de taak en de bevoegdheid om namens Christus de gemeente voor te gaan.'

⁸² M. Hoffmann-Renkema, *Naar een nieuwe kerkenraad, een onderzoek naar de principiële uitgangspunten van een gereformeerde ambtsstructuur in de 21e eeuw* (diss. Apeldoorn, 2007), 46.

⁸³ Hoffmann-Renkema, *Naar een nieuwe kerkenraad*, 48.

⁸⁴ Hoffmann-Renkema, *Naar een nieuwe kerkenraad*, 49.

⁸⁵ Al geeft de kerkorde van de PKN wel plaatselijk ruimte om ook anderen verkiesbaar te stellen voor het ambt, zie daarvoor ord. 3-2-3. Daarnaast wordt de kerkenraad in de NGK gevormd door de predikant en ouderlingen en al dan niet met de diakenen. Dit gaat nog terug op de tegenstelling die er is tussen de Nederlandse Geloofsbelijdenis artikel 30 en de kerkorde van Dordrecht uit 1618-1619, waar diakenen geen onderdeel zijn van de kerkenraad. De kerkorde van Dordrecht ligt al sinds jaar en dag ten grondslag aan de kerkorde van onder andere de NGK.

⁸⁶ Ord 1-6-1 en 1-6-2 van de PKN en Ord B1.2 van de NGK.

⁸⁷ Ord 1-6-5 en 1-6-6 van de PKN en Ord. B2.2 van de NGK.

kerkenraad, het afdoen van zaken van formele en administratieve aard en van zaken die geen uitstel gedogen.⁸⁸

Naast ouderlingen en diakenen kent de PKN ook het college van kerkrentmeesters (CvK)⁸⁹ en het college van diakenen (CvD). In hun colleges hebben ze hun eigen jurisdictie en bevoegdheid tot het nemen van basisbeslissingen voor de toekomst.⁹⁰ Beide colleges hebben als taak om in verantwoording aan en in overleg met de kerkenraad te zorgen voor middelen. Het college van kerkrentmeesters allereerst voor zaken aangaande de gemeente en het college van diakenen allereerst voor zaken aangaande de diaconale diensten van de gemeente. Beide werken mee aan het beleidsplan, de een gericht op diaconie, de ander op de gemeente gericht. Tevens zorgen beide voor werving. Kerkrentmeesters dragen ook zorg voor het gebouw en waarborgen dat er ruimte beschikbaar is voor erediensten en andere activiteiten in de kerk.

Bij grote besluiten kunnen het moderamen en de kerkenraad enkel het voortouw nemen, maar niet definitief beslissen. Die besluiten worden altijd genomen na overleg met de gemeente. Dan gaat het om de volgende kwesties: doopleden aan het avondmaal, zegenen van andere levensverbintenissen dan een huwelijk tussen man en vrouw, stemrecht aan anderen dan belijdende leden, de wijze van verkiezing van ambtsdragers, het voortbestaan van de gemeente, samenwerkingsverbanden met andere gemeenten, plaats van samenkost of verbouwing, afbreken, verkopen van panden, plaatselijke regeling, het beleidsplan en de begroting en jaarrekening.⁹¹ Daarnaast wordt de kerkenraad 'begrensd' door de classicale vergadering⁹² en de daaraan verbonden colleges. Zij zien toe op het werk van de kerkenraad en komen bij grote besluiten of moeilijkheden 'om de hoek kijken'. Te denken valt aan het aanpassen van de plaatselijke regeling⁹³, financiële problemen⁹⁴ en het samenvoegen en of opheffen van de plaatselijke gemeente⁹⁵. Grote en ingrijpende beslissingen kunnen niet zomaar door een kerkenraad

⁸⁸ Ord. 4-8-3 van de PKN

⁸⁹ De NGK kent de ouderling-kerkrentmeester of het college van kerkrentmeesters niet. De deugdelijke financiële administratie en periodieke controle wordt verzorgd door de kerkenraad en legt daar ook jaarlijks verantwoording van af (Ord. C.12 van de NGK). Al heeft het NBC wel voorgesteld om de bestuurlijke zaken van de kerkenraad in handen te geven van een commissie.

⁹⁰ Zo hoeft een college van diakenen aan de kerkenraad geen verantwoording af te leggen met betrekking tot de individuele hulp die het heeft geboden. En zo behoeft een college voor de behandeling van bezwaren en geschillen niet te vertellen waarom het een geschil op een bepaalde wijze heeft beslecht.

⁹¹ Ord. 4-8-9 van de PKN. Binnen de PKN ook wel 'Programma FRIS' genoemd.

⁹² De classis wordt gevormd door plaatselijke kerken die samengevoegd zijn in regio's. Zij heeft twee kerntaken. Enerzijds het stimuleren van ontmoeting en de onderlinge steun. Dit is een taak van de classis en de werkgemeenschappen geworden. Het toezicht gebeurt door de classicale vergadering. De classicale vergadering houdt toezicht op de ambtelijke dienst met het oog op de voortgang van de verkondiging van het evangelie en het welzijn van de geloofsgemeenschap, bijvoorbeeld met visitatie.

In de NGK heeft men sinds de eenwording geen classicale vergadering meer, maar een regionale vergadering. Afgevaardigden van de gemeente ontmoeten elkaar en proberen elkaar te steunen, advies te geven en op elkaar toe te zien. Ook daar vindt toezicht plaats door een visitatiecommissie.

⁹³ Ord. 4-8-5 van de PKN

⁹⁴ Ord. 11-7 van de PKN

⁹⁵ Generale regeling B19, kerk zonder ouderling.

genomen worden. Naast dat in gevallen de gemeente geïnformeerd moet worden⁹⁶, is er ook toestemming nodig van de classicale vergadering/regionale vergadering of haar desbetreffende organen.

Of besluiten van mindere of meerdere vergaderingen die invloed hebben op de plaatselijke gemeente ook worden uitgevoerd, ligt bij de plaatselijke gemeente. De PKN kent in haar kerkorde de zogenoemde 'kan-artikelen'. Een voorbeeld daarvan is ord. 5-4-1 over andere levensverbintenissen. De PKN kent de mogelijkheid om ook andere levensverbintenissen van twee personen als een verbond van liefde en trouw voor Gods aangezicht te worden gezegend. Maar dit staat de plaatselijke gemeente vrij. De kerkorde van de NGK heeft de plaatselijke vrijheid expliciet verwoord in ord. F2. Deze ordinantie beschrijft dat een genomen besluit van bijvoorbeeld de synode, niet onder dwang kan worden uitgevoerd. En wanneer een kerkenraad van oordeel is dat een besluit van meerdere vergaderingen in strijd is met het Woord van God of met het kerkelijk recht of schadelijk is voor de opbouw van de gemeente, en de kerkenraad het voornemen heeft om het besluit niet uit te voeren, dan verantwoordt hij zich in de regionale vergadering. Maar of iets wordt uitgevoerd, ligt altijd bij de plaatselijke gemeente.⁹⁷

3.2.3 De predikant als ambtsdrager onder de ambtsdragers

Aan het begin van hoofdstuk 3 werd duidelijk dat ambtsdragers bestaan uit predikanten, ouderlingen en diakenen⁹⁸. Sinds de synode van Emden is besloten dat er geen hiërarchie meer is in deze drie ambten. Zij zijn gelijkwaardig aan elkaar en niet ondergeschikt. De ambten werken samen in een collegiaal verband. In de ambtelijke vergaderingen oefenen zij gezamenlijk hun leidinggevende dienst aan de gemeente uit.⁹⁹ Ieder ambt heeft zijn eigenheid. De band tussen de ambtsdragers en de gemeente is een bijzondere: Ambtsdragers zijn geen bestuursleden, geen representanten van de gemeente en de kerkenraad is geen parlement. Het Woord van Christus woont wel in de gemeente, maar tegelijk moet dat Woord ook voortdurend naar de gemeente toekomen en aan de gemeente bediend worden. Ambtsdragers zijn allereerst dienaren van het Hoofd, Jezus en zo dienen ze de gemeente. De predikant heeft in het bijzonder de opdracht tot de bediening van Woord en sacramenten, de verkondiging van het Woord in de wereld, de herderlijke zorg, het opzicht, het onderricht en de toerusting. Dit is een zichtbare rol en vaak is dit ook het ambt dat wordt uitgevoerd door een persoon die speciaal voor deze taak academisch is opgeleid. De predikant heeft daarom een vooropgaande positie in de gemeente en wordt gezien als het gezicht van de gemeente naar buiten. Deze boegbeeldfunctie werkt ook door in de positie van de predikant in de kerkenraad. De andere ambtsdragers verwachten dat de predikant het initiatief neemt en hen motiveert en ondersteunt in de uitoefening van hun taken. Hierdoor krijgt de predikant de rol van primus inter pares toebedeeld. Het ambt van predikant heeft vrijheid nodig om vruchtbaar te kunnen worden vervuld. In zoverre kan er gesproken worden van de 'vrijheid van het

⁹⁶ Bijvoorbeeld Ord. B13.5, B18.4, D6.1, D8.2 van de NGK of Ord. 2-9, 2-4-3, 3-3-1 van de PKN.

⁹⁷ Ook in de PKN kan een kerkelijk lichaam, een ambtsdrager, iemand die in een bediening is gesteld of een functie vervult, of iemand die is ingeschreven in een van de registers van een gemeente, die bezwaar heeft tegen een besluit van een mindere, meerdere vergadering of ander kerkelijk lichaam, bezwaar indienen bij het classicaal college van bezwaren en geschillen. Een college voor de behandeling van bezwaren en geschillen is bevoegd een uitspraak te doen alleen in die zaken waarvoor niet een ander lichaam als ter zake tot oordelen bevoegd is aangewezen.

⁹⁸ Met uitzondering van de NGK gemeenten die geen diakenen in hun kerkenraad hebben.

⁹⁹ Notitie over de ambtsvisie van de Protestantse Kerk in Nederland, 2012

ambt'¹⁰⁰ en de predikant krijgt die vrijheid ook in de kerkorde.¹⁰¹ Een predikant heeft een leidinggevende rol in de kerkenraad, net zoals iedere andere ambtsdrager. Wanneer die leiding dienstbaar is aan de gemeente en kerkenraad en dit ook zo wordt ervaren dan kan de predikant goed uit de voeten. Op het moment dat deze wordt ervaren als dominantie of wanneer predikant en gemeente inhoudelijk van elkaar vervreemd raken, raakt de communicatie verstoord en worden niet zelden ook de verhoudingen belast.¹⁰²

3.3 Andere regelgeving

Naast dat de kerk zich aan haar eigen afspraken houdt, zoals die van de kerkorde, is er ook nog het burgerlijk wetboek. De PKN en de NGK zijn een kerkgenootschap.¹⁰³ Daar gelden regels voor die beschreven staan in het wetboek. Daarnaast heeft het kerkgenootschap een inrichtingsvrijheid. Ook zelfstandige onderdelen van kerkgenootschappen en de lichamen waarin zij verenigd zijn hebben rechtspersoonlijkheid. De rechtspersoonlijkheid moet blijken uit de statuten van het kerkgenootschap. Het kerkgenootschap beslist zelf welke onderdelen zelfstandig zijn. Hierbij kan gedacht worden aan de classis of de synode.¹⁰⁴ De verschillende kerkgenootschappen worden allemaal geregeerd door hun eigen statuut (artikel 2:2 Burgerlijk Wetboek).

Daarnaast krijgen kerken en gemeenten toemaken met het benoemen van een UBO, een *ultimate beneficial owner*. Kerken krijgen daarmee te maken wanneer zij zich registreert bij de Kamer van Koophandel (KvK). Alleen het hoogste aggregatieniveau van een kerkgenootschap hoeft zich bij de KvK in te schrijven. De gemeenten zijn wel verplicht een UBO op te geven wanneer zij zich opgeven bij banken en financiële instellingen wanneer die instanties daarom vragen. Gemeenten en diaconieën zijn verplicht een UBO op te geven. Omdat gemeenten en diaconieën geen 'bestuurders' hebben die uiteindelijk belanghebbend zijn als het gaat om eigendom en zeggenschap, wordt er een zogeheten 'pseudo-UBO' aangewezen. Zij zijn de natuurlijke personen die als bestuurder vermeld staan in de eigen statuten.¹⁰⁵ Dat zijn voor de gemeenten de voorzitter en de secretaris van het college van kerkrentmeesters. Voor de diaconie is dit de voorzitter van de diaconie en de secretaris van het college van diakenen.

Tenslotte zijn daar nog de regelingen voor goed bestuur. Niet alleen Rijksoverheid heeft deze 'spelregels', maar ook de kerk heeft er een eigen versie van. Zowel de PKN als NGK

¹⁰⁰ Er zijn grenzen aan vrijheid. Een predikant kan niet zomaar van alles doen. Wanneer een predikant andere werkzaamheden wil doen naast het dienen van een gemeente, dan mag en kan dat alleen met goedkeuring van de kerkenraad. En de kerkenraad heeft ook jaargesprekken met in ieder geval de werkers in de kerk. In de jaargesprekken komt de kwaliteit van het werk van de kerkenraad als geheel en van de betrokkenen in het bijzonder als ook het welbevinden van alle betrokkenen aan de orde.

¹⁰¹ Ord. 3-5-2.

¹⁰² De dienaar des Woord kan bij uitstek degene kan zijn die naar zijn of haar vermogen verwoordt wat de consequenties zijn van de bijbelse boodschap voor het beleid van de kerkenraad, net zoals Christus leiding geeft aan Zijn Kerk.

¹⁰³ "Een kerkgenootschap is een blijvende vereniging van personen, welke zich de gemeenschappelijke godsverering harer leden, op de grondslag van gemeenschappelijke godsdienstige opvattingen, ten doel stelt." Definitie van Van Duynstee.

¹⁰⁴ artikel 2:2 lid 1 BW.

¹⁰⁵ Zoals de plaatselijke regeling.

hebben samen met het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) een notitie gemaakt met als titel: 'Goed bestuur en de kerken'.¹⁰⁶

3.4 Deelconclusie

De PKN en de NGK zijn presbyteriaal-synodale kerkgemeenschappen. De bevoegdheid om de leer van de kerk te formuleren, leiding te geven en recht te spreken door de kerkorde wordt aan ambtsdragers gegeven. In het eerste hoofdstuk werd geconcludeerd dat er een tekort aan ambtsdragers is. In dit hoofdstuk kan geconcludeerd worden dat dat tekort invloed heeft op de manier waarop de kerk leidinggeeft. De leiding is in handen van ambtsdragers, maar juist daar is een tekort aan.

Leidinggeven in het algemeen en kerkregering lijken op het eerste oog veel met elkaar gemeen te hebben. Toch is er een groot fundamenteel verschil, namelijk dat er in de regering van de Kerk niet een persoon CEO is, maar Christus. Dat blijkt ook in de omgang met verschillende overheidsregels waar een (plaatselijke) kerk aan moet voldoen. Hierover later meer.

Haslam bepleit dat goed leidinggeven te maken heeft met 'one of us' zijn. Daarmee creëer je draagvlak wanneer je plannen wilt doorvoeren. Dat vraagt tijd, investeren en geduld. Ook in een gemeente met een tekort aan ambtsdragers in de kerkenraad probeert de kerkenraad besluiten te nemen en uit te voeren. Alleen wordt het draagvlak verkleind, wanneer de kerkenraad steeds kleiner wordt en de gemeente door een steeds kleinere groep gemeenteleden wordt geregeerd. Minder ambtsdragers gaan over dezelfde beslissingen. Dat kan het groepsgevoel en de gezamenlijkheid van de gemeente aantasten.

Ambtsdragers geven leiding aan de gemeente in de vergadering van de kerkenraad. Wanneer er minder ambtsdragers zijn, komt het leidinggeven aan deze kerntaken op een kleinere groep neer. Met als groot gevolg dat kleine kerkenraden niet meer kunnen voldoen aan de kerntaken van een gemeente. Binnen de PKN zijn er afspraken gemaakt over het quorum wat aanwezig moet zijn om besluitvorming door te kunnen laten gaan. Als het quorum niet aanwezig is, kan een besluit over het voorstel pas op zijn vroegst twee weken later worden genomen, in een volgende vergadering die afzonderlijk wordt geagendeerd. In die volgende vergadering kan een besluit worden genomen zelfs als minder dan de helft van het aantal leden aanwezig is. Op deze wijze wordt voorkomen dat een aanzienlijk deel van de vergadering zou worden overrompeld met een besluitvorming die door dat deel ongewenst wordt geacht, maar wordt het ook mogelijk gemaakt uiteindelijk tot besluitvorming te komen ook als er van hardnekkig absentisme sprake is.¹⁰⁷

Wanneer er te weinig ouderling-kerkrentmeesters zijn, is er een mogelijkheid dat het college zijn verbinding verliest met de kerkenraad en haar besluitvorming. Maar er dreigen tevens ook financiële moeilijkheden te ontstaan. Wanneer bijvoorbeeld een CvK of CvD

¹⁰⁶ F.T. Bos en L.J. Koffeman, e.a., *Nieuwe toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland* (Utrecht: Kok, 2019), 175.

¹⁰⁷ P. Van den Heuvel, *Toelichting op de kerkorde* (Utrecht: Kok Boekencentrum, 2013), 163-164.

van een PKN gemeente niet op tijd hun begroting inleveren bij het classicaal college voor de behandeling van beheerszaken, dan wordt ze onder verscherpt toezicht geplaatst.¹⁰⁸ Daarnaast ontstaat steeds vaker een schrikbeeld wat gebaseerd is op een voorkomende praktijk: Beelden én realiteit van eindeloos vergaderen, omgaan met complexe of lastige verhoudingen en de druk van bestuurlijke verantwoordelijkheid. Dit alles tekent het imago van leidinggevende vergaderingen.¹⁰⁹ Kerkelijk leidinggeven lijkt in de praktijk enkel te gaan over vergaderen, wat een gevolg kan zijn van het tekort aan ambtsdragers. De classispredikant van Gelderland Zuid en Oost ziet het in veel gemeenten. Het gaat vaak over regelzaken, financieel de boel rond krijgen, "de dingen kunnen blijven doen die we altijd al hebben gedaan.". En tegelijkertijd verdwijnt daardoor de ruimte om toe te komen aan de vraag: "wat vinden we als kerkenraad en gemeente in onze situatie eigenlijk echt belangrijk? Zijn we ook in staat om dingen los te laten? Waar draait ons kerkzijn in de kern om?".¹¹⁰

Tevens lijkt er met het tekort aan ambtsdragers ook kennis verloren te gaan. Wanneer een jeugdouderling niet wordt opgevolgd, waar gaat de opgedane kennis en relatie van het afgelopen ambtstermijn naar toe en tot wie kunnen de jongeren zich wenden?

Met een tekort aan ambtsdragers in de kerkenraad kan het zo zijn dat de gemeente en diaconie geen UBO opgeven bij de bank. Dat heeft grote invloed op de financiën. Als voorbeeld de consequenties die de Rabobank beschrijft bij het niet volledig of niet opgeven van een UBO. Wanneer je bij de Rabobank niet op tijd of een UBO aanlevert, kan er niet naar behoren gebankierd worden. Dit kan betekenen dat er bijvoorbeeld geen nieuwe financiering, krediet, of betaalrekening meer aangevraagd kan worden, totdat de bank de juiste gegevens heeft.¹¹¹ Hiermee kan bijvoorbeeld de diaconie en daarmee de gemeente haar diaconale taak nauwelijks meer vervullen. Zij kan geen geld meer werven en ook geen geld meer storten aan en voor diaconale doeleinde. De gemeente kan haar rekeningen niet meer betalen.

Niet enkel gaat er kennis verloren over de UBO, maar ook over het behouden van de ANBI-status. Het kan gebeuren dat gemeenten de voorwaarde voor de ANBI-status niet helder meer hebben en daarmee hun status dreigen te verliezen. Recent dreigde dit nog te gebeuren in veel plaatselijke parochies en PKN gemeenten.¹¹² Wanneer kerken hun ANBI-status verliezen, kunnen giften aan de diaconie en gemeente niet meer van de belasting worden afgetrokken, wat geven aan de kerk minder aantrekkelijk maakt en waardoor de diaconie minder geld kan overmaken naar diaconale doeleinden.

Zonder vertegenwoordiging kan een gemeenschap geen echtpersoonlijkheid hebben, niet optreden naar analogie van natuurlijke personen en zo deelnemen aan het rechtsverkeer. Zonder publieke aanspreekpunten die publiek optreden, blijft een gemeenschap of een

¹⁰⁸ Generale Regeling artikel 3. Wanneer een CvK of CvD onder verscherpt toezicht zijn gezet, dan moeten de colleges als ook de kerkenraad de aanwijzingen van het classicaal college voor de behandeling van beheerszaken op volgen.

¹⁰⁹ Werkgroep Kleine gemeenten lichter, *Lichter ingevuld* (Utrecht: Dienstencentrum, 2021), 7.

¹¹⁰ Werkgroep, *Lichter ingevuld*, 8.

¹¹¹ www.rabobank.nl/bedrijven/service/ubo [bezoekt op 29 juni 2023]

¹¹² Redactie, "kerkelijke gemeenten dreigen anti te verliezen" in *Nederlands Dagblad*. 5 februari 2019. <https://www.nd.nl/geloof/geloof/535499/kerkelijke-gemeenten-dreigen-anbi-te-verliezen>

beweging publiek ongrijpbaar.¹¹³ Kerkelijk ambt heeft als het ware ook de vorm van vertegenwoordigen. De plaatselijke kerk is het uitgangspunt. De reden daarvoor is dat de kerk geen abstracte gemeenschap is. De gemeenschap krijgt een plaats binnen de geschiedenis.¹¹⁴

Met een tekort aan predikanten is het een reëel beeld dat in de toekomst niet iedere plaatselijke gemeente een eigen predikant zal hebben. Ook dat heeft invloed op het geestelijk leiderschap in de kerkenraad en in de gemeente. Een kerkenraad verwacht dat de predikant het initiatief neemt en hen motiveert en ondersteunt in de uitoefening van hun taken en ook de geestelijke component en gevolgen van besluiten onder ogen ziet. Met een tekort aan predikanten kan die stem in een kerkenraad verloren.

¹¹³ Leon van den Broeke en Eddy van der Borght (red.), *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland*, 248-249.

¹¹⁴ Van 't Spijker, *De Kerk, Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting*, 327.

H4 | Effecten van het tekort aan ambtsdragers in de PKN en de NGK

In hoofdstuk 3 is specifiek gekeken naar de invloed van het tekort aan ambtsdragers op het leidinggeven in de gemeente. Ambtsdragers geven leiding aan de gemeente, maar dat is niet hun enige verantwoordelijkheid. Ambtsdragers hebben een belangrijke rol in het mogelijk maken van kerkzijn. De effecten van het tekort aan ambtsdragers zijn dus niet enkel voelbaar in hoe de kerk leidinggeeft, maar op nog zoveel andere plekken en manieren. Dat wordt onderzocht in deze deelvraag. Allereerst door te verwoorden wat er onder kerkzijn verstaan wordt. Vervolgens belicht ik de verschillende roepingen van de kerkelijke gemeente, te weten: de sacramenten, de zondagse eredienst, de herderlijke zorg, de missionaire arbeid, de vorming en toerusting en de diaconale arbeid.

4.1 Kerkzijn

Schaeffer beschrijft dat kerkzijn alles te maken heeft met de werkelijkheid van de kerkganger zelf, met hun verlangens, hoop, verdriet en blijdschap. Het is in die werkelijkheid dat Christus zich een gemeente vergadert om gelovigen deel te geven aan het echte leven, eeuwig leven.¹¹⁵ Liturgie staat daarin centraal. De kerk vindt in het vieren van de liturgie een vorm waardoor zij wordt wat zij is, namelijk een volk van God en een lichaam van Christus.¹¹⁶ Liturgie als een verzamelwoord voor een set praktijken die mensen doen - en waarbij door het doen ervan iets gebeurt.¹¹⁷ Door verschillende praktisch theologen zijn indelingen gemaakt voor praktische theologie, maar ook voor kerkzijn. Maar kerkzijn is vloeibaar en veelvormig, dit wordt daarom ook wel de fluïdisering van het kerkzijn genoemd.¹¹⁸ Christelijke praktijken bergen in zichzelf een verwijzing naar de christelijke gemeenschap.¹¹⁹ Praktijken hebben een bron nodig, een plek waar mensen leren wat het goede is om te doen, een reden waarom de dingen worden gedaan zoals ze worden gedaan. Schaeffer pleit ervoor dat die bron te vinden is in de eredienst, in de liturgie.¹²⁰ De christelijke eredienst of liturgie laat op een bijzondere manier in praktijken ervaren dat de werkelijkheid Gods werkelijkheid is en dat mensen door deelname aan die praktijken ingeoeft worden om in Gods wereld hun eigen plaats te vinden.

4.2 Sacramenten

Sacramenten spelen daar een belangrijke rol in. De gereformeerde, protestantse theologie en kerkelijke praktijk is veelal gestempeld door een eenzijdige focus op het rationele en

¹¹⁵ Schaeffer, *Kerk om te vieren*, 166.

¹¹⁶ A. Schmemmann, *For the Life of the World: Sacraments and Orthodoxy* (Yonkers: St Vladimir's Seminary Press, 2018), 33.

¹¹⁷ Schaeffer, *Kerk om te vieren*, 166.

¹¹⁸ Schaeffer, *Kerk om te vieren*, 172.

¹¹⁹ Schaeffer, *Kerk om te vieren*, 181.

¹²⁰ James K.A. Smith spreekt over verschillende *practices*. Een daarvan is *liturgies*. Dat zijn rituelen waarmee mijn diepste identiteit, overtuigingen en kernwaarden worden geraakt. Hier wordt het verlangen gevormd.

discursieve, terwijl belangrijke dimensies die in het sacrament samenkomen ten onrechte veronachtzaamd zijn.¹²¹ In de kerk zijn kerkgangers geen passieve toeschouwers, maar actieve deelnemers.¹²² De viering van het Heilig Avondmaal is daar een voorbeeld van. Het avondmaal, zoals die in de gereformeerde traditie wordt gevierd, is gedeeltelijk onderwijzend en gedeeltelijk vormend van aard.¹²³ Het onderwijzende gedeelte is een instructie ten behoeve van het geloofsleven. De gemeente wordt als het ware in het verhaal van God getrokken door in gemeenschap met Christus aan tafel te gaan en verzekerd te worden van de belofte van verzoening. Wat het doel van het onderwijzen is, is het onder de aandacht brengen van het eenmalige verzoenend werk van Christus. Het avondmaal is vormend omdat de gemeente niet alleen gedenkt dat Christus heeft geleden en is gestorven, maar ook viert dat zij vernieuwde mensen zijn door het verlossende werk van Christus. Vieren dat je bent omgevormd. Juist bij de viering en bediening van de sacramenten spelen ambtsdragers een belangrijke rol en heeft het tekort aan ambtsdragers grote consequenties. Het avondmaal wordt bediend door een predikant¹²⁴, waarbij de diakenen aan de tafel van de Heer dienen en de ouderlingen medeverantwoordelijkheid dragen.¹²⁵ In de NGK is in de kerkorde opgenomen dat bij afwezigheid van een predikant, de kerkenraad een ouderling kan machtigen om het avondmaal te bedienen.¹²⁶ Maar constaterende het tekort aan predikanten en ouderlingen in de beide kerkgenootschappen en gezien de regelingen die er nu opgesteld zijn rondom het Heilig Avondmaal, gaat avondmaal vieren in de toekomst lastiger worden omdat er dan te weinig mensen zijn die bevoegd zijn om het avondmaal te bedienen.

Ook het sacrament van de Heilige Doop staat onder druk met een tekort aan ambtsdragers. Door de doop ontvang je een nieuwe identiteit. De doop symboliseert het opgeven van het oude leven en het nieuwe leven in Christus ingaan. Naast de doop met water is er ook de doop met de Heilige Geest. Met de doop van de Heilige Geest worden we onderdeel van het lichaam van Christus. De doop heroriënteert het leven van een mens op drie manieren. Allereerst het ontvangen van een nieuwe naam, namelijk de naam van Christus. Daarnaast het ontvangen van een nieuwe familie, want de doop vindt plaats in de kerk, in een gemeente. Tenslotte is de doop een roeping en die roeping vraagt om een nieuwe levensstijl.¹²⁷

Zowel in de PKN als in de NGK bedient de predikant de doop. Wanneer er geen predikanten meer zijn die de Heilige Doop bedienen, kan een gemeente dan nog gehoor geven aan bijvoorbeeld de woorden van Petrus in Handelingen 2:38 'Keer u af van uw huidige leven en laat u dopen...'? Ds. Mark de Jager ziet nu al dat voor bijzondere

¹²¹ Schaeffer, *Kerk om te vieren*, 186.

¹²² F.G. Immink, *Het heilige gebeurt: praktijk theologie en traditie in de protestantse kerkdienst* (Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2003), 16.

¹²³ P. Oskamp, *De weg van de liturgie*, (Zoetermeer: Meinema, 2001), 246-247.

¹²⁴ Ord. B3.1 van de NGK.

¹²⁵ Ord. 7-3-1 van de PKN.

¹²⁶ Ord B19.2 van de NGK. Dit artikel is nieuw t.o.v. de kerkorde van 2019 en 2020. Op de gezamenlijke synode van de GKv en NGK werd dit artikel ingebracht om ruimte te scheppen voor kerkenraden om het avondmaal toch doorgang te laten vinden. Niet alleen in situaties waarin de predikant plotseling verhinderd is, maar ook voor gemeenten die geen predikant hebben kunnen vinden en toch met regelmaat avondmaal willen vieren.

¹²⁷ K.A. Cahalan, *Introducing the practice of ministry*, (Collegeville: Liturgical Press, 2010), 24.

diensten, zoals bij dopen, maar ook bij trouwen of een begrafenis, het voor gemeenten steeds moeilijker is om voorgangers te vinden.¹²⁸

4.3 Zondagse eredienst

Liturgie gaat niet enkel over de zondagse eredienst, maar de zondagse eredienst is wel een onderdeel hiervan. De kerkenraad roept de gemeente samen op zondag.¹²⁹ Zij is ook verantwoordelijk voor de eredienst en laat dit zien doordat zij ambtelijk vertegenwoordigd is.¹³⁰ Met de handdruk van de ouderling aan de voorganger aan het begin en einde van de dienst, geeft de kerkenraad het vertrouwen dat de voorganger het Woord van God heeft bestudeerd en dat er op betrouwbare wijze gepreekt zal worden. Met de handdruk na de Zegen bevestigt de kerkenraad dat de voorganger gesproken heeft naar Schrift en belijdenis. De formulering 'leden' is meervoud en daar kan uit geconcludeerd worden dat er in iedere dienst meer dan een ambtsdrager aanwezig moet zijn. In ieder geval ouderlingen, want zij zijn medeverantwoordelijk voor de bediening van Woord en sacramenten.¹³¹ Er staat niet dat er dus in elke dienst een ouderling en een diaken aanwezig moet zijn, maar de formulering wijst in combinatie met ord. 5-1-5 wel in die richting.¹³² Een zware belasting wordt dit wel, wanneer de kerkenraad steeds kleiner wordt. De kerkdienst kan doorgang vinden wanneer er onverhoopt, dus in geval van nood, geen ambtelijke vertegenwoordiging aanwezig is. Problematisch wordt het wanneer er permanent geen ambtelijke vertegenwoordiging kan zijn.¹³³ Met een tekort aan predikanten zijn gemeenten aangewezen op theologiestudenten, die er ook steeds minder zijn, op voorgangers zonder theologische opleiding zoals ambtsdragers, en op preeklezers. Dat kan iets doen met de kwaliteit van het onderwijs dat tijdens de dienst overgedragen wordt. De PKN beschrijft in haar kerkorde dat in principe bevoegde voorgangers voor mogen gaan.¹³⁴ In de NGK zijn het predikanten en preekbevoegden die

¹²⁸ Hoeven, J. van., "Predikantentekort PKN zet aan tot actie: campagne en "roepingenzondag op 28 mei" in *Reformatisch Dagblad*. 20 maart 2023. <https://www.rd.nl/artikel/1013087-predikantentekort-pkn-zet-aan-tot-actie-campagne-en-roepingenzondag-op-28-mei>

¹²⁹ Ord.C1.1. Ook op niet-zondagse dagen kan de kerkenraad de gemeente ook samenroepen, zie Ord. C1.3

¹³⁰ Ord. 5-1-5: De verantwoordelijkheid van de kerkenraad voor de kerkdiensten wordt tot uitdrukking gebracht in de ambtelijke aanwezigheid van leden van de kerkenraad naast de voorganger.

¹³¹ "Hoewel de kerkordetekst in meervoud is opgesteld, kan daar waar de nood daartoe is met één andere ambtsdrager naast de predikant worden volstaan". <https://protestantsekerk.nl/faq/moeten-er-ambtsdragers-aanwezig-zijn-bij-een-kerkdienst/> [7 juli 2023]

¹³² <https://blog.kerkenrecht.nl/2022/11/04/de-ambtelijke-vertegenwoordiging-in-de-kerkdienst/van-mr.dr.-Klaas-Willem-de-Jong> [7 juli 2023].

¹³³ In de PKN zijn ook bijzondere diensten, zoals trouwdiensten en rouwdiensten erediensten en dus onder verantwoordelijkheid en vertegenwoordiging van de kerkenraad, zie ord. 5-1-2. In de NGK zijn rouwdiensten geen erediensten en vallen ook niet onder de verantwoordelijkheid van de kerkenraad en zij hoeven ook niet vertegenwoordigd te zijn. NGK maakt wel een onderscheid in trouwdiensten. Dit is namelijk wel een kerkdienst. Generale regeling C46: 'De huwelijksbevestiging vindt plaats in een kerkdienst en behoeft de instemming van de gemeente.' Hier moet dus wel een predikant en ambtsdragers aanwezig zijn.

¹³⁴ Ord. 5-5 van de PKN. Dit zijn de predikanten binnen de PKN, predikanten van kerkgenootschappen waar 'kanselruil' mee is, proponenten, theologiestudenten en mensen met preekconsent. In noodgevallen zijn het de ambtsdragers of de door de kerkenraad aangewezen gemeenteleden die in de eredienst voorgaan.

voor mogen gaan tijdens de eredienst.¹³⁵ De theologische universiteit van de NGK biedt daarom sinds 2020 een cursus homiletiek aan. Zij vinden het “essentieel dat de prediker van het evangelie echt thuis is in de Bijbel, over een goede zelfreflectie beschikt, voldoende geschoold is in de gereformeerde theologie en over een doordachte visie op prediking, gemeente en cultuur beschikt. Daarnaast zoeken we de integratie van een doorleefd geloof, een spiritueel en ambachtelijk preekvoorbereidingsproces en een aansprekende presentatietechniek.”¹³⁶

4.4 Herderlijke zorg

Naast de liturgie en eredienst benoemt de kerkorde van de PKN nog vier andere aandachtsvelden waarin ambtsdragers een rol spelen: herderlijke zorg, missionaire arbeid, diaconaat en geestelijke vorming.¹³⁷

Kijkend naar de herderlijke zorg heeft het tekort aan ambtsdragers ook daarin grote gevolgen. Een pastor of ouderling gaat een helende relatie aan met mensen om - in het licht van het evangelie en in verbondenheid met de gemeente van Christus - met hen een weg te zoeken in geloofs- en levensvragen.¹³⁸ Pastoraat als hulpverlening,¹³⁹ naast andere vormen van hulpverlening. Wanneer mensen om wat voor reden dan ook vastlopen in hun leven en daarbij geloofs- en levensvragen krijgen, kunnen ze onder andere in pastoraat werken richting herstel.¹⁴⁰ De predikant, maar ook de ouderlingen zijn vaak de ‘hulpverleners’ die nog thuis komen bij de mensen, die naar ze luisteren en ze zien, zonder dat ze daar als hulpontvangers geld voor hoeven te betalen. Ambtsdragers zijn degene die gemeenteleden bijstaan en met hen optrekken op hun geloofs- en levensweg, in de goede en de kwade dagen. Een tekort aan ambtsdragers heeft als gevolg dat pastoraat minder wordt uitgevoerd door ambtsdragers. Dit kan betekenen dat er steeds meer beroep moet worden gedaan op onderling pastoraat.¹⁴¹ Onderling pastoraat verwijst naar een kerkelijke praktijk waarbij gemeenteleden in het alledaagse leven ten opzichte van elkaar ‘herderlijke zorg’ verlenen. Uit onderzoek van classispredikant Jaap van Beelen blijkt dat gemeenteleden ook opzien tegen de pastorale kant van het ambt en daarom ook ‘nee’ zeggen tegen de roeping. Men ziet zich snel als niet geschikt, vindt het spannend om op bezoek met mensen te bidden en een Bijbelgedeelte te kiezen die bij de pastorale situatie past.

¹³⁵ Ord B32 van de NGK.

¹³⁶ <https://tukampen.nl/studie-theologie/cursus-homiletiek/> [laatst geraadpleegd op 8 augustus 2023]

¹³⁷ Artikel IV van de kerkorde van de PKN.

¹³⁸ Gebaseerd op de definitie van Gerben Heitink in *Pastoraat als hulpverlening, inleiding in de pastorale theologie en psychologie*, 75.

¹³⁹ Margreet de Vries-Schot, Psychiater en theoloog ziet de beide hulpverleners vaak nog tegenover elkaar staan. “In de zorg of hulpverlening zijn geloof en levensbeschouwing vaak taboe, maar ik denk dat het belangrijk en goed is om juist wel ter sprake te brengen. Geloof is bepalend voor je identiteit en je relaties. Geloven maakt een mens compleet en is onmisbaar voor een gezond leven.”

¹⁴⁰ M.J. Buit, *Het BPSS model volgens Margreet de Vries-Schot* (Bachelorscriptie Theologische Universiteit Kampen, 2022), 8.

¹⁴¹ De PKN gaf een nota uit: ‘Gids voor onderling pastoraat’, waarin aangegeven wordt dat voor sommige gemeenten onderling pastoraat een manier is om de ambten te verlichten en de verantwoordelijkheid voor de herderlijke zorg te verspreiden over de gehele gemeente.

4.5 Missionaire arbeid

Ambtsdragers hebben als taak de gemeente voor te gaan en te leiden in het uitvoeren van missionaire arbeid. Het is namelijk de verantwoordelijkheid van de gehele gemeente om missionair bezig te zijn.¹⁴² In principe is de kerk missionair omdat God missionair is.¹⁴³ Toch geeft de nota *'lichter ingevuld'* aan dat vorming en missionaire inzet het eerst uit beeld kunnen raken wanneer er onvoldoende ambtsdragers en andere vrijwilligers zijn. Vaak omdat ze het te druk hebben met de dagelijkse regelingen.¹⁴⁴ Zonder ambtsdragers die de gemeente voorgaan in de verspreiding van het Heil door Jezus Christus, leidt missionair bewust-zijn niet meer tot een duidelijker besef van gemeentezijn dat zich ook vertaalt naar de praktijk: zó wil de plaatselijke gemeente aantrekkelijk en betekenisvol zijn voor de mensen in onze omgeving.¹⁴⁵

4.6 Vorming en toerusting

Naast de taak om de gemeente voor te gaan in missionair opzicht, hebben ambtsdragers ook de taak om de gemeente voor te gaan in geestelijke vorming. De gemeente is geroepen een blijvend lerende gemeenschap te zijn. Vorming is primair gericht op persoonlijke geestelijke groei; toerusting heeft vooral betrekking op het vervullen van taken van gemeente en kerk. De geestelijke vorming is breder dan het catechese programma en het jeugdwerk, het gaat over de toerusting van de gehele gemeente. Aandacht voor geestelijke vorming helpt om de gemeente als lerende geloofsgemeenschap te zien waar mensen met en aan elkaar kunnen groeien. Niet altijd betekent een tekort aan ambtsdragers ook een tekort aan andere vrijwilligers voor commissies in de kerken. Door te weinig ambtsdragers worden die commissies alleen wel te weinig of niet verder toegerust, tenzij de kerkenraad hulp van naburige gemeenten of het landelijk dienstencentrum/steunpunt kerkenwerk vraagt. Blijvend een lerende gemeente zijn, wordt daardoor moeilijk.

4.7 Diaconale arbeid

Tenslotte de diaconale taak die ambtsdragers hebben, in het bijzonder de diakenen. Diakenen gaan de gemeente voor, rusten de gemeente toe, om zo het goede te doen voor alle mensen en ze verlenen bijstand en bieden bescherming en troost. Diakenen kunnen zien waar de nood in de gemeente en daarbuiten is, wanneer zij ook de gemeente en de wereld ingaan en verdelen de gaven en middelen onder hen die het nodig hebben. Met een tekort aan diakenen zal allereerst de vorming en toerusting van de gemeente beperkt worden.¹⁴⁶ Daarnaast neemt de druk op de overgebleven diakenen toe, wanneer een diaken de gehele nood van de gemeente moet overzien.¹⁴⁷

De diaconie heeft ook eigen rechtspersoonlijkheid, geven een UBO op en moeten voldoen aan de regels om een ANBI-status te behouden. Wanneer er een tekort aan

¹⁴² Ord. C2-3 in de kerkorde van de NGK en Artikel IV.1 in de kerkorde van de PKN.

¹⁴³ College 2 CMW2, *Sustainable communities*, Prof. dr. Paas en Prof. dr. Schaeffer.

¹⁴⁴ Werkgroep, *Lichter ingevuld*, 9.

¹⁴⁵ Werkgroep, *Lichter ingevuld*, 10.

¹⁴⁶ Zoals *Lichter ingevuld'* al betoogde.

¹⁴⁷ Praten over financiële problemen, bijvoorbeeld in de vorm van voedselnood, blijkt nog steeds heel moeilijk te zijn, zie <https://nos.nl/artikel/2460340-schaamte-blijft-hardnekkig-probleem-bij-nederlanders-in-voedselnood> en Weel, I., "Schaamte en ongemak staan praten over geldzorgen op het werk in de weg" in *TROUW*. 27 september 2021. <https://www.trouw.nl/economie/schaamte-en-ongemak-staan-praten-over-geldzorgen-op-het-werk-in-de-weg~b2de589b/>

diakenen is, bestaat er het risico dat de diaconie niet meer kan voldoen aan de vereisten en daarmee bijvoorbeeld geen geld meer kan overmaken. Door een tekort aan ambtsdragers in het algemeen, maar ook specifiek bij diakenen, gaat er financiële kennis verloren die nodig is voor het maken van een begroting en jaarrekening. Al is er aanleiding om er vanuit te gaan dat er in ieder ambt kennis en kunde verloren gaat als er een tekort ontstaat, niet alleen bij de diakenen. Ook bij ouderling-kerkrentmeesters kan verlies van kunde het gevolg zijn van een tekort aan ambtsdragers of wanneer met behulp van de generale regeling 12-2-2 tijdelijk een andere ambtsdrager toegevoegd is aan het CvK. Dan is de vacature misschien vervuld, maar is er kennis en kunde verloren gegaan.

4.8 Deelconclusie

In hoofdstuk 4 is onderzocht waar en hoe het al eerder geconstateerde tekort van ambtsdragers invloed heeft op het geheel van de kerk. Om dit in kaart te brengen is gebruik gemaakt van Hans Schaeffers definitie van kerk zijn, aangevuld met nog vier andere aandachtsvelden waar ambtsdragers een rol in spelen.

Kort geconcludeerd kan gezegd worden dat bij een ernstig en permanent tekort aan ambtsdragers, de kerk niet kan functioneren zoals zij wil functioneren. De kerk kan niet voldoen aan de door haar opgestelde aandachtsvelden, zoals bijvoorbeeld beschreven in artikel VI van de kerkorde van de PKN. Het tekort aan ambtsdragers heeft invloed op het kerk zijn, dat wil zeggen dat het invloed heeft op de liturgie en eredienst, op de sacramenten, de herderlijke zorg, de missionaire arbeid, de vorming en toerusting en de diaconale arbeid.

Het tekort aan ambtsdragers heeft grote invloed op de eredienst, de liturgie en de bediening van de sacramenten. Met een tekort aan predikanten kan de kwaliteit van het onderwijs tijdens de eredienst afnemen omdat er vaker een beroep moet worden gedaan op ongeschoolde ambtsdragers en gemeenteleden. Met een tekort aan ambtelijke vertegenwoordiging tijdens de eredienst komt ook naar voren wie er verantwoordelijkheid draagt voor de eredienst. Met het tekort aan ouderlingen is het de vraag wie de gemeente bewaakt en behoudt bij het belijden van de kerk. Zonder ambtelijke vertegenwoordiging is er niemand die de voorganger namens de kerkenraad een hand geeft en hem of haar daarmee het vertrouwen geeft dat de voorganger het Woord van God heeft bestudeerd en dat er op betrouwbare wijze gepreekt zal worden. En wie geeft na de eredienst de voorganger een hand om daarmee te bevestigen en tot uitdrukking te laten komen dat de predikant gesproken heeft naar Schrift en belijdenis? Bij een permanent tekort aan ambtsdragers is de mate van bewaring van de gemeente bij Schrift en belijdenis en de toezicht daarop in het geding.

Tevens wordt met een permanent tekort aan ambtsdragers het sacrament, het transformerende heil minder aangeboden aan de gemeente. Sacramenten zijn een Bijbelse opdracht en hebben een vormend karakter. De verlossing wordt aangereikt en de gemeenschap met Christus en met elkaar wordt gevierd. Dat is in het geding wanneer er te weinig ambtsdragers zijn.

Het tekort aan ambtsdragers kan betekenen dat er herderlijke zorg verloren gaat en er een beroep wordt gedaan op onderlinge pastorale zorg. Het sociaal en cultureel planbureau constateert dat “de Nederlandse samenleving sterk individualistisch is (geworden).”¹⁴⁸ Daardoor staan de eigen behoeften in een mensenleven meer centraal

¹⁴⁸ S. Beugelsdijk, Nederlandse waarden en normen internationaal vergeleken in *Sociaal en Cultureel Rapport 2019 – Denkend aan Nederland* (Sociaal Cultureel Planbureau: 2019).

dan die van de gemeenschap. Of een gemeenschap op onderling pastoraat kan bouwen, is dus maar de vraag.

De gehele gemeente is geroepen om missionair te zijn omdat God ten diepste missionair is. Toch heeft een gemeente kartrekkers nodig die haar toerusten en aansporen om niet enkel gemeente te zijn voor zichzelf, maar het evangelie te verkondigen buiten de kerkmuren. Die toerusting valt weg wanneer er een tekort is aan ambtsdragers. Daarbij levert het heel aards gezien ook minder nieuwe gemeenteleden op, omdat de kerk niet zichtbaar is voor de dorps- en stadsgenoten, wat weer invloed heeft op het voortbestaan van de desbetreffende plaatselijke gemeente.

Vorming en toerusting valt in het algemeen het eerste weg wanneer er te weinig ambtsdragers zijn. Een tekort aan ambtsdragers zorgt voor minder aandacht voor geestelijke vorming, waardoor de gemeente steeds moeilijker een lerende geloofsgemeenschap kan zijn en het ook lastiger wordt om elkaar als gemeenschap daarin te ondersteunen.

Tenslotte de diaconale werkzaamheden. Door het permanente tekort aan ambtsdragers gaat allereerst de financiële zorg naar gemeenteleden en de wereld verloren. Diakenen komen niet meer bij gemeenteleden thuis en door schaamte¹⁴⁹ zullen gemeenteleden ook niet snel zelf naar de diaconie stappen om hulp te vragen. Ook hier zou een beroep kunnen worden gedaan op onderlinge diaconie. Maar ook daar geldt hetzelfde probleem als voor onderling pastoraat: de individualisering. Tevens gaat er financiële kennis verloren wanneer er geen opvolgers worden gevonden voor huidige diakenen. Dat heeft gevolgen voor bijvoorbeeld het behouden van de ANBI status.

¹⁴⁹ Praten over financiële problemen, bijvoorbeeld in de vorm van voedselnoed, blijkt nog steeds heel moeilijk te zijn, zie <https://nos.nl/artikel/2460340-schaamte-blijft-hardnekkig-probleem-bij-nederlanders-in-voedselnoed> en 'Schaamte en ongemak staan praten over geldzorgen op het werk in de weg' uit Trouw van 27 september 2021.

H5 | Functie van de ambten

Uit de vorige hoofdstukken is naar voren gekomen dat er een tekort aan ambtsdragers is en dat dit niet alleen invloed heeft op hoe de kerk leiding geeft, maar ook op het geheel van het kerkzijn. De huidige oplossingen voor het tekort zijn oplossingen voor de korte termijn.¹⁵⁰ Om blijvend een bloeiende gemeente te zijn, lijken drastischere maatregelen en veranderingen nodig. Huidige oplossingen en suggesties¹⁵¹ zijn met name wijzigingen in de huidige ambtsstructuur zoals deze worden beschreven in de beide kerkorden en regelingen. In dit hoofdstuk wordt een stap verder gegaan en wordt er gekeken naar de ontwikkeling van het ambt vanaf het Nieuwe Testament. Wellicht geven ambtsstructuren en ambtsinvullingen van het verleden, oplossingen voor het tekort aan ambtsdragers in het heden. Het zal een weergave zijn van de geschiedenis van de ambten en enkele hoogtepunten worden uitgelicht. Voor de keuze uit de hoogtepunten in de geschiedenis heb ik gebruik gemaakt van de doctoraalscriptie van dr. Miranda Renkema-Hoffman. Allereerst wordt geanalyseerd hoe in het Nieuwe Testament gemeenten en organisatiestructuren ontstaan na de uitstorting van de Heilige Geest.¹⁵² Daar vanuit richten we ons op de ambten in de vroege kerk. Tevens staan we kort stil bij de Reformatie en vervolgens bij de ambtsstructuur in de Nederlandse gereformeerde kerken waar onder andere het Convent van Wezel en de daaropvolgende Synodes van Emden, Dordrecht, Middelburg en Den Haag worden beschreven. Tenslotte maken we een grote sprong in de tijd en wordt het ambt zoals we deze vandaag de dag kennen, beschreven. De stap is groot, maar moet omwille van de beperkte ruimte in de scriptie gemaakt worden. Maar de stap lijkt groter dan hij in werkelijkheid is. De kerkordes van de PKN en de NGK zijn gebaseerd op de Kerkorde van Dordrecht. Daarnaast constateert Hofmann-Renkema in haar onderzoek dat de gereformeerde kerkenraden, dus ook de NGK, grotendeels volgens zestiende eeuwse structuren functioneren.¹⁵³

5.1 Ambten in de Bijbel

Het woord 'ambt' komt in de Bijbel maar respectievelijk twaalf keer voor. Het woord 'ambt', zoals dit in de hedendaagse kerken gebruikt wordt, kent het Nieuwe Testament niet.¹⁵⁴ In het Oude Testament worden een aantal woorden wel vertaald met 'ambt'. Vaak wijst het ambt een persoon en een taak aan. In 1 Kronieken 6:18 lezen we bijvoorbeeld over het ambt, *תַּזְמֵר*, van zanger. Daarnaast is er nog het ambt van poortwachter, van priesters en Leviëten en dat van de hogepriester.

In het Nieuwe Testament wordt niet uitgegaan van een bepaald ambtsbegrip, waarbij men dan mensen zoekt om dat inhoud te geven. De gemeente ontstaat en groeit, en die gemeente moet worden geleid en verzorgd. Daarvoor zijn mensen nodig.¹⁵⁵ Er ontstaan

¹⁵⁰ Die conclusie wordt ondersteund door het onderzoek: 'Als ambten en functies niet mee vervuld worden.' uit 2022, voor classis Gelderland Zuid en Oost.

¹⁵¹ Bijvoorbeeld noodmaatregelen zoals beschreven in generale regeling 12-2-2 Ord. 4-6-5 van de PKN of landelijke regeling B19-1-2 van de NGK.

¹⁵² In het Oude Testament komt, zoals we later zullen zien, het woord 'ambt' voor, maar altijd in de context van het volk Israël. Na de uitstorting van de Geest over allen (Handelingen 2) ontstaat er een geloofsgemeenschap die zich niet beperkt tot één volk, maar tot alle volken.

¹⁵³ Hofmann-Renkema, *Naar een nieuwe kerkenraad*, 43.

¹⁵⁴ C. Graafland, *Gedachten over het ambt* (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 1999), 15.

¹⁵⁵ Graafland, *Gedachten over het ambt*, 16.

verschillende taken en groepen mensen. Er zijn de discipelen, die ook vaak de twaalf worden genoemd. Er zijn zeventig leerlingen die worden uitgezonden en er zijn apostelen. Tenslotte zijn er ook *presbuteroi/episkopoi*, 'de zeven' en *diakonos*.

5.1.1 De discipelen

Jezus spreekt in de evangeliën over de uitzending van de twaalf en van de zeventig. De beide uitzendingen lijken sterk op elkaar. Beide groepen hadden dezelfde taak en volmacht en hebben dan ook een gelijke positie.¹⁵⁶ Het is als het ware dat Jezus na het uitzenden van de twaalf nog eens zeventig uitzendt.

Verwarrend is dat de twaalf discipelen in het begin van Mattheus 10 ook worden aangesproken als apostelen. In Mattheus 10:1 worden ze aangesproken als δώδεκα μαθητὰς, de twaalf discipelen. In Mattheus 10:2 worden ze vervolgens ook aangesproken met δώδεκα ἀποστόλων, de twaalf apostelen. Toch wordt de titel apostel niet enkel gegeven aan de twaalf discipelen. Ook Paulus en Barnabas kregen de titel apostel. De twaalf zijn gekozen door Jezus zelf, maar na het wegvallen van Judas, wordt Matthias gekozen. Maar niet door Jezus zelf, maar door 'de leerlingen'.¹⁵⁷

5.1.2 De zeventig

Jezus spreekt ook over het uitzenden van de zeventig. Zeventig leerlingen door Jezus uitgezonden, twee aan twee, naar alle steden en plaatsen waar Hij zelf zou komen. Over die zeventig lezen we enkel en alleen in het evangelie van Lucas. De uitzendingen van de twaalf en de zeventig lijken sterk op dus elkaar, ondanks dat er ook verschillen zijn. Ze staan dan ook gelijk aan elkaar en er is geen rangschikking. Ze hebben dezelfde taak en dezelfde volmacht.¹⁵⁸ Ondanks dat het in het later christelijk spraakgebruik ongebruikelijk werd om over 'de zeventig' ook de titel apostelen te gebruiken, was dat in de vroege kerk niet het geval. Zowel Tertullianus en Origenes spreken over de zeventig apostelen die na de twaalf werden uitgezonden.¹⁵⁹

5.1.3 De apostelen

De naam apostel is voor het eerst door Jezus zelf gegeven aan een aantal leerlingen die gezonden werden. Toen Hij de twaalf uitkoos, ging Hij hen benoemen als 'apostelen'. Dit is beschreven in Lucas 6. *Apostolos* werd meestal gebruikt in de context van de scheepvaart. Jezus heeft dus een bestaand woord een nieuwe toepassing gegeven, namelijk die van 'gezant' en 'bode'. De titel die de leerlingen en anderen gekregen hebben, verwijst naar de Zender.¹⁶⁰ Apostelen brachten overal het evangelie met de kracht van de heilige Geest.¹⁶¹

In Handelingen zien we dat bij de uitstorting van de Heilige Geest een gemeenschap gevormd werd, waar mensen werden opgeroepen om zich te laten dopen, het brood te breken en in liefde naar elkaar om te zien. De koers van die eerste gemeenschap in

¹⁵⁶ J. Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk* (Kampen: Kok, 1984), 17.

¹⁵⁷ In Handelingen 1 wordt gesproken over een groep broeders en zusters die bij elkaar zijn, zo'n 200 man waar ook de leerlingen bij waren. Maar wie deze groep precies is, is niet duidelijk. Dat Matthias gekozen is, is ook respectievelijk. Er werden twee mannen voorgesteld: Josef Barsabbas en Matthias. Na gebed viel het lot op Matthias (Handelingen 1:23-26).

¹⁵⁸ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 17.

¹⁵⁹ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 19.

¹⁶⁰ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 20.

¹⁶¹ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 34.

Jeruzalem werd bepaald door de apostelen.¹⁶² Zij hadden de leiding over de gemeente omdat zij de mensen waren die nauw met Jezus hebben opgetrokken en Jezus hen zelf had uitgekozen.¹⁶³ Uitzondering was daarin Paulus, want hij was geen ooggetuige van Jezus en toch een apostel. Bij het apostelschap zat ook een roeping als we kijken naar Romeinen 1:1. Paulus schrijft daar: '*Van Paulus, dienaar van Christus Jezus, geroepen tot apostel en uitgekozen om het evangelie van God te verkondigen*'.

5.1.4 De oudsten (*presbuteroi*) en opzichters (*episkopoi*)

Vanuit de kerk in Jeruzalem ontstaan er ook andere gemeenten. Daar worden voorgangers aangesteld die ook wel *presbuteroi* worden genoemd. Zij worden officieel aangesteld om de gemeente te bewaren bij haar Heer in wie de bekeerde heidenen zijn gaan geloven.¹⁶⁴ Zij onderscheiden zich door hun leeftijd, gezag of ambt van leidinggeven.¹⁶⁵ In iedere gemeente gebeurde dit opnieuw: oudsten horen bij een *ekklesia*. Oudsten en opzichters (*episkopoi*) zijn hetzelfde.¹⁶⁶ De opziener/oudsten doet het werk van een herder die de kudde weidt en er de wacht over houdt. Volgens Van Bruggen was er geen hiërarchie tussen de oudsten.¹⁶⁷ Iedere 'functie' had zijn eigen taak of werkveld. Er was geen hoofd-oudste.¹⁶⁸

Oudsten hadden verschillende taken. Bijvoorbeeld die van herders en leraars. Omdat er voor herders en leraars één lidwoord wordt gebruikt, τούς, concludeert Van Bruggen dat het hier gaat om één groep. Leraars weiden met hun leer de kudde. Een leraar wijst op het soort werk dat men doet, maar het toegevoegde woord herders geeft aan dat hier gedacht wordt aan leraars die aan een bepaalde plaats zijn verbonden. Het weiden van de kudde is opgedragen aan de oudsten die met regelmaat opzicht hebben over de gemeente. Herders en leraars zijn dus de oudsten van de gemeente, bekwaam om te leren en vasthoudend aan het betrouwbare Woord. Zij worden verwacht te vermanen waar dat nodig is.¹⁶⁹

Van Bruggen maakt onderscheid tussen de oudsten in Jeruzalem en de oudsten 'elders' in de wereld: in Jeruzalem waren bestuurders, *presbuteroi*, en die hadden een unieke plaats en taak. De oudsten in Jeruzalem zijn namelijk de gezaghebbende oog- en oorgetuigen, die naast de apostelen en rond Jakobus, de broer van Jezus, optreden. Zij ontlenen hun gezag niet aan hun aanstelling, zoals de andere oudsten in latere gemeenten, maar aan hun verleden als leerling van Jezus en aan de door Hem aan hen verleende volmacht zoals dat wordt beschreven in Mattheus 16 en 18. Zij worden niet opgevolgd.

¹⁶² A. Van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus* (Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2012), 198.

¹⁶³ Met uitzondering van de apostel Paulus. Hij was namelijk geen ooggetuigen van Jezus.

¹⁶⁴ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 92.

¹⁶⁵ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 114.

¹⁶⁶ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 96.

¹⁶⁷ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 105.

¹⁶⁸ In het Nieuwe Testament wordt in de regel gesproken van ouderlingen in het meervoud. Ambtsdragers treden niet als losstaande individuen op, maar gezamenlijk.

¹⁶⁹ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 36.

Het woord *presbuteros* betekent letterlijk 'oudere man'.¹⁷⁰ In de oudheid was een hoger leeftijd een positief gegeven. Het woord kan ook een technische connotatie hebben en gebruikt worden voor 'bestuurders' van een bepaald collectief. Het woord werd dan ook gebruikt voor iemand met een leidinggevende verantwoordelijkheid. Het is goed mogelijk dat bij het ontstaan van de gemeenten en de vorming van het leiderschap in de gemeenten, inspiratie is opgedaan uit de maatschappelijke context. Ook bij de vorming van een gemeente op Kreta doet Paulus een oproep aan Titus om het leiderschap te beginnen bij de 'oude mannen' en daarmee aan te sluiten bij de gebruiken van die tijd.

5.1.5 De zeven

Handelingen 6 heeft het over de aanstelling van 'de zeven' met als aanleiding het probleem dat bepaalde weduwen achtergesteld werden. Deze zeven zouden dan toezicht houden op een goede gang van zaken binnen de gemeente en een eerlijke verdeling van het voedsel. Waarschijnlijk ging dat om een zelfstandig bestuurscollege.¹⁷¹ We lezen niet over een aanvulling van de zeven, bijvoorbeeld bij het sterven van Stefanus, die een van de zeven mannen was.

5.1.6 De diakenen (diakonos)

Dan zijn er ook nog 'dienaars en helpers' (*diakonos*). Paulus noemt opzieners en dienaars, in Filippiëzen 1:1. Diakonessen en diakenen waren er al vroeg, want er is een brief van de Romeinse stadhouder in Bitynië bewaard gebleven uit de tweede eeuw waar over diakonessen en diakenen geschreven wordt.¹⁷² Een diaken is dienaar en heeft een speciale aanstelling voor werk dat anderen ook doen.¹⁷³ Volgens Van Bruggen gaat 1 Tim. 3 voornamelijk over opzieners en niet over dienaren. Paulus wil dat de kwaliteiten van het opzienersambt ook uitstralen op allen die de opzieners behulpzaam zijn als dienaars in de gemeente. De opzieners verrichten hun opzienerswerk niet als solisten. Zij schakelden daarvoor ook mensen in met speciale gaven om te helpen en te dienen. Over hun werk moet dezelfde glans van waardigheid en godsvrucht liggen als over het werk van de opzieners zelf.¹⁷⁴ Het werk van de dienaren moet in de ruimste zin van het woord worden opgevat en kan niet enkel worden weggezet als 'zorg voor de armen'. Zij hebben dezelfde voorwaarden als die van de opzieners, met uitzondering van de bekwaamheid om te leren.

Dus hoewel het onderscheid tussen opziener en dienaar groter is dan nu, was de taak voor dienaren breder dan nu.

5.2 Ambten door de eeuwen heen

Vanuit de Bijbel, en dan met name het Nieuwe Testament, zien we dat er twee blijvende taken zijn die ook opnieuw vervuld worden wanneer er vacatures zijn, namelijk de taak van opziener/oudste en de taak van helper. Dat werden nog geen ambten genoemd, maar taken.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 94.

¹⁷¹ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 74.

¹⁷² Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 108.

¹⁷³ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 114.

¹⁷⁴ Van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 115.

¹⁷⁵ Graafland, *Gedachten over het ambt*, 15-16.

5.2.1 Van oudsten en helpers naar bisschop en priesters

Na Pinksteren wordt er gesproken over apostelen, oudsten/opzieneren en de helpers. Die taken worden ook beschreven in het vroeg-christelijke geschrift *Didache*, gewoonlijk eind eerste eeuw gedateerd.¹⁷⁶ Maar in de apostolische constituties wordt er opeens gesproken over een bisschop in plaats van episkopos, die een prominente plek inneemt. De apostolische constituties zijn toegeschreven aan Clemens van Rome en dateren uit het midden van de vierde eeuw. De bisschop staat in het midden van de viering, met aan weerszijde oudsten en helpers. De eerste organisatie van de Kerk ontstond vanuit de liturgie en was dan ook sterk met de liturgie verbonden.¹⁷⁷ De bisschop had een centrale functie, omdat hij een grote rol had in de liturgie, als representant van Christus. Iedereen die in de liturgie verder een God of Christus vertegenwoordigende rol speelde, had zijn eigen plaats, hoe gering ook.¹⁷⁸ De taken van de diakenen blijken veelzijdiger te zijn dan enkel de armenzorg, want ook in de liturgie hebben ze een dienende rol.

De bisschop wordt een centrale figuur in de samenkomsten, maar ook daarbuiten. In de tweede eeuw is men bij de opziener al geneigd te denken aan één gezaghebbende dienaar en dus niet meer aan alle oudsten en opzieneren. De bisschop ontvangt de leiding over en van de gemeente in zijn geheel, waarbij de presbyters hem bijstaan, met name in de heilige geheimen (*sacerdotium*), terwijl de diakenen als adjudanten van de bisschop een hulpdienst vervullen (*ministerium*).¹⁷⁹ De opziener, de episkopos, werd bisschop genoemd en niet lang daarna, bij Cyprianus (overleden in 258 na Christus) was de oudste, de *presbuteros*, al een priester geworden die bij het altaar stond en eucharistie bediende. Een bisschop had dus de taak om de gemeente te bewaren bij het geloof in Christus. Het geven van onderwijs was voor de bisschop een primaire taak.¹⁸⁰ De diaken werd als dienaar een hulp van de bisschop gezien en had veel taken in de liturgie. Ook waren de diakenen verantwoordelijk voor de armenzorg, met de bisschop als de coördinator van al het diaconale werk. De bisschop beschikte over de rol waarop de namen stonden van de armen. De diakenen waren het die de gaven verdeelden.¹⁸¹ De onrust van vervolging en ook van de haeresie maakte van het bisschopsambt een herkenningsteken bij uitstek, waarbij op een vrij ongecompliceerde wijze de gedachte van de apostolische successie een rol ging spelen.¹⁸² De onderlinge verhoudingen tussen de bisschop, oudsten en diakenen krijgen steeds vaker parallellen met figuren uit het oude- en nieuwe testament: de hogepriester, de priester en de Leviet. Maar ook wordt de volgende beeldspraak

¹⁷⁶ T. Bienen, *Van ambt naar dienst, Een Bijbelse visie op diensten en bedieningen* (Kampen: Kok 2008), 89.

¹⁷⁷ Leon van den Broeke en Eddy van der Borght (red.), *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland*, 242.

¹⁷⁸ Leon van den Broeke en Eddy van der Borght (red.), *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland*, 242.

¹⁷⁹ Van 't Spijker e.a., *De Kerk, Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting*, 303.

¹⁸⁰ Van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus*, 202.

¹⁸¹ Hofmann-Renkema, *Naar een nieuwe kerkenraad*, 33.

¹⁸² Van 't Spijker e.a., *De kerk, Wezen, weg en werk van e kerk naar reformatorische opvatting*, 303.

gebruikt: De bisschop wordt vergeleken met God de Vader, de presbyter (oudste) met Christus en de diaken met de Heilige Geest.¹⁸³

Uit het ene apostolische ambt, ontstonden drie rangorden.¹⁸⁴ Diakenen staan onder aan de ladder en zijn de hulpen van de priesters. De priesters regelen en leiden het plaatselijke kerkelijke leven en vooral de vieringen van de missen. De bisschoppen zijn de wettige opvolgers van de apostelen en krijgen hun gezag op zich overgedragen. Op den duur krijgt de bisschop van Rome het oppergezag in de kerk, en wordt hij ook wel de Paus genoemd.

Het ambt is als aparte ordening in de kerk pas tot ontwikkeling gekomen in antwoord op de crisis van de kerk in de tweede eeuw. Marcion en de brede beweging van de gnostiek maakten de vraag naar de identiteit van het christelijk geloof en zijn bronnen acuut. In dit debat groeiden in de tweede eeuw credo, canon en ambt uit tot de bewakingsinstrumenten van de eenheid en identiteit van de kerk.¹⁸⁵ Dat betekent dat de naam van het ambt niet veranderd is, maar de context de invulling van het ambt verscherpt heeft. Daarnaast heeft er een omslagpunt plaatsgevonden ten tijde van Constantijn de Grote. Constantijn de Grote maakte van het christendom de staatsgodsdienst van zijn rijk. Daarmee is de kerkelijk dienst, het kerkelijke ambt niet alleen een functie in de kerk, maar kreeg daarmee ook een publieke functie. De keizer schakelde de kerk in als een welzijnsorganisatie toen de armoede in zijn rijk groot werd. Daarmee werd de kerk een uitvoerend orgaan van de staat. Deze inschakeling van de kerk in het overheidsbeleid betekende tegelijk de uitschakeling van de gemeente: de bisschop werd een machtig staatsambtenaar die een groot vermogen beheerde.¹⁸⁶ De gemeente werd niet meer voorgestaan in bijvoorbeeld de armenzorg. Dit werd bijvoorbeeld uitbesteed aan het monnikenwezen wat in die tijd tot ontwikkeling kwam. Zo vonden zaken niet meer plaats binnen en vanuit de gemeente, maar door ambtsdragers die een publieke functie hadden gekregen.

5.2.2 Van bisschop en priesters naar ministerie en algemeen priesterschap der gelovigen
In de vorige paragraaf hebben we stil gestaan bij de ambten in de Katholieke kerk.¹⁸⁷ In de Reformatie heeft er een grote verschuiving plaats gevonden.¹⁸⁸ Wat heeft de Reformatie voor invloed gehad op de ambten zoals ze toen in de Katholieke kerk werden vormgegeven.

Toen de zestiende-eeuwse protestantse Reformatie doorbrak, met het hervinden van de Heilige Schriften als bron en norm van theologische bezinning en praktische beleving en het uitten van kritiek op de Katholieke kerk, veranderde er veel. Voor de Reformatie werd er

¹⁸³ Van 't Spijker e.a., *De Kerk, Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting*, 303.

¹⁸⁴ Brienens, *Van ambt naar dienst*, 91.

¹⁸⁵ G. Van den Brink en C. Van der Kooi, *Christelijke dogmatiek. Een inleiding* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2012), 555.

¹⁸⁶ Hofmann-Renkema, *Naar een nieuwe kerkenraad*, 34.

¹⁸⁷ Katholieke kerk als de hele christelijke kerk die er toen was (van voor 1054) en niet te verwarren met de Rooms-Katholieke kerk (van na 1054).

¹⁸⁸ Graafland, *Gedachten over het ambt*, 41.

gesproken over de ambten van de bisschop, de presbyter en de diaken. Na de Reformatie ontstaat er een grondige herverkaveling van functies.

Maarten Luther stelde tegenover het sacramentele priesterschap de dienst van het Woord. Luther laat het ambt opkomen uit het algemene priesterschap van de gelovigen.¹⁸⁹ Daarnaast wordt de ambtsvisie van Luther sterk beïnvloed door zijn rechtvaardigingsleer.¹⁹⁰ Bij Luther ligt de nadruk op het aangezegde evangelie, waar predikers voor nodig zijn. En daarmee ligt de nadruk van Luther op de predikant.¹⁹¹ De dienst aan het Woord concretiseert zich in de prediking en de bediening van de sacramenten. Voor Luther geldt dat dit een ambt is dat voor een selecte groep is voorbehouden, namelijk voor hen die geroepen zijn tot het ambt. Maar het ambt van voorganger is geen juridische volmacht en is gelijk aan de andere ambten. De macht om wijdingen te geven, de *potestas ordinis*, wordt gelimiteerd tot de volmacht om het Woord te prediken en de sacramenten te bedienen. De bijna onbepaalde macht om te heersen over de gelovigen wordt uitdrukkelijk begrensd door het gezag van het Woord. Op deze wijze verkrijgt het ambt in de kerk een veel functioneler karakter. Het ambt is er slechts in functie van en ten dienste van deze bemiddelende kracht van het Woord.¹⁹² Hoewel er geen hiërarchie is in de ambten, is er wel onderscheid in roeping. Er is het priesterschap van de gelovige dat is ingesteld door Christus en dat geldt voor alle gelovigen. En het openbaar ambt van Woord en sacrament, dat ook is ingesteld door Christus, maar voor een selectere groep is.

Luther wilde het ambt van bisschop hervormen, maar hij liet hierover geen afgeronde theologie na. Hierdoor stonden in verschillende regio's verschillende tradities rondom het bisschopsambt. De Nederlandse Lutheranen kennen geen bisschoppen, maar de Duitse Lutheranen bijvoorbeeld wel.

Daarnaast kent Luther mensen die geroepen zijn tot bijstand in het openbare ambt van Woord en Sacrament. Dat zijn de ouderlingen, kerkrentmeester, diakenen, kerkmusici en anderen die tot een kerkelijke dienst gesteld zijn. Zij zijn ambtsdragers, maar wel ambtsdragers van bijstand. De plaatselijke gemeente kan dit naar behoefte invullen. Luther vulde het diakenambt in als zorgdragen voor de armen van de gemeenten. Maar tegelijkertijd zag Luther dat ook als taak van de overheid. De burgerlijke en kerkelijke gemeente vielen in de regel samen, wat als gevolg had dat de taak van de armenzorg in handen was van de overheid.

Martin Bucer sluit zich groot en deels aan bij de gedachten van Luther over het *ministerium*: het priesterschap van de gelovigen. Bucer legt, meer dan Luther, nadruk op de pneumatologie. Als lid van de gemeente heeft iedere gelovige door de Heilige Geest deel aan de zalving van Christus. En alleen daaraan kunnen gelovigen gezag ontleen. Dat betekent dat allen die door de Heilige Geest deelhebben aan Christus, 'geestelijken' zijn. Er is dan ook geen dienst, geen taak die niet aan gelovigen zou toekomen. De invloed en macht die gepaard gaan met taken in de gemeente tilt de persoon in kwestie

¹⁸⁹ J. Van Genderen en W.H. Velema, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, (Kampen: Kok, 1992), 670.

¹⁹⁰ Borght, E.A.J.G. van der., *Het ambt herdacht, De gereformeerde ambts-theologie in het licht van het rapport Baptism, Eucharist and Ministry (Lima, 1982) van de Theologische Commissie Faith and Order van de Wereldraad van kerken* (Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2000), 85.

¹⁹¹ K. Runia, *Notities over de ambten* (Kampen: Kok, 1992), 48.

¹⁹² Borght, *Het ambt herdacht*, 87.

niet boven de gemeente uit. Zijn invloed en macht is uitsluitend gelegen in de macht van het Woord van Christus en dat is het Woord dat aan heel de gemeente is toevertrouwd.¹⁹³ Bucer heeft nagedacht over de invulling en uitsplitsing van het *ministerium*: Hij heeft fundamentele inzichten terzake van het *diaconaat* geformuleerd¹⁹⁴ en hij heeft gewerkt aan de ontplooiing van het *presbyteraat*.¹⁹⁵ Aan de dienst van de oudsten verbond hij vooral het opzicht en de tucht in de gemeente, als een persoonlijke toegespitste pastorale zorg. De tucht werd toegepast nadat er een gezamenlijk beraad met ouderlingen en predikanten had plaatsgevonden.¹⁹⁶

Johannes Calvijn heeft zijn visie op de diensten in de kerk uiteengezet in zijn *Institutie*. Net als bij Luther en Bucer is zijn uitgangspunt dat Christus het hoofd is van de kerk. Hij regeert zijn gemeente door Zijn Woord en door de Heilige Geest. Christus maakt voor het regeren van Zijn kerk gebruik van mensen. Predikanten, ouderlingen, diakenen en doctoren zetten zich dus in voor de dienst aan en door Jezus Christus. Calvijn geeft geen omliggende definitie van deze diensten.¹⁹⁷ Om het karakter van het werk in de kerk aan te geven gebruikt hij het woord *ministerium*. God maakt gebruik van het ministerium bij het besturen van de kerk. Het ministerium heeft, in tegenstelling tot het magisterium een dienend karakter en geen leerstellig gezag. Tevens gebruikt hij het woord *vocatio*, wat roeping betekent. Dat verwijst allereerst naar de roepstem van Jezus Christus zelf die zijn dienaren roept door middel van Zijn gemeente.¹⁹⁸ Episkopos, presbyteros, diakonos of bisschop, priester en diakenen, worden door Calvijn vervangen door de drie diensten van predikant, ouderling en diakenen.¹⁹⁹²⁰⁰ Deze drie werken collegiaal samen.²⁰¹ De diensten van de apostelen, profeten en evangelisten horen volgens Calvijn bij de eerste tijd van de christelijke kerk na Pinksteren.²⁰²

Uit de dienst van de ouderlingen werden herders en leraars uitgekozen: de predikant.²⁰³ De dienst van de predikant bestaat uit het uitleggen, onderwijzen en doorgeven van het evangelie. De dienst van de ouderling is het geven van zielzorg, besturen, leiden en

¹⁹³ Bienen, *Van ambt naar dienst*, 94.

¹⁹⁴ Zo vroeg Bucer aandacht voor een zelfstandig diaconaat in nauwe aansluiting aan de zielzorg. Voor Bucer was diaconaat essentieel voor het kerkzijn. De kerk is voor hem een actieve gemeenschap waarin iedereen een lid van Christus en een werktuig van de Heilige Geest is. Ieder heeft een taak in deze gemeenschap en dan niet alleen in geestelijke zaken. Bucer gaf de diakenen de aanduiding: presbyters van de derde soort, naast de opzieners en de ouderlingen. (Renkema-Hoffmann, *Naar een nieuwe kerkenraad*, 38.)

¹⁹⁵ C. Trimp, *Ministerium, Een introductie in de reformatorische leer van het ambt* (Groningen: Uitgeverij De Vuurbaak, 1982), 93-94.

¹⁹⁶ Bienen, *Van ambt naar dienst*, 95.

¹⁹⁷ Bienen, *Van ambt naar dienst*, 96.

¹⁹⁸ Bienen, *Van ambt naar dienst*, 97.

¹⁹⁹ Leon van den Broeke en Eddy van der Borght (red.), *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland*, 261.

²⁰⁰ Bienen, *Van ambt naar dienst*, 97.

²⁰¹ Bienen, *Van ambt naar dienst*, 97.

²⁰² Bienen, *Van ambt naar dienst*, 97.

²⁰³ Runia, *Notities over de ambten*, 48.

toepassen van de tucht voor de gemeente in haar geheel en voor de leden afzonderlijk. Calvijn onderscheidt twee soorten diakenen: de *procureurs* en de *hospitaliers*. De procureurs beheerden in Genève de gelden en zorgen dat het geld ook goed besteed werd aan hen die het nodig hadden. De hospitaliers besteedden daadwerkelijke zorg, verpleging en hulp aan de armen en zieken. Er waren zowel diakenen als diaconessen.²⁰⁴

5.3 De ambtsstructuur in de Nederlandse gereformeerde kerken

5.3.2.1 Convent van Wezel (1568)

Een halve eeuw na de Reformatie vond in 1568 het Convent van Wezel plaats.²⁰⁵ Het Convent was geen synode, geen officiële kerkelijke vergadering, maar een samenkomst in november 1568, aan het begin van de tachtigjarige oorlog in de Nederlanden. Een synode kon niet plaatsvinden omdat de Nederlanden werden bedreigd door de Spaanse koning. Tijdens dit convent werd onder andere gesproken over de ouderlingen en de diakenen. Na het Convent van Wezel, vond er in 1571 toch een synode plaats, namelijk de synode van Emden. In de jaren daarna volgden er meer synodes, namelijk de Nationale Synode van Dordrecht in 1578, de Nationale Synode te Middelburg in 1581 en de Nationale Synode te Den Haag in 1586.

Op het Convent van Wezel werden de inhoudelijke taken van de ambtsdragers in dertien punten besproken. Ouderlingen zijn onderdeel van een kerkenraad of raad van oudsten en de gemeente moet onderverdeeld worden in wijken, ongeacht of er familie van de ouderling in de wijk woont. De ouderlingen bezoeken hun wijk minstens eenmaal per week thuis en vervolgens zo vaak als het de gewoonte is naar de regeling van de kerk. Ze moeten toezien op de levenswandel en vermanend toespreken waar dat nodig is en zullen waken over de gehele gemeente. Het is hun taak de gemeente te houden bij het evangelie en te strijden voor dat wat tegen het evangelie en de Gereformeerde leer ingaat. Daarvoor moeten de ouderlingen ook een onberispelijk leven leiden, zoals Paulus ook heeft voorgeschreven. Ook zullen ze hen bezoeken die kwetsbaar zijn vanwege ziekte en hen troosten. Naast de pastorale zorg moet de kerk ook geleid worden en daarvoor is het ook de taak van ouderlingen om wetten en regels te vormen. Ouderlingen kunnen niet zomaar stoppen²⁰⁶ met hun taak en alle vergaderingen moeten goed worden genotuleerd door een persoon die uit de ouderlingengroep wordt afgevaardigd (scriba).²⁰⁷

De bespreking van de diakenen vond aan de hand van negentien punten plaats. In die negentien punten ging het over de taak, de inhoudelijke invulling van de diakenen: het helpen van de armen en daarvoor aalmoezen verzamelen. Men sprak over de verkiezing van diakenen: op dezelfde wijze als de verkiezing van ouderlingen, waarbij er in het bijzonder gelet moest worden op ijver en trouw. Ook werd er nagedacht over het aantal diakenen en de twee soorten diakenen, zoals Calvijn dat voor zich zag. Diakenen zouden ook helper zijn van de predikant en melden wanneer er zieken zijn. Er moest speciale zorg

²⁰⁴ Brienens, *Van Ambt naar dienst*, 98.

²⁰⁵ Er is onzekerheid over de datering van het Convent van Wezel en ook of dit convent überhaupt heeft plaatsgevonden. De Acta van Emden noemen Wezel niet, de Synode van Dordrecht noemt het Convent van Wezel wel.

²⁰⁶ Op de synode van Dordt en in de latere Dordtse kerkorde wordt er een limiet aan het ambtstermijn gesteld, namelijk in artikel 27: “De Ouderlinghen ende Diakenen sullen twee Jaren dienen / ende alle Jaer sal het halve deel verandert / ende andere in de plaetse gestelt werden / ten ware dat de gheleghentheydt ende t’proffijt van eenighe Kercken anders vereyschte.”

²⁰⁷ Schets Wezel, 1571 via www.kerkrecht.nl

zijn voor vluchtelingen, weduwen en wezen. Rijken in de samenleving moesten worden toegesproken om armen te helpen en waar het kan konden er ook vrouwen geroepen worden om de dienst van diaken te vervullen. En naast het zorgen voor de armen, moesten er ook mensen worden aangesteld die de predikant zouden onderhouden. Tenslotte werd er gesproken over het verlaten van het ambt: een ambtsdrager in de kerk mocht niet zelf en willekeurig zijn ambt verlaten, en ook niet willekeurig worden afgezet.²⁰⁸²⁰⁹

Tenslotte wordt er in het Convent van Wezel ook gesproken over de classes. Toen werd er door de kerken uitgesproken dat het goed was om bepaalde vaste classes of parochies te vormen, zodat het voor elke kerk duidelijk was met welke gemeenten ze samen kon komen en wie ze kon raadplegen als er moeilijkheden zijn.²¹⁰

5.3.2.2 Synodes van 1571 tot en met 1619

Verskillende beslissingen op synodes van Emden, Dordrecht, Middelburg en Den Haag hebben invloed gehad op de ambtsstructuren van die tijd, maar ook op hoe het ambt vandaag in de PKN en NGK is vormgegeven.

In Emden vond op 1571 een nationale synode plaats.²¹¹ Het eerste artikel in de acta van Emden beschrijft dat geen kerk over de andere kerk, geen dienaar van het Woord, geen ouderling of diaken, over de ander heerschappij zou uitvoeren. De kerk is anti-hiërarchisch: op basis van het Woord van God werd besloten de kerk niet van 'bovenaf' te regeren. Dat resulteerde dus in een synodale kerkregering. Dit is ook opgenomen in de latere Dordtse kerkorde, in artikel 84, en de basis voor de huidige ambtsstructuur in de Protestantse kerken.

Met goedkeuring van Prins Willem van Oranje en de Staten-Generaal kwamen afgevaardigden van particuliere synodes en enkele buitenlandse Nederlandse gemeentes van 30 mei tot 21 juni 1581 in synode bijeen te Middelburg. Daar werd besloten om de kerkorde van Dordrecht in te korten en te reviseren. Er waren, in lijn van Calvijn, vier diensten, die van doctor, dienaar van het woord, ouderling en diaken, die in de kerkorde van Middelburg besproken worden in artikel 2 tot en met artikel 19. De doctoren leggen de Heilige Schrift uit en strijden voor de leer en tegen ketterij. De ouderlingen zijn er voor het opzicht. De diaken verzamelt middelen en deelt de middelen ook weer uit aan de armen. De ouderlingen en de diakenen dienen twee jaar.

In 1586 ontstaat de kerkorde van 's-Gravenhage. De lijn van de besluiten van Emden 1571 werd opnieuw vastgehouden en voortgezet. Nieuw is dat de visitatie in naam van de classis kan worden uitgevoerd. Daarnaast is de taakomschrijving van de ouderlingen breder geworden. Het huisbezoek is niet meer speciaal gekoppeld aan de viering van het Avondmaal; ook niet-belijdende leden moeten worden bezocht. De diakenen moeten, wanneer er van overheidswege instellingen voor 'diaconale' arbeid zijn, het contact met de vertegenwoordigers daarvan onderhouden, om de gelden zo goed mogelijk te kunnen verdelen onder de behoeftigen. De taak van de diakenen wordt voor het eerst nadrukkelijk met die van de dienaren des Woords in verband gebracht; de predikanten moeten erop

²⁰⁸ Runia, *Notities over de ambten*, 68.

²⁰⁹ Schets Wezel, 1571 via www.kerkrecht.nl

²¹⁰ Schets Wezel, *Ordinantie 1 colleges en classes*, artikel 2.

²¹¹ Nationaal, omdat de verstrooide kerken van Engeland niet aanwezig waren.

toezien dat de diakenen wekelijks samenkomen onder aanroeping van Gods naam, om te spreken over hun ambtswerk, en eventueel deze vergaderingen bijwonen.²¹²

De kerkorde van Dordrecht uit 1619 ligt aan vele Nederlandse kerkordes ten grondslag. De kerkorde van de PKN is gebaseerd op de kerkordes van de NHK, GKN en de ELK. De kerkorde van de NHK en de GKN is gebaseerd op de kerkorde van Dordrecht, net zoals de kerkordes van de NGK (voor 2023) en de GKv.²¹³

De Kerkorde schrijft over vier diensten. Die van predikant, doctor, ouderling en diaken. De Kerkorde spreekt over de verschillende taken van de verschillende ambten. Het ambt van predikant wordt besproken in Artikel 16. De predikant kent drie categorieën aan werkzaamheden en is ook al te vinden bij het Convent van Wezel: de dienst van het Woord, de dienst van de sacramenten en de regering van de kerk. De predikant is ook ouderling. Dus alles wat aan taken valt onder het ambt van ouderling, behoort ook tot de taken van de Dienaar van het Woord. Maar andersom is dat niet het geval.

De kerkorde van Dordrecht schrijft over de verkiezing van de ouderlingen en diakenen. De taak van de ouderlingen is de kerkelijke discipline, opzicht, huisbezoek²¹⁴, troost en onderwijzing van de gemeenteleden.²¹⁵

Over de diakenen wordt gemeld dat hun dienen bestaat uit twee taken: Het zorgen voor de armen binnen en buiten de gemeente. Daarnaast werken ze samen met de overheid voor de zorg in de diaconale instellingen. Waar er voorheen duidelijk werd dat ouderlingen en diakenen voor een lange tijd geroepen werden tot dit ambt, schrijft de kerkorde van Dordrecht voor dat ouderlingen en diakenen in principe een diensttijd van twee jaar hebben.²¹⁶ De kerkenraad wordt in artikel 37 van de Dordtse Kerkorde omschreven als bestaande uit dienaren des Woords en ouderlingen. De Nederlandse Geloofsbelijdenis zegt (in navolging van de geloofsbelijdenis van de Franse kerken) in artikel 30 echter dat de kerkenraad bestaat uit predikanten, ouderlingen en diakenen.²¹⁷

5.4 Huidige functie ambten

We hebben in de voorgaande paragrafen een beeld gekregen hoe de ambten vorm hebben gekregen en zich ontwikkeld hebben sinds Handelingen 2 met de uitstorting van de Heilige Geest. De PKN en de NGK hebben hun ambtsstructuren in beginsel op Bijbelse principes gegrond. Hofmann-Renkema constateert dat de gereformeerde kerkenraden, dus ook de NGK, grotendeels volgens zestiende eeuwse structuren functioneren.

Classispredikant Van Beelen en dr. Hofmann-Renkema constateren dat er in de huidige tijd bepaalde beelden ontstaan over het ambt. “Als ambtsdrager moet je vooral besturen

²¹² Van Harten-Tip, *De Dordtse kerkorde 1619*, 61.

²¹³ Bakker, *Soo de nutticheydt der Kercken vereyschet*, 85.

²¹⁴ Hier werden huisbezoeken nog gekoppeld aan het vieren van het Heilig Avondmaal. In de kerkorde van Den Haag is die koppeling er niet meer en worden ook niet-belijdende leden bezocht. Predikanten moeten er sinds de kerkorde van Den Haag op toezien dat de diakenen eens per week samenkomen om te spreken over hun ambtswerk.

²¹⁵ A. Van Harten-Tip, *De Dordtse Kerkorde 1619. Ontwikkeling, context en theologie* (diss. Theologische Universiteit Apeldoorn, 2018), 87.

²¹⁶ De kerkorde van Emden is anti-hiërarchisch: op basis van het Woord van God werd besloten de kerk niet van ‘bovenaf’ te regeren. Dat resulteerde dus in een synodale kerkregering. Dit is ook opgenomen in de latere Dordtse kerkorde, in artikel 84.

²¹⁷ Hofmann-Renkema, *Naar een nieuwe kerkenraad*, 49.

en een vergadertijger zijn” of “Als ambtsdrager moet je een voorbeeldgelovige zijn”. Ambtsdragers zijn geroepen om de kerk te bewaren bij het geloof in Jezus Christus in leer en leven.²¹⁸ Ambt heeft iets met herderlijke zorg te maken en het begeleiden van de schapen, in plaats van het heersen over de schapen.²¹⁹

De kerkorde van de PKN en de NGK geven richting aan de taken van de ambten van predikant, ouderling en diaken. Om te beginnen geven ze aanwijzingen voor alle drie de ambten, om vervolgens specifiek in te gaan op de verschillende ambten.

Die volgorde wordt in dit onderzoek ook opgepakt. Afgewisseld van de PKN naar de NGK.

De kerkorde van de PKN zegt het volgende over alle ambten in ordinantie 3-8-1, 3-8-2 en 3.8.3:

“1. De ambtsdragers geven in de uitoefening van hun taken op een zodanige wijze uitdrukking aan hun gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de opbouw van de gemeente dat de bijzondere verantwoordelijkheid van elk van de drie ambten tot haar recht komt.

2. De kerkenraad kan een ambtsdrager een bepaalde taak toevertrouwen en deze op grond daarvan van een deel van de in artikel 9, 10 of 11 genoemde taken vrijstellen.

3. Niemand kan in een gemeente meer dan één ambt dragen”

De roeping tot het ambt in de gemeente geschiedt van Christuswege door de gemeente bij monde van de kerkenraad.²²⁰ Daarmee worden twee dingen onderstreept. Enerzijds dat de ambtsdragers ten diepste niet in dienst van de gemeente staan om haar belangen te behartigen, maar dat ze in dienst genomen zijn door Christus zelf die Heer en Hoofd van de kerk is.²²¹ De hele gemeente is door de Heilige Geest geroepen tot de dienst van het Woord. Maar de kerkenraad draagt zorg voor de samenhang en waakt ervoor dat het uiteindelijke doel van het gemeente-zijn niet uit het oog wordt verloren. Anderzijds onderstreept die roeping ook dat niemand zich het ambt kan toe-eigenen.

De kerkorde van de NGK zegt het volgende over alle ambten in ordinantie B 1.2 tot en met 1.4:

B1.2 De ambtsdragers hebben de taak en de bevoegdheid om namens Christus de gemeente voor te gaan.

B1.3 De relatie tussen de ambtsdragers is collegiaal: de één heeft geen zeggenschap over de ander.

B1.4 Voor het dienen in een van de ambten is een ordelijke roeping nodig.

5.4.1 Predikanten

In de kerkorde van de PKN is een grote overeenkomst en een verschil waar te nemen in het takenpakket van de predikant en de ouderling. De volgende kernbegrippen staan

²¹⁸ Van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus*, 222.

²¹⁹ Hieraan ten grondslag ligt het eerste artikel van de Acta van Emden, na in de kerkordes van 1578, 1581 en 1586 naar het slot van de kerkorde te zijn verplaatst, opgenomen als artikel 84 in de Dordtse Kerkorde. Daarin staat dat geen persoon of instantie over een andere heerschappij zal voeren. Alleen Christus is Hoofd en Heerser van Zijn Kerk. Personen of kerkelijke vergaderingen zijn dit niet, ook niet als plaatsvervangers of vertegenwoordigers van Hem op aarde. (Van Harten-Tip, *De Dordtse kerkorde 1619*, 106)

²²⁰ Ord 3-1-1 van de PKN.

²²¹ Van den Heuvel, *Toelichting op de kerkorde van de PKN*, paragraaf 5.1.

centraal in ordinantie 3.9, waar de taken van de predikant benoemd worden: verkondiging, vieren, pastoraat, voorgaan.

De predikant legt zich in het bijzonder toe op de verkondiging als dienaar van het Woord.²²² Dat wordt vormgegeven in de erediensten, bij rouw- en trouwdiensten, maar ook in de vorm van catechese, toerustingswerk en evangelisatie.

De predikant wordt in veel gevallen aan een gemeente verbonden waar hij of zij samen met de gemeente viert. Dat gebeurt in de kerkdiensten, in het leiden van rouw- en trouwen belijdenisdiensten, het bevestigen van ambtsdragers en in de bediening van de sacramenten.²²³ In de gemeente verkondigt de predikant, gaat hij de gemeente voor in het vieren en bedient hij de sacramenten van de Heilige Doop en het avondmaal. De verkondiging zit ook het onderwijs in de vorm van catechese en toerusting. De predikant leidt niet alleen de zondagse erediensten, maar ook de rouw- en trouwdiensten. De predikant is samen met de ouderling verantwoordelijk voor het opzicht over de leden van de gemeente.²²⁴

De predikant draagt samen met de ouderlingen zorg voor de herderlijke zorg van de gemeente. Dit wordt ook wel het pastoraat genoemd. De predikant maakt een werkverdeling met de ouderlingen met het oog op pastorale zorg in bijzondere situaties.²²⁵

Tenslotte geeft de predikant ook leiding. Dat doet hij of zij allereerst in de kerkenraad.²²⁶ Daarnaast neemt hij of zij ook deel aan de meerdere vergaderingen, samen met de ouderlingen.

De kerkorde van de NGK beschrijft de invulling van het ambt als predikant bondig in ordinantie B3. De predikanten worden opgeleid door de Theologische Universiteit in Kampen en Utrecht. De opleiding gebruikt daarbij 'Het basisdocumenten van de predikant binnen de GKv'.²²⁷ Daarin wordt het profiel van een gereformeerde dominee geschetst. Het basisdocument is uitgebreider dan de beschrijving in de kerkorde. De kerkorde beschrijft de volgende taken: Verkondigen, beschermen, bedienen, ondersteunen.

De predikant is degene die het Woord van God verkondigt. Het basisdocument voegt er aan toe dat het werk zowel in de publieke erediensten, als bij de gelovigen thuis plaatsvindt.²²⁸ Ook is het de taak van de predikant om de gemeente te beschermen tegen vervalsing van het evangelie. Daarom behoort de predikant 'zuiver en volledig' te preken. Ze weerleggen dwalingen met Gods woord, ontmaskeren de vruchteloze praktijken van de duisternis en roepen de gemeenteleden op het voorbeeld van God na te volgen en als kinderen van het licht de weg van de liefde te gaan.²²⁹

²²² M. Assink, *De praktijk van de ambten* (Hilversum: Uitgeverij De Vuurbaak, 2018), 34.

²²³ Dat is de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal.

²²⁴ Hoe het opzicht vorm zou moeten krijgen is te vinden in Ord. 10 van de kerkorde van de PKN.

²²⁵ Assink, *De praktijk van de ambten*, 34.

²²⁶ Ord 1-6-4 van de PKN.

²²⁷ "Deze wordt opgesteld door de Predikantenvereniging|CGMV t.b.v. de predikanten in de GKv. Dit profiel is nog niet geactualiseerd naar de recent ontstane NGK. Wel heeft het bestuur van PV|CGMV al een jaar of drie een predikant uit de voormalige NGK vertegenwoordigd." Mailwisseling met de directeur Martin van Eerde, 17 mei 2023.

²²⁸ Basisdocument predikanten, 5.

²²⁹ Basisdocument predikanten, 5.

In de erediensten bedient de predikant ook de sacramenten,²³⁰ omdat die een zichtbare vorm zijn van het Woord van God.²³¹

De predikant ondersteunt tenslotte de ouderlingen en diakenen in hun taak. Het basisdocument voegt hier aan toe dat de predikant gemeenteleden bezoekt en de zieken troost.²³² Ook maakt de predikant de jeugd van de kerk en anderen die door God geroepen worden, vertrouwd met de Heilige Geschriften, die hun wijsheid kunnen geven, zodat ze gered worden door het geloof in Christus Jezus. En samen met de ouderlingen is de predikant verantwoordelijk voor de kerkelijke tucht.

5.4.2 Ouderlingen

De kerkorde van de PKN beschrijft de taken van de ouderling in ordinantie 3-10. Daar beschrijft zij de 'algemene' taken van de ouderling, de gezamenlijke taken met de predikant en de extra taken van een ouderling-kerkrentmeester. De ouderling draagt bij aan de opbouw van de gemeente. Dat is het kader waarin de ouderling handelt in de gemeente. Hij of zij draagt zorg voor de gemeente en samen met de predikant draagt de ouderling ook herderlijke zorg en bezoekt hij of zij de leden van de gemeente. Ook rusten ouderlingen de gemeente toe. De ouderlingen dragen medeverantwoordelijkheid voor de bediening van het Woord en de sacramenten.²³³ Daarnaast is zij geroepen om de kerk te dienen, bijvoorbeeld als afvaardiging in een meerdere vergadering.

Aan ouderling-kerkrentmeesters is de verzorging van de vermogensrechtelijke aangelegenheden van de gemeente en het bijhouden van de ledenregistratie en van het doopboek, het belijdenisboek en het trouwboek toevertrouwd.²³⁴

De kerkorde van de NGK beschrijft de inhoud van het ambt van ouderling als volgt in ordinantie B14, ambt van ouderling:

- De ouderlingen geven leiding aan de opbouw van de gemeente als lichaam van Christus.
- De ouderlingen zijn verantwoordelijk voor het kerkelijk toezicht op de leden van de gemeente. Zij zoeken hen op en moedigen hen aan tot een leven met de Heer.
- De ouderlingen zien toe op de ambtsdienst van elke ambtsdrager. In het bijzonder waken zij over de verkondiging van het Woord van God en de bediening van de sacramenten. Ook zien zij toe op de overige werkers in de kerk.
- De ouderlingen kunnen taken onderling verdelen. Ook kunnen zij zich laten bijstaan door andere gemeenteleden of door een kerkelijk werker.

²³⁰ In de NGK zijn dit de sacramenten van doop en avondmaal.

²³¹ Basisdocument predikanten, 5.

²³² In de kerkorde van de GKv (2014) werd de herderlijke zorg aan de gemeente nog wel opgenomen. Net zoals de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de tucht.

²³³ Hier kan gedacht worden aan de medeverantwoordelijkheid tijdens de eredienst, die gesymboliseerd wordt door de handdruk tussen ouderling en predikant voor en na de dienst. Maar ook de rol die een ouderling vervult tijdens de viering van het Heilig Avondmaal, namelijk het opzicht en toezicht.

²³⁴ Deze taken zijn toevertrouwd aan de ouderling-kerkrentmeester en de andere kerkrentmeesters in het college van kerkrentmeesters (CvK).

5.4.3 Diakenen

De inhoudelijke taak van het ambt van diaken wordt in de kerkorde van de PKN als volgt beschreven in ordinantie 3-11. Ook het ambt van diaken is tot opbouw van de gemeente, maar is gespecificeerd: namelijk met het oog op haar dienst in de wereld. En een diaken is ook lid van de kerkenraad.²³⁵

De diakenen zorgen. Zij zorgen voor bijstand en bescherming voor hen die dit nodig hebben, ze ondersteunen initiatieven die gericht zijn op het bevorderen van het maatschappelijk welzijn.²³⁶ Daarnaast heeft de diaken een liturgische taak.²³⁷ Hij of zij is ambtelijk tegenwoordig in de eredienst, heeft de leiding over het inzamelen van de liefdegaven en dient en nodigt aan de tafel van de Heer wanneer er Heilig Avondmaal wordt gevierd. Vanuit het Nieuwe Testament is er een verbinding tussen de spijziging van de behoeftige broeders en zusters en de viering van het Heilig Avondmaal, bijvoorbeeld in Handelingen 2. De rijke gemeenteleden brachten van hun overvloed zoveel eten en drinken mee, dat ook de arme broeders en zusters daarvan konden eten.²³⁸ De diakenen traden actief op voor de inzameling en het uitdelen van deze gaven, in de vorm van eten en drinken. In de loop van de Middeleeuwen brachten gemeenteleden geld mee in plaats van eten. Gaven van lof en dankbaarheid. Diakenen delen uit, wat de door Christus te voorschijn geroepen wederliefde van de gelovigen aan de tafel brachten.²³⁹

Daarnaast rust de diaken de gemeente ook toe en roept haar op om gehoor te geven aan haar diaconale roeping en staat haar bij bij sociale vraagstukken.

Net als ouderlingen dient ook de diaken de kerk in bijvoorbeeld als afvaardiging in een meerdere vergadering. En samen met de diaconale rentmeesters is de diaken verantwoordelijk voor de verzorging van de vermogensrechtelijke aangelegenheden van de diaconie.

De inhoudelijke taak van het ambt van diaken wordt in de kerkorde van de NGK als volgt beschreven in ordinantie B15, ambt van diaken:

- De diakenen stimuleren de gemeente om, gedreven door Gods liefde voor de wereld, goed te doen aan alle mensen.
- De diakenen geven zorg aan de leden van de gemeente die in hun leven moeite ervaren. Ze bieden hun troost en praktische ondersteuning.

Een diaken is in de NGK niet per definitie ook lid van de kerkenraad.

Bij minder dan twee ouderlingen besluit de regionale vergadering wat de gevolgen zijn.²⁴⁰ Maar er zijn geen gevolgen wanneer er geen diakenen meer zijn, want de diaken kan vervangen worden door de ouderling. (B19 kerkorde NGK.)

²³⁵ Dat betekent niet dat een diaken zich beperkt tot de diaconale agendapunten. Diakenen denken mee over hoe je de gehele gemeente laat getuigen van de gerechtigheid van God en dat zij pleitbezorger kunnen zijn voor hen die geen helper hebben. Dat doel wordt niet enkel gehaald tijdens de collecte, maar in heel het beleid van de gemeente.

²³⁶ Dat hangt dus af van de diaconale vragen die leven in de omgeving van de gemeente en de diaconale talenten die in de gemeente aanwezig zijn. Staat de gemeente bijvoorbeeld in de buurt van een asielzoekerscentrum, dan ligt daar waarschijnlijk een hulpvraag.

²³⁷ Van de Heuvel, *De Hervormde Kerkorde, een praktische toelichting onder verwerking van de uitspraken van de Generale Commissie voor de behandeling van Bezwaren en Geschillen*, 356.

²³⁸ Trimp, *Zorgen voor de gemeente*, 174.

²³⁹ Trimp, *Zorgen voor de gemeente*, 176.

²⁴⁰ De regionale vergadering krijgt in die situatie veel zeggenschap, waarbij ze de gemeente in feite drie keuzes voorleggen: nieuwe ouderlingen werven, samenvoegen of opheffen.

5.5 Deelconclusie

Vanuit het Nieuwe Testament zien we verschillende taken ontstaan, al bij de komst van Jezus Christus. Bijvoorbeeld de apostelen van Jezus. Maar ook later: de uitzending van de twaalf en de zeventig en apostelen. Bij de vorming van gemeenten onder leiding van onder ander Paulus zien we oudsten/opzieners en helpers ontstaan, maar ook een groep die speciale zorg draagt voor weduwen of de specifieke groep oudsten in Jeruzalem.

Vanuit de ontwikkeling van de kerk ten tijde van het Nieuwe Testament naar de vroege kerk zien we dat twee taken worden doorgezet: De dienst van oudsten/opzieners en helpers blijven bestaan. Er verschijnt wel een 'nieuw ambt' en dat is het ambt van de Episkopos die later bisschop genoemd werd. Hij die het Woord verkondigt in de eredienst. In de tweede eeuw is men geneigd aan een persoon te denken wanneer men spreekt over de opziener. Dan ontstaat er ook een hiërarchie. De bisschop als representant van Christus en opvolger van de apostelen. Lager in hiërarchie staan de oudsten, die later priesters werden genoemd en de helpers, die diakenen werden. In de vroege kerk ontstond de invulling van de taken ook vanuit de liturgie. De bisschop had daar met name een onderwijzende taak.

Ten tijde van de Reformatie vindt er een schisma plaats, wat ook invloed heeft op de invulling van de ambten. Er komt een grote nadruk op het algemeen priesterschap. Het draait niet enkel meer om de 'geestelijken', maar juist om allen die door de Heilige Geest deel hebben aan de zalving van Christus. De hiërarchie maakt plaats voor gelijkheid en gezamenlijkheid. De taak van de oudsten en opzichters, bisschop en priester en later opnieuw die van de oudsten en opzichters blijft wel hetzelfde: namelijk de gemeente bewaren bij haar Heer in wie zij geloven.

De zestiende eeuwse synodes en kerkorden hebben veel invloed op de kerkorden van de NGK en de PKN. De anti-hiërarchische besluiten die genomen zijn tijdens de synode van Emden, zien we terug in artikel B1.3 van de kerkorde van de NGK. De in 's-Gravenhage genomen besluitvorming om huisbezoeken niet enkel te koppelen aan het avondmaal zien we terug in de beide kerkordes, Ord. 3-10 van de kerkorde van de PKN en B14 van de kerkorde van de NGK. Ook is te zien dat in de huidige kerkorde de predikant taken vervult die een ouderling ook vervult, maar de ouderling niet alle taken vervult die een predikant vervult, zoals dit ook in de Dordtse Kerkorde te lezen is.

Kijkend naar de taak van de diakenen zien we bewegingen van verbreding en versmalling plaatsvinden. In het Nieuwe Testament kan het werk van de diakenen/helpers worden opgevat in de ruimste zin van het woord. Ze zijn in alles de helpers. In de vroege kerk zien we de invulling van de taken van de diakenen gebaseerd op de liturgie. De taken van de diakenen blijken veelzijdiger te zijn dan enkel de armenzorg, want ook in de liturgie hebben ze een dienende rol. In de tijd van de Reformatie lijkt de invulling van de diakenen in zekere mate te versmallen. Calvijn onderscheidt twee soorten diakenen: *de procureurs* en de hospitaliers. Diakenen hebben enerzijds de taak om gelden te beheren en goed te besteden, anderzijds hebben ze ook de taak om de handen uit de mouwen te steken.

De onderwijzende taak die we in de vroege kerk bij de bisschop zien, zien we in de reformatie bij de predikanten en zien we ook nu nog in de huidige kerkorden van de PKN en de NGK. Dat doen zij in het voorgaan, in het bedienen van de sacramenten, maar ook in het geven van catechese en andere vormen van toerusting.

In het convent van Wezel zien we dat de ouderlingen naast het bewaren van de gemeente bij Christus en Zijn Woord, er ook oog komt voor herderlijke zorg. Dat lijkt een toevoeging

te zijn op de taken van een ouderling/oudste/opzichter in tijden van het Nieuwe Testament en de vroege kerk. Die taak van herderlijke zorg en huisbezoeken brengen zien we opkomen in de Reformatie, expliciet genoemd in het convent van Wezel en ook in de kerkorde van Dordrecht. En in zekere mate is deze ook te vinden in de kerkorde van de PKN.

	Discipelen De zeventig Apostelen De zeven	Oudsten Presbuteroi Priesters	Opzichters Episkopoi Bisschop	Diakenen Diakonoi Helpers
NT	<ul style="list-style-type: none"> - Specifiek geroepen in die tijd, waar na overlijden niet opnieuw iemand voor de desbetreffende functie werd gekozen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bewaren de gemeente bij haar Heer. - Gelijk aan elkaar (met uitzondering van de bestuurders in Jeruzalem) - Onderscheid van de gemeente door leeftijd, gezag of ambt van leidinggeven - Hetzelfde als de episkopoi 	<ul style="list-style-type: none"> - Bewaren de gemeente bij haar Heer. - Gelijk aan elkaar (met uitzondering van de bestuurders in Jeruzalem) - Onderscheid van de gemeente door leeftijd, gezag of ambt van leidinggeven - Hetzelfde als de presbuterio 	<ul style="list-style-type: none"> - Speciale gaven van delen en dienen, niet alleen voor armen. - Moesten aan dezelfde voorwaarden voldoen als die van de oudsten/opzichters.
Vroege kerk	x	<ul style="list-style-type: none"> - De priesters bedienden de eucharistie. - Verantwoordelijk voor het leiden van het plaatselijke kerkelijke leven. 	<ul style="list-style-type: none"> - De bisschop werd het middelpunt van de viering en de kerkelijke organisatie - Representant van Christus, opvolger van de apostelen. - Bewaart de gemeente bij het geloof in Christus. - Geven van onderwijs 	<ul style="list-style-type: none"> - Grote rol in de liturgie - Helper van de bisschop en priester.

	Discipelen De zeventig Apostelen De zeven	Oudsten Presbuteroi Priesters	Opzichters Episkopoi Bisschop	Diakenen Diakonoï Helpers
Reformatie	x	<ul style="list-style-type: none"> - Luther: Openbare ambt van Woord en sacrament en helpers van dit openbare ambt: Ouderlingen, kerkrentmeesters, diakenen en kerkmusici. - Bucer: Oudsten waren verantwoordelijk voor het opzicht, tucht en pastorale zorg. - Calvijn: Ouderlingen geven zielzorg, besturen, leiden en passen de tucht toe 	<ul style="list-style-type: none"> - Luther: Bisschopsambt verschilt per land. - Bucer: - Calvijn: Predikant die het evangelie uitlegt, onderwijs en doorgeeft. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zorgdragen voor de armen in de gemeente - Bucer: presbyters van de derde soort, noodzakelijk voor alle kerken. Gaven ontvangen en uitdelen - Calvijn: Diakenen, onderverdeeld in <i>procureurs</i> en <i>hospitaliers</i>.
Wezel en de 16e eeuwse synodes	x	<ul style="list-style-type: none"> - Wezel: Ouderlingen, waarbij nadruk ligt op pastoraat, het opzicht en besturen. - Synodes: Ouderlingen zijn verantwoordelijk voor het kerkelijke discipline, opzicht, huisbezoek, troost en onderwijzing. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wezel: Dienaar van het Woord zorgt voor de verbreiding van Gods eer, de zuivere bediening van Gods woord en de opbouw van de kerk. Alles niet voor eigen begeerte of om heerschappij te voeren - Synodes: Predikant 	<ul style="list-style-type: none"> - Wezel: Diakenen, ontvangen van gelden en daarmee de armen, vluchtelingen, weduwen en wezen helpen met middelen, maar ook vertroosten. En zijn daarnaast helpers van de predikant in het doorgeven van nood. - Synodes: Diakenen zorgen voor armen binnen en buiten de gemeente en werken samen met de overheid in de zorg voor diaconale instellingen.

	Discipelen De zeventig Apostelen De zeven	Oudsten Presbuteroi Priesters	Opzichters Episkopoi Bisschop	Diakenen Diakonoï Helpers
Nu	x	<ul style="list-style-type: none"> - PKN: Ouderlingen zijn verantwoordelijk voor de herderlijke zorg, het opzicht, ambtelijke tegenwoordigheid en medeverantwoordelijkheid voor de bediening van het Woord en sacramenten tijdens de eredienst. - NGK: Leiding, kerkelijk toezicht, ambtsdienst en medeverantwoordelijk voor woordverkondigingen sacramenten. 	<ul style="list-style-type: none"> - PKN: Predikant die verantwoordelijk is voor de verkondiging van het Woord en de bediening van Sacramenten. Tevens de herderlijke zorg en het opzicht. - NGK: Predikant die verantwoordelijk is voor de prediking van het Woord en bediening van de sacramenten, Opbouw en bescherming van de gemeente. 	<ul style="list-style-type: none"> - PKN: Diakenen hebben een grote rol in de liturgie, ze zamelen gelden in en besteden het om te zorgen voor bijstand, verzorging en bescherming. Ze rusten de gemeente toe. - NGK: Toerusten van de gemeente en zorg verlenen in de gemeente aan hen die moeite ervaren.

H6 | Conclusie

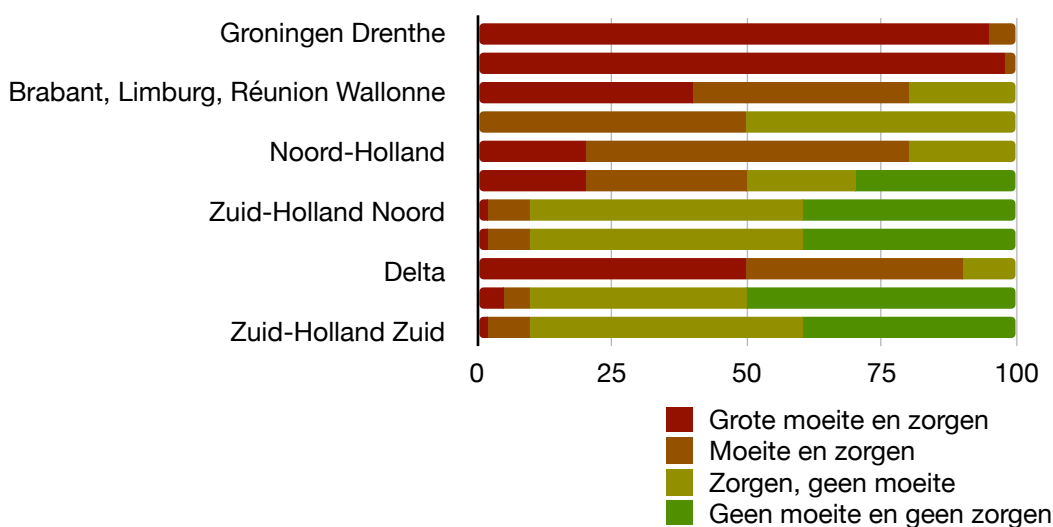
In dit hoofdstuk zal deze scriptie komen tot een beantwoording van de hoofdvraag: “Wat zijn de gevolgen van het tekort aan ambtsdragers in de Protestantse Kerk in Nederland en de Nederlandse Gereformeerde Kerken voor de wijze van kerkregering en het kerkzijn van plaatselijke gemeenten?”

De cijfers

Allereerst kan er geconcludeerd worden dat er een tekort is aan ambtsdragers in de Protestantse Kerk in Nederland en in de Nederlandse Gereformeerde Kerken. Het aantal predikanten dat binnen nu en 5 jaar met emeritaat gaat is 36% in de PKN en 32% in de NGK, er zijn steeds minder theologiestudenten en ook minder proponenten, waardoor er minder mensen predikant worden. Het percentage predikanten rond de 30 jaar is in de PKN 1% en in de NGK nog geen 1%. In de PKN neemt het aantal predikanten in negen jaar af met 37,58%. De terugloop van het aantal gemeenten ligt veel lager, namelijk op 21%. Kijkend naar het aantal gemeentes binnen de PKN en de 21% krimp die verwacht wordt, kan geconcludeerd worden dat er een tekort ontstaat van 150 predikanten wanneer iedere gemeenten een eigen predikant zou hebben.²⁴¹

In de NGK zijn er op dit moment 312 predikanten. Over tien jaar is 44% van die predikanten op een leeftijd om met emeritaat te mogen. Het SKW schat in dat er in tien jaar ongeveer 80 nieuwe predikanten bij komen. Dat betekent dat er in 2033 ongeveer 255 predikanten zijn. De daling van het aantal kerken in de NGK is niet bekend. Maar dat er een tekort ontstaat is zonder twijfel. In een korte tijd gaat er een grote groep met emeritaat.

Ook is het tekort aan ouderlingen en diakenen onderzocht. Voor de PKN is dit met behulp van de classispredikanten in kaart gebracht. Voor alle classes geldt dat zij zich zorgen maken over het al aanwezige of toekomstige tekort aan ouderlingen en diakenen. De classes Groningen - Drenthe, Friesland, Delta en Brabant-Limburg-Réunion Wallonne

Ouderlingen en diakenen te kort in beeld, PKN

²⁴¹ Hier gaat het niet om predikanten die voor een bepaald fte beschikbaar zijn. Enkel een predikant voor een gemeente. Hier zijn de pioniersplekken die wellicht een gevestigde gemeente willen worden, niet mee gerekend.

hebben nu al grote moeite met het vinden van ambtsdragers. Daarna volgen Flevoland-Overijssel, Noord-Holland en Gelderland Zuid-Oost. De gemeenten waar men nog weinig moeite en zorgen kent zijn de classis Zuid-Holland Zuid, Veluwe, Utrecht en Zuid-Holland Noord.

Verschillende classispredikanten zien in hun regio dat met name gemeenten met een Gereformeerde Bondssignatuur het minste 'last' hebben van het tekort aan ouderlingen en diakenen. Daar wordt bijvoorbeeld tijdens verkiezingen nog op tal gezet. Ook signaleren een aantal classispredikanten dat het niet alleen kleine gemeenten zijn die moeite hebben om de ambten te vervullen, maar ook steeds meer grote gemeenten moeite hebben om vacatures te vervullen.

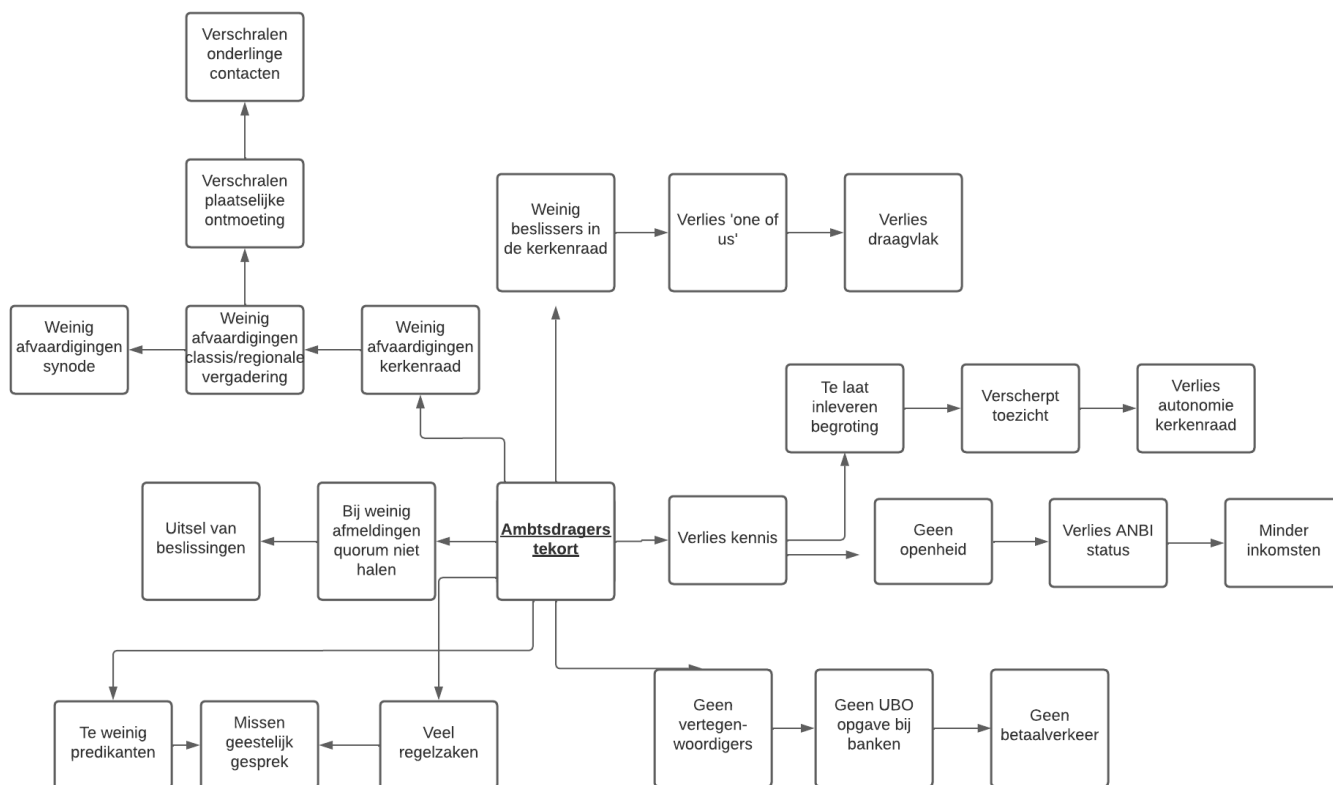
In 2019 is er onderzoek gedaan naar het aantal ambtsdragers (ouderlingen en diakenen) in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv). 43% van de toenmalige GKv gemeenten hebben de enquête ingevuld. Dat waren gemeenten van een totaal aan 56 gemeenteleden tot 1826 gemeenteleden. 22% van de ouderlingenvacatures werd toen niet vervuld. 12% van de diakenenvacatures werd toen niet vervuld. Door de veelzijdigheid van het aantal gemeenten die deel hebben genomen aan het onderzoek, kunnen de percentages voor representatief worden aangenomen.

Er is een tekort aan ambtsdragers in de PKN en de NGK, zowel voor het ambt van predikant, als voor het ambt van ouderling en diaken. Dit tekort lijkt voor alle ambten toe te nemen t.o.v. eerdere jaren.

Kerkregering

In de PKN en NGK zij het de ambtsdragers die leiding geven aan de gemeente. Dat is een bijzondere manier van leidinggeven. De kerk is namelijk geen bedrijf met een CEO, maar onderdeel van een kerkgenootschap. Christus is daar het hoofd en regeert zijn kerk. De leiding ligt in handen van ambtsdragers. De ambten zijn gelijk aan elkaar en er is geen hiërarchie. De PKN en NGK zijn presbyteriaal-synodale kerkgenootschappen en deze worden geregeerd door middel van ambtsdragers in vergaderingen. Het geconstateerde tekort aan ambtsdragers heeft invloed op de leidinggevende taken van de ambtsdragers. In het Nieuwe Testament ontstaat en groeit de gemeente. Die gemeente moet geleid en verzorgd worden en zo ontstaan er taken die vervuld worden om de gemeente te leiden en te verzorgen. Met een tekort aan ambtsdragers komt het leidinggevende aspect in gevaar. De beweging die plaatsvindt lijkt op een kettingreactie: 'Als dit, dan dat, met als gevolg dat.'. Die reactie begint altijd met dezelfde bron: een tekort aan ambtsdragers. Uiteindelijk zijn de gevolgen: het verlies van draagvlak, het verlies van autonomie in de kerkenraad, het versralen van onderling contact in de regio en zelfs landelijk, te weinig afgevaardigden bij de synode, uitstel van beslissingen, missen van geestelijk gesprek, minder inkomsten, geen betaalverkeer.

Schematisch weergegeven ziet dit er als volgt uit:

Kettingreactie ambtsdragers tekort op leidinggeven.

Het tekort aan ambtsdragers betekent niet dat de gemeente stuurloos is geworden. Gemeenten kunnen een tijd functioneren zonder predikant en er zijn voorbeelden in de PKN waar gemeenten na gebruik van 'noodmaatregelen', zoals beschreven in ord. 4-6-5 of generale regeling 12-2-2, toch opkrabbelen en na verloop van tijd toch weer een gevulde kerkenraad hebben.²⁴² En ook gemeenten die als stroming bij het congregationalisme passen, waarbij de leden van de gemeente de bevoegdheid hebben om eigen zaken te regelen en daarbij de autoriteit van ambtsdragers niet behoeven, kunnen als gemeente goed functioneren.

Kerkzijn

Samen met Schaeffer en de Kerkorde van de PKN is een kader gegeven wat onder kerkzijn besproken wordt. Het gaat om liturgie, sacramenten, viering van erediensten, herderlijke zorg, vorming en toerusting, missionaire arbeid en diaconale arbeid. De invloed van het tekort aan ambtsdragers heeft invloed op al deze aspecten.

De realiteit wijst uit dat de impact het snelst merkbaar is bij de vorming, toerusting en missionaire arbeid. Dat valt als eerste weg, omdat men met moeite de lopende zaken kan bemensen en organiseren. Er blijkt geen tijd en ruimte te zijn om inhoudelijk na te denken over zaken of buiten de kerkmuren te kijken. Dit fenomeen is ook al te zien bij het leidinggeven, waar het geestelijke gesprek in de kerkenraad wegvalt.

Bij de bediening en het vieren van de sacramenten ontstaan er ook moeilijkheden door de tekorten van predikanten, maar ook ouderlingen. Wanneer een gemeente geen eigen predikant heeft en er geen predikant op het preekrooster staat, kan er geen avondmaal of

²⁴² Interview Jaap van Beelen op 13 juli 2023.

doop gevierd worden. De oplossing van de NGK om in geval van nood ook de ouderling bevoegd te maken om het avondmaal te bedienen, is slechts een tijdelijke oplossing en doet niets aan het permanente probleem van het komende predikanten tekort. Ook het ter doop houden van kinderen en volwassenen kan met het tekort problemen geven. En daarmee kan er geconcludeerd worden dat het lastiger wordt om aan de Bijbelse oproep van dopen en het breken van brood en drinken van de beker te voldoen.

Alle erediensten, ook de diensten waar deze sacramenten vorm krijgen, zijn onder de verantwoordelijkheid van de kerkenraad, zichtbaar in de ambtelijke aanwezigheid. Maar wie draagt de verantwoordelijkheid als er niet incidenteel, maar structureel te weinig ambtelijke aanwezigheid is?

De herderlijke en diaconale zorg voor en vanuit de gemeente komt op de schouders van een kleine groep mensen terecht, of zelfs bij onderling pastoraat en diaconaat. Met de toegenomen individualisering is de kans klein dat de herderlijke zorg en ook de financiële zorg goed tot zijn recht komt. Daarnaast gaat er ook kennis verloren. De kans bestaat dat de diaconie geen kennis meer over systemen als UBO heeft, wat zorgt voor financiële gevolgen voor de gehele gemeente. Er wordt veel kennis en kennis door de samenleving van de ambtsdragers verwacht. Te denken valt aan de ANBI-wet, de eisen van *good governance*, het programma FRIS, de ingewikkelde procedure bij banken als er bestuursmutaties plaatsvinden, de AVG, “groene kerk” en “veilige kerk”.

Oplossingsrichtingen

De cijfers liegen er niet om: er is en er ontstaat een steeds groter tekort aan ambtsdragers in de beide kerkgenootschappen. Dat heeft gevolgen op het kerkzijn. De oplossingen die al vermeld staan in de kerkorde of in de nota ‘*Lichter ingevuld*’, maar ook de nota NBC uit 1990, zijn oplossingen die op de korte termijn uitkomst bieden. Op de lange termijn is er meer verandering nodig om een bloeiende gemeente van Christus te blijven zijn. ‘Kant en klare’ oplossingen zijn er in dit onderzoek niet, maar wel oplossingsrichtingen.

Die oplossingsrichting wordt gezocht in de onderzochte ambtsstructuur. In de vroege kerk ontstond het onderscheid tussen de *presbuteroi* en de *episkopoi*, namelijk de priester en de bisschop. Pas later kreeg de bisschop de status van ‘alleenheerser’. Zij kende veel overeenkomsten, maar het verschil was dat de priester de leiding had over de plaatselijke gemeente en de bisschop over een groter gebied met verschillende plaatselijke gemeenten. In de huidige tijd kan dit betekenen dat de kerkelijke werkers en een deel van de predikanten de taken van de toenmalige priester dragen en dat een kleine groep predikanten de functie als bisschop bekleden, met in achtneming van het anti-hierarchisch besluit ten tijde van de Synode van Emden van 1571. De ‘priesters’ verzorgen de herderlijke zorg, de diaconale arbeid, de erediensten en de missionaire arbeid. De ‘bisschoppen’ verzorgen en bedienen de sacramenten en de vorming en toerusting. De diakonoi krijgen een prominentere rol, net als in de vroege kerk.

In Handelingen 6 wordt er geschreven over ‘de zeven’. Zij hielden toezicht op een goede gang van zaken binnen de gemeente en een eerlijke verdeling van het voedsel. Die aanstelling vond plaats omdat er problemen ontstonden rondom de weduwen. Eenmalig en tijdelijk. Iets wat in de huidige tijdsgeest ook zou passen. Uit onderzoek van Jaap van Beelen, maar ook van Hans Schaeffer bleek al dat gemeentelieden opzien tegen het commitment wat je voor vier jaar aangaat als ambtsdrager.²⁴³ Steeds meer gemeentelieden staan veel meer open voor projectmatige taken.

²⁴³ In ‘Als ambten en functies niet meer worden vervuld’ en ‘Ambtsdragers in beeld’.

Daarnaast spreekt Jezus ook over de uitzending van de zeventig discipelen. Zij werden twee aan twee uitgezonden. Uit onderzoek van Jaap van Beelen blijkt dat er geregeld mensen 'nee' zeggen tegen het ambt, omdat gemeenteleden het idee hebben dat ze helemaal klaar moeten zijn voor het ambt en alles moeten beheersen. Wanneer een ambtsdrager zijn verantwoordelijkheden kan delen met iemand anders, kan dit spanning verminderen en wellicht ook bijvoorbaat afwijzing tegen het ambt verminderen.

Wat classispredikanten ook aangegeven is dat het tekort aan ambtsdragers minder speelt in de Gereformeerde Bond van de PKN en dat dit te maken heeft met hun verstaan en besef van roeping. Onderwijs over roeping, over het ambt in de eredienst kan een oplossingsrichting zijn. Juist in de eredienst, omdat in de liturgie een verzamelwoord is voor een set praktijken die mensen doen - en waarbij door het doen ervan, er iets gebeurt.²⁴⁴

Ten tijde van de synode van 's-Gravenhage en Dordrecht was de ambtstermijn van ouderlingen en diakenen twee jaar, in plaats van de vier jaar die we in de PKN en NGK kennen. Mensen willen zich in deze huidige tijd niet lang verbinden, ook niet aan het ambt.²⁴⁵ Een tweejarig commitment kan drempelverlagend zijn.

Sinds 2018 kent de PKN 11 classes en daarmee is de classis gecentraliseerd. Onderlinge ontmoeting ligt veel meer in handen van de plaatselijke kerken en de ring, dan bij de classicale vergadering. In de moeilijkheden die ontstaan vanwege het tekort aan ambtsdragers, zou het juist helpend zijn als er meer onderling contact is tussen de verschillende plaatselijke gemeenten. De kerkorde van de PKN en NGK geven ruimte om elkaar te ondersteunen, maar die mogelijkheid mag verdiept worden. Wanneer er in een regio twee bloeiende gemeenten zijn, met voldoende ambtsdragers en er is een kleine dorpsgemeente die graag de zondagse erediensten wil blijven beleggen in hun eigen dorp en kerkgebouw, dan moet de eerste mogelijkheid zijn om een ambtsdrager uit de bloeiende gemeente af te vaardigen om ambtelijk aanwezig te zijn in de eredienst van de dorpsgemeente. Zo kan de dorpsgemeente zelfstandig blijven, maar met ambtelijke ondersteuning van de buurgemeenten. Samenwerking betekent dan niet direct samen gaan en de plaatselijke gemeente blijft zelfstandig.

De gevolgen door het tekort aan ambtsdragers in de PKN en de NGK voor de wijze van kerkregering en het kerkzijn van plaatselijke gemeenten zijn merkbaar en voelbaar. De cijfers en de gevolgen zijn niet aangenaam. De oplossingsrichtingen kunnen meer permanente oplossingen geven voor het ontstane probleem. Het is goed dat er steeds meer aandacht is voor het te kort aan ambtsdragers en dat maakt de kerk bewust. Bewust van haar positie, bewust van haar afhankelijkheid aan elkaar en aan Christus zelf. Hij is de wijngaardenier, het Hoofd, de CEO van de Kerk en roept Zijn volgelingen om te werken in Zijn wijngaard, onderdeel te zijn van Zijn lichaam, zijn bedrijf.

"Als de HEER het huis niet bouwt, vergeefs zwoegen de bouwers;". Hij leidt Zijn Kerk!

²⁴⁴ Schaeffer, *Kerk om te vieren*, 166.

²⁴⁵ Masterscriptie N.I. De Ronde, *Het waarom van het ambt* (juli 2020), 11.

H7 | Resultaten discussie

7.1 Onvolkomenheden

In dit onderzoek worden twee kerkgenootschappen bekeken. Zelf ben ik, de onderzoeker, belijdend lid van de PKN en belijdend gastlid van de NGK. Hierdoor zou het kunnen zijn dat de stukken over de PKN en NGK niet volledig objectief weergegeven zijn.

Daarnaast is er verkeerd ingeschat hoe lastig het soms kan zijn om aan goede bronnen te komen. Met name het verzamelen van gegevens over het tekort aan predikanten in de NGK en het tekort aan ouderlingen en diakenen in de PKN heeft veel tijd gekost. Het zelf verzamelen van data maakt dat je altijd afhankelijk bent van anderen die gegevens beheren. Daar is in het korte tijdsbestek wat vrij gepland is in de master, eigenlijk geen tijd voor.

Gezien het feit dat ik nooit kerkrechtelijk onderzoek heb gedaan of heb gehad tijdens de opleiding, had er meer tijd in het onderzoeksplan ingepland kunnen worden voor het verdiepen in dit vakgebied.

7.2 Vervolgonderzoek

Aan de hand van dit onderzoek kan onderzoek worden gedaan naar de exacte cijfers van het tekort aan ambtsdragers in de PKN, zodat dit goed in kaart gebracht kan worden. Vervolgens kunnen verschillen verklaard worden en wordt het ook meer duidelijk waarom sommige regio's en kerken meer worstelen met het werven van ambtsdragers en anderen minder.

Daarnaast kan er onderzoek worden gedaan naar de verschillen in motieven om 'nee' te zeggen tegen het ambt in de NGK en de PKN. En heeft dit te maken met de verschillen in kerkgenootschap en identiteit of zijn er andere redenen?

Tenslotte zou dit huidige onderzoek ook uitgebreid kunnen worden, waardoor oplossingen niet enkel bij oplossingsrichtingen blijven, maar ook onderzocht wordt of en hoe de oplossingen uitvoerbaar zijn.

Bibliografie

Primaire bronnen

Acta van het Convent van Wezel 1568 (<http://kerkrecht.nl/node/3236>).

Acta van de particuliere Synode van Emden 1571 (<http://kerkrecht.nl/node/5942>).

Kerkorde van de Synode van Middelburg 1581 (<http://www.kerkrecht.nl/node/5862>)

Kerkorde van de Synode van 's-Gravenhage 1586 (<http://www.kerkrecht.nl/node/6054>)

Kerkorde van de Synode van Dordrecht 1619 (<http://www.kerkrecht.nl/node/439>)

Open brief aan de 'Tehuis-Gemeente' in Groningen.

Toelichting op de Kerkorde ten dienste van de toekomstige Nederlandse Gereformeerde Kerken, in eerste lezing vastgesteld, door de generale synode GKv en de Landelijke Vergadering NGK, op 13 november 2021”.

Kerkorde en ordinanties van de Protestantse Kerk in Nederland, versie januari 2023.

Kerkorde en ordinanties van de Nederlandse Gereformeerde kerken, versie mei 2023.

Generale regelingen van de Protestantse Kerk in Nederland, versie januari 2023.

Generale regelingen van de Nederlandse Gereformeerde kerken (<https://ngk.nl/bestuur-en-organisatie/kerkorde/generale-regelingen/>).

Generale synode, 'Notitie over de ambtsvisie van de Protestantse Kerk in Nederland', April 2012.

Breed Moderamen van de Classicale Vergadering Gelderland Zuid & Oost, *Als ambten en functies niet meer vervuld worden*, November 2022.

Basisdocumenten van de predikant binnen de GKv, Uitgave van de PV|CGMV (Zwolle, 2021)

Websites

<https://protestantsekerk.nl/nieuws/protestantse-kerk-krijgt-drie-beroepsprofielen-predikant-pastor-en-kerkelijk-specialist/> [Laatst geraadpleegd op 8-5-2023].

<https://protestantsekerk.nl/nieuws/besteed-aandacht-aan-het-thema-roeping-tijdens-eerste-pinksterdag/> [Laatst geraadpleegd op 8-5-2023].

[https://www.classisnoordholland.nl/documenten/Handreiking_\"Als_de_kerk_kleiner_wordt...\".pdf](https://www.classisnoordholland.nl/documenten/Handreiking_\) [Laatst geraadpleegd op 19-5-2023].

<https://classisgroningendrenthe.nl/regiopredikant-heleen-maat-als-je-taken-verdeelt-is-er-heel-veel-mogelijk/> [Laatst geraadpleegd op 19-5-2023].

<https://protestantsekerk.nl/over-ons/#:~:text=> [Laatst geraadpleegd op 25-8-2023].

www.rabobank.nl/bedrijven/service/ubo [Laatst geraadpleegd op 29-6-2023].

<https://protestantsekerk.nl/faq/moeten-er-ambtsdragers-aanwezig-zijn-bij-een-kerkdienst/> [Laatst geraadpleegd op 7-7-2023]

<https://blog.kerkenrecht.nl/2022/11/04/de-ambtelijke-vertegenwoordiging-in-de-kerkdienst/> [Laatst geraadpleegd op 7-7-2023].

<https://nos.nl/artikel/2460340-schaamte-blijft-hardnekkig-probleem-bij-nederlanders-in-voedselnoed> [Laatst geraadpleegd op 7-7-2023]

Janse, C. S. L., “predikantentekort verschilt sterk per kerk”, *Reformatorisch Dagblad*, 12 april 2011, <https://www.rd.nl/artikel/394407-predikantentekort-verschilt-sterk-per-kerk>.

Roetman, B., “Dreigend domineestekort: de helft van de PKN Predikanten gaat de komende tien jaar met pensioen”, *TROUW*, 18 november 2019, <https://www.trouw.nl/religie-filosofie/dreigend-domineestekort-de-helft-van-de-pkn-predikanten-gaat-de-komende-tien-jaar-met-pensioen~bc2d186f/>.

Bos-ten Hove, J., “Tekort aan ambtsdragers vraagt oplossing”, *Reformatorisch Dagblad*, 17 maart 2022, <https://www.rd.nl/artikel/967987-tekort-aan-ambtsdragers-vraagt-oplossing>.

Noppen, K. van., “Kerkelijk werkers krijgen na veel discussie gelijkwaardige plek naast predikant in Protestantse kerk”, *Nederlands Dagblad*, 21 april 2023, <https://www.nd.nl/geloof/protestant/1172255/kerkelijk-werkers-krijgen-na-veel-discussie-gelijkwaardige-pl>.

Redactie Kerk., “PKN verliest dagelijks meer dan 150 leden”, *Reformatorisch Dagblad*, 3 juni 2019, <https://www.rd.nl/artikel/801848-pkn-verliest-dagelijks-meer-dan-150-leden>.

Redactie., “Kerkelijke gemeenten dreigen ANBI te verliezen”, *Nederlands Dagblad*, 5 februari 2019, <https://www.nd.nl/geloof/geloof/535499/kerkelijke-gemeenten-dreigen-anbi-te-verliezen>.

Hoeven, J. van., “Predikantentekort PKN zet aan tot actie: campagne en „roepingenzondag” op 28 mei”, *Reformatorisch Dagblad*, 16 maart 2023, <https://www.rd.nl/artikel/1013087-predikantentekort-pkn-zet-aan-tot-actie-campagne-en-roepingenzondag-op-28-mei>.

Weel, I., “Schaamte en ongemak staan praten over geldzorgen op het werk in de weg”, *TROUW*, 27 september 2021, <https://www.trouw.nl/economie/schaamte-en-ongemak-staan-praten-over-geldzorgen-op-het-werk-in-de-weg~b2de589b/>.

Redactie Praktijkcentrum., “Ambtsdragers in beeld, een onderzoek naar de invulling en taken van ambtsdragers binnen de GKv”, Januari 2019, <https://docplayer.nl/129328466-Ambtsdragers-in-beeld-een-onderzoek-naar-de-invulling-en-taken-van-ambtsdragers-binnen-de-gkv.html>.

Os, A. van den., “Oorzaak van het tekort aan ambtsdragers is de geestelijke crisis in de gemeente”, *Nederlands Dagblad*, 7 juni 2023, <https://www.nd.nl/opinie/opinie/1178293/>

[oorzaak-van-het-tekort-aan-ambtsdragers-is-de-geestelijke-cri#:~:text=Oorzaak van het tekort aan.](#)

Artikelen

Harmannij, K., “Kerkenraad zonder diakenen even wennen”, in: *Dienst*, (Amsterdam: Buijten en Schipperheijn, 2014, 105-107).

Boeken

Assink, M (red.), *De praktijk van de ambten* (Hilversum: Uitgeverij De Vuurbaak, 2018).

Bakker, F.J., *Soo de nutticheydt der Kercken vereyschet, Motieven achter kerkordelijke herziening* (Masterscriptie Kampen, 2022).

Beek, A. van der, *Lichaam en Geest van Christus* (Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2012).

Borght, E.A.J.G. van der., *Het ambt herdacht, De gereformeerde ambtstheologie in het licht van het rapport Baptism, Eucharist and Ministry (Lima, 1982) van de Theologische Commissie Faith and Order van de Wereldraad van kerken* (Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2000).

Bos, F.T. & Koffeman, L.J., *Nieuwe toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland* (Utrecht: Kok, 2019).

Brienen, T., *Van ambt naar dienst, Een Bijbelse visie op diensten en bedieningen* (Kampen: Kok 2008).

Brink, G. van den & Kwast, H.J. van der, *Een kerk ging stuk. Relas van de breuk die optrad binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in de jaren 1967-1974* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 1992).

Brink, G. van den & Kooi, C, van der., *Christelijke dogmatiek. Een inleiding* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2012).

Broeke, C. van den, *Een geschiedenis van de classis. Classicale typen tussen idee en werkelijkheid (1571-2004)* (diss. Kampen: Kok, 2005).

Broeke, C. van den, & van der Borght (red.), *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland* (Utrecht: Kok boekencentrum, 2020).

Bruggen, J. van., *Ambten in de apostolische kerk* (Kampen: Kok, 1984).

Buit, M.J., *Het BPSS model volgens Margreet de Vries-Schot* (Bachelorscriptie Kampen: 2022).

Cahalan, K.A., *Introducing the Practice of Ministry* (Collegeville: Liturgical Press, 2010).

Carroll, J.W., *As One with Authority* (Amsterdam: Adfo Books, 2011).

- Drimmelen, L.C.van & Ploeg, T.J. van der, *Kerk en Recht* (Utrecht: Uitgeverij Lemma, 2004).
- Foppen, A., Meulen, M. van der, Plomp, N., *Geroepen om te dienen* (Utrecht: Dienstencentrum, 2022).
- Graafland, C., *Gedachten over het ambt* (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 1999).
- Genderen, J. van, & Velema, W.H., *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek* (Kampen: Kok, 1992).
- Harten-Tip, A. van, *De Dordtse Kerkorde 1619. Ontwikkeling, context en theologie* (diss. Apeldoorn, 2018).
- Haslam, A. S., Reicher, S. D., & Platow, M. J., *The New Psychology of Leadership: Identity, Influence and Power* (Routledge: 2020).
- Healy, N.M., *Church, World and the Christian Life: Practical-Prophetic Ecclesiology* (Cambridge: University Press, 2000).
- Heuvel, P. van den., *De Hervormde Kerkorde, een praktische toelichting onder verwerking van de uitspraken van de Generale Commissie voor de behandeling van Bezwaren en Geschillen* (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum, 2001).
- Heuvel, P. van den (red.), *Toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland* (Utrecht: Kok Boekencentrum, 2013).
- Hoffmann-Renkema, M., *Naar een nieuwe kerkenraad, een onderzoek naar de principiële uitgangspunten van een gereformeerde ambtsstructuur in de 21e eeuw* (diss. Apeldoorn, 2007).
- Immink, F.G. *Het heilige gebeurt: praktijk, theologie en traditie van de protestantse kerkdienst* (Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2003).
- Kamphuis, J., *Altijd met goed accoord, opstellen uit de jaren 1959-1969* (Amsterdam: Uitgeverij Ton Bolland, 1973).
- Kuiper, J.H. & Louwense, J.M. (red.), *Jaarboek 2023 van de Nederlandse Gereformeerde Kerken* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 2023).
- Oskamp, P. & Schuman, N, *De weg van de liturgie* (Zoetermeer: Meinema, 2001).
- Ronde, N.I, *Het waarom van het ambt. Op zoek naar de betekenis van het ambt voor de pioniersbeweging* (Masterscriptie PThU Amsterdam: 2020)
- Runia, K. *Notities over de ambten* (Kampen: Kok, 1992).
- Schaeffer, J.H.F., *Kerk om te vieren* (Kampen: Summum Academic Publications, 2019).
- Schememann, A., *For the Life of the World: Sacraments and Orthodoxy* (Yonkers: St Vladimir's Seminary Press, 2018).

Selderhuis, H.J. (red.), *Handboek Gereformeerd Kerkrecht* (Heerenveen: Groen, 2019).

Spijker, W. van 't (red.), *De Kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: Uitgeverij De Groot Goudriaan, 1990).

Trimp, C., *Zorgen voor de gemeente* (Kampen: Copiëerinrichting van den Berg, 1982).

Trimp, C., *Ministerium, Een introductie in de reformatorische leer van het ambt* (Groningen: Uitgeverij De Vuurbaak, 1982).

TOELICHTING bij de KERKORDE ten dienste van het samengaan van GKv en NGK eerste publiek concept juni 2019

Werkgroep Kleine gemeenten lichter, *Lichter ingevuld* (Utrecht: Dienstencentrum, 2021).

Werkgroep Kleine gemeenten lichter, *Lichter verkend* (Utrecht: Dienstencentrum, 2019).

Wijma, M.J., *Taken en functies in de vrijgemaakte kerk: Want zij zijn het die uw zielen hoeden* (Zwolle: Praktijkcentrum, 2017).

Bijlage

Begrippen

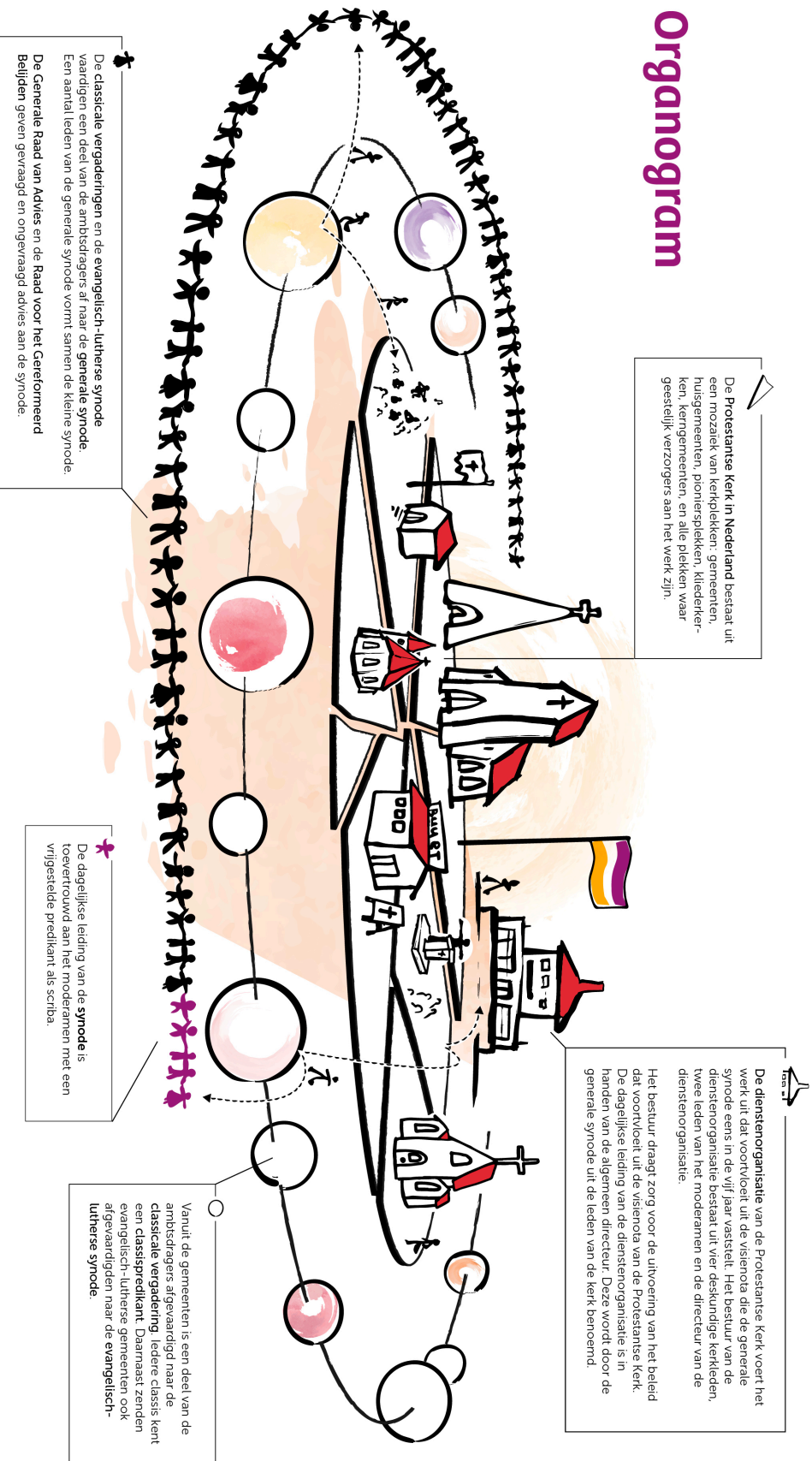
Begrippen	PKN	GKv	NGK	NGK'23
Kerkenraad	<p>De kerkenraad geeft leiding aan het leven en werken van de gemeente. Gevormd door de predikant(en), (jeugd)ouderlingen(-kerkrentmeester) en diakenen. Kerkenraad bestaat uit minimaal 7 leden, naast de predikant van ieder 2 leden. Geen besluiten kunnen worden genomen indien niet ten minste de helft van het aantal leden zoals dit voor het kerkelijk lichaam is vastgesteld, met een minimum van drie leden, ter vergadering aanwezig is.</p>	<p>De kerkenraad heeft de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de gang van zaken in de gemeente. Zij bestaat uit predikant(en) en ouderlingen en gaat over de herderlijke zorg en de tucht. De kerkenraad bestaat minimaal uit 3 ouderlingen.</p>	<p>De kerkenraad is belast met de leiding en verzorging van de gemeente. Gevormd door predikant(en), ouderlingen en diakenen. Predikanten en ouderlingen gaan over de tucht.</p>	<p>De ambtsdragers hebben de taak en de bevoegdheid om namens Christus de gemeente voor te gaan. Gevormd door predikant(en), ouderlingen en eventueel diakenen. De kerkenraad bestaat uit minimaal twee ouderlingen. De vergadering zoekt in hun handelen en besluiten de christelijke vrede en de eenheid</p>

Begrippen	PKN	GKv	NGK	NGK'23
Moderamen	<p>Een ambtelijke vergadering kan uit haar midden een aantal leden aanwijzen die tezamen een breed moderamen vormen.</p> <p>Het moderamen bereidt de vergadering voor, voert besluiten van de vergadering uit en kan in naam van en onder verantwoordelijkheid van de vergadering spoedeisende zaken af doen.</p> <p>Het kent minimaal drie leden: een preses, een scriba en een assessor.</p>	-	-	-
Financiële zaken en materiële zaken	<p>College van Kerkrentmeesters , die de zorg en verantwoordelijkheid voor de gebouwen en andere onroerende zaken van de gemeente hebben.</p> <p>Ze dragen zorg voor de loondiensten, ze zijn verantwoordelijk voor het financieel beheer en het organiseren van administratie, ICT, verzekeringen, archief en communicatiemiddelen.</p>	<p>De vergadering zorgt voor een behoorlijk bestuur en beheer in alle materiële aangelegenheden met een passende administratieve organisatie</p>	-	<p>De kerkenraad draagt zorg voor een deugdelijke financiële administratie en voor een adequate periodieke controle daarvan.</p>

Begrippen	PKN	GKv	NGK	NGK'23
Classicale vergadering	De classicale vergadering geeft leiding aan het leven en werken van de classis. Zij wordt gevormd door ten minste 20 en ten hoogste 30 ambtsdragers van tot de classis behorende gemeenten en de classispredikant. Geen besluiten kunnen worden genomen indien niet ten minste de helft van het aantal leden zoals dit voor het kerkelijk lichaam is vastgesteld, met een minimum van drie leden, ter vergadering aanwezig is.	In de classis ontmoeten de kerken elkaar voor onderlinge steun en advies en zien zij op elkaar toe. De classis is verder bevoegd om te handelen over alle zaken waarvan de kerken eerder afgesproken hebben ze gezamenlijk te behartigen.	Naburige kerken vormen gezamenlijk een regio. Plaatselijke kerken sturen afvaardigingen naar de regionale vergadering. De regiovergadering draagt er zorg voor dat de kerken elkaar op de hoogte stellen van de arbeid van de ambtsdragers, opdat deze kerken elkaar bijstaan, op elkaar acht geven en elkaar tijdig vermanen wanneer een kerk nalatig bevonden wordt.	In de regionale vergadering ontmoeten de kerken elkaar voor onderlinge steun en advies en zien zij op elkaar toe. Elke kerk zendt twee afgevaardigden, bij voorkeur een predikant en een ouderling of diaken. De vergadering zoekt in hun handelen en besluiten de christelijke vrede en de eenheid

Begrippen	PKN	GKv	NGK	NGK'23
Synodale vergadering	De generale synode wordt gevormd door de ambtsdragers afgevaardigd door de classicale vergaderingen en de afgevaardigden van de evangelisch-lutherse synode. De generale synode geeft leiding aan het leven en werken van de kerk in haar geheel. De vergadering behandelt alleen zaken die bij het werk van de meerdere vergadering horen of die in de mindere vergaderingen niet kunnen worden afgedaan. Geen besluiten kunnen worden genomen indien niet ten minste de helft van het aantal leden zoals dit voor het kerkelijk lichaam is vastgesteld, met een minimum van drie leden, ter vergadering aanwezig is.	De generale synode behandelt zaken die op de agenda zijn gekomen op verzoek van de kerken of door de gevormde deputaatschappen. Op deze vergadering worden onderwerpen besproken die alle kerken aangaan. De besluiten die daaruit voortkomen, worden genomen door de kerken, omdat de particuliere synode afgevaardigden zend.	Alle kerken gezamenlijk komen door afgevaardigden bijeen in een landelijke vergadering. De vergadering is bevoegd commissies te benoemen en te ontslaan en behandelt uitsluitend kerkelijke zaken op kerkelijke wijze, waarbij wordt gestreefd naar overeenstemming. De agenda wordt door de kerken samengesteld.	De synode is bevoegd om de zaken te behandelen die de kerken gemeenschappelijk aangaan of die de kerkorde daarvoor aanwijst. De regionale vergadering stuurt twee afgevaardigden. Vanuit de kerkenraad en de regionale vergadering kunnen er voorstellen worden gedaan. De vergadering zoekt in hun handelen en besluiten de christelijke vrede en de eenheid.

Organogram

De **Protestantse Kerk in Nederland** bestaat uit een mozaïek van kerkeplekken, gemeenten, huusgemeenten, pioniersplekken, klederkerken, kerngemeenten, en alle plekken waar geestelijk verzorgers aan het werk zijn.

De **dienstenorganisatie** van de Protestantse Kerk voert het werk uit dat voortvloeit uit de visie van de generale synode eens in de vijf jaar vaststelt. Het bestuur van de dienstenorganisatie bestaat uit vier deskundige kerkliden, twee leden van het moderamen en de directeur van de dienstenorganisatie.

Het bestuur draagt zorg voor de uitvoering van het beleid dat voortvloeit uit de visie van de Protestantse Kerk. De dagelijkse leiding van de dienstenorganisatie is in handen van de algemeen directeur. Deze wordt door de generale synode uit de leden van de kerk benoemd.

De **classicale vergaderingen** en de **evangelisch-lutherse synode** vaardigen een deel van de ambtsdragers af naar de generale synode. Een aantal leden van de generale synode vormt samen de kleine synode. De **Generale Raad van Advies** en de **Raad voor het Geïntegreerd Belijden** geven gevraagd en ongevraagd advies aan de synode.

De **dagelijkse leiding** van de synode is toevertrouwd aan het moderamen met een vrijgestelde predikant als scriba.

Vanuit de gemeenten is een deel van de ambtsdragers afgevaardigd naar de generale vergadering. Iedere klassis kent een classispredikant. Daarnaast zenden evangelisch-lutherse gemeenten ook afgevaardigden naar de **evangelisch-lutherse synode**.